

ƏDƏBİ OVQAT

ƏDƏBİ-BƏDİİ DƏRGİ • 20 • 2026

ƏDƏBİ OVQAT

ƏDƏBİ-BƏDİİ DƏRGİ • 20 • 2026

Təsisçi və imtiyaz sahibi:

Rəfail Tağızadə

Baş redaktor:

Vaqif Osmanlı

Baş redaktor müavini:

Şahnaz Kamal

Məsul katib:

İlahə Səfərzadə

Rəssam:

Sehran Allahverdi

Korrektor:

Sima Salamova

REDAKSIYA HEYƏTİ

Aygün Bağırılı
Bədirxan Əhmədov
Cavanşir Yusifli
Elnarə Akimova
Eyvaz Zeynalov
Əli Əmirli
Güləy Tahirli
Mustafa Çəmənlı
Ramiz Rövşən
Rüstəm Kamal
Təranə Məmməd
Vaqif Sultanlı
Yaşar Qasımbəyli
Yeganə Qəhrəmanova

ULUSLARARASI HEYƏT

Prof.dr. Ali Kafkasyalı (Türkiyə)
Prof.dr. Atilla Jorma (Finlandiya)
Prof.dr. Danuta Xmelovska (Polşa)
Prof.dr. Danko Leovac (Serbiya)
Dos.dr. Dzeylana Johic (Bosniya-Hersoqovina)
Prof.dr. Eunkyung Oh (Cənubi Koreya)
Prof.dr. Əhməd Sami Elaydi (Misir)
Prof.dr. Marqarita Aslan (Rumıniya)
Prof.dr. Salavat İshakov (Rusiya)
Prof.dr. Səadət Kərimi (İsveç)
Prof.dr. Şirin Məlikova (Fransa)
Prof.dr. Xaqani Qayıblı (Estoniya)
Dos.dr. Gülşad Abıkova (Qazaxıstan)
Dos.dr. Noushad Mancheri Kurikkal (Hindistan)
Dos.dr. Mahir Həməzəyev (Litva)
Dos.dr. Orhan Aras (Almaniya)
Dos.dr. Rüstəm Cabbarov (Özbəkistan)
Dos.dr. Tetiana Belimova (Ukrayna)
Dos.dr. Tohid Məlikzadə (Güney Azərbaycan)

Əlaqə telefonları: 050 339 19 85; 055 766 83 02

E-mail: edebiovqatdergi@gmail.com

Ünvan: Bakı şəhəri, Y.Günəşli qəs., "Q" Y/S, ev 22, mən 23.

Ədliyyə Nazirliyində 03 iyun 2021-ci il tarixində qeydiyyatdan keçib.

Qeydiyyat sayı: 4344.

Dərc olunan materiallar müəllifin mövqeyini əks etdirir.

Dərc olunan materiallardan istifadə edərkən istinad göstərməlidir.

Dərgi ildə 4 dəfə yayımlanır.

Dərgi "Füyuzat" nəşriyyatının mətbəəsində çap olunmuşdur

Format 60x84 1/16, ş.ç.v. 12, sifariş № 497

ISSN 2318-7598

BU SAYIMIZDA:

Təsisçidən: Söz yolçusu	4
POEZİYA	
Məmmədhüseyn Şəhriyar	5
Zahid Sarıtorpaq	10
İbrahim İlyaslı	16
Qulu Ağsəs	20
Mirzəcan Ağabalayev	27
Adilə Aslanova	34
Arzu Kazımqızı Nəhrəmli	38
Sevinc Qərib	44
Banu Muharrem	48
NƏSR	
Kamal Abdulla Səngərdəki səs (hekayə)	7
Təranə Məmməd Oğurluq (hekayə)	12
Təranə Vahid Bərelyef (hekayə)	18
Arif Ərşad Yol əhvalatı (hekayə)	22
Hümbət Həsənoğlu Madridli xanım (hekayə)	29
Pərviz Yəhyalı Ovu qanlı olmayan ovçu (hekayə)	36
Vaqif Osmanlı Xoşbəxt nəninin bayramı (hekayə)	40
İlahə Səfərzadə Azyaşlı ana (hekayə)	46
GÜNEYDƏN SƏSLƏR	
Ruqiyyə Səfəri Yazıcı (hekayə)	50
Mir Musa Həşimi (şeyrlər)	52
TÜRK DÜNYASI	
Ali Kafkasyalı İngilis işğalına boyun əyməyən Qaşqay türkləri (araşdırma)	54
Şahnaz Kamal Xakasiya – ruhumun dincəldiyi el (araşdırma)	57
PUBLİSİSTİKA	
Rəfail Tağızadə Sənsizliyin harayı	61
ƏDƏBİ TƏHLİL	
Rüstəm Kamal Şuşa od içində, yaxud Mir Möhsün Nəvvabın istixarəsi	67
Aygün Bağırılı Azərbaycan poeziyasının Kırlovu: Hikmət Ziya	71
İlhamə Qəsəbova Hüseyn Saraçlı məktəbinin formalaşması, inkişafı və irsi	75
MƏŞHURLARIN HƏYATINDAN	
İlahə Əhmədova Gizlin	80
AZƏRBAYCAN MÜHACİRLƏRİ	
Mirzə Bala Məmmədzadə Vətən qaldı (hekayə)	87
SƏNƏT DÜNYASI	
Mustafa Çəmənlili Muğam dünyasının bələdcisi	89
DÜNYA ƏDƏBİYYATI	
August Strindberg Yarım vərəq (hekayə)	92
Ko Un (şeyrlər)	94
YENİ KİTABLAR	
Xəzərdən Baltikə uzanan ruh körpüsü	96

TƏSİSÇİDƏN

SÖZ YOLÇUSU

A malı sözə dəyər vermək, sözü uca tutmaq olan “Ədəbi ovqat” sözünü tutdu. Beş ildə dəyər verdiyi sözə söykəndi. “Arxamda söz var”, – dedi. Sözü özünə dayaq bildi. Yola müqəddəs sözlə çıxdı. Yolunu sözlə zənginləşdirdi. Ancaq sözə baş əydi. Sözü o qədər sıgalladı, əzizlədi ki, söz də ona söz uğuru gətirdi. Qol-boyun 20-ci sayına gəlib çatdı. Dərginin qiymətini oxucular verdi. Asiyadan Avropaya, Amerikaya kimi gedən sayların xoş sədaları gəldi. Rəhbərliklə bərabər yazarları da sevinc dolu rəylər aldılar. Çox uzaqlardan tanımadığımız müəlliflər tanıdılar, özlərini tanıtdılar. Oxuyanların ovqatını ədəbiyyata köklədi. Tələbələrin tribunasına çevrildi, ilk eşidilən səsi oldu. Gənclərin qələm tutan əllərindən tutub qucaq açdı. Bölgələrdə tanınmayan istedadlı yazarları tanıtdı. Təqdimatlar oralara kimi gedib çıxdı. Alimlərin ədəbi təhlillərinə, sənət adamlarının düşüncələrinə meydan verdi. Bölünən Azərbaycanın bütövləşməyə can atan o taylı Güneyinin, Türk Dünyasının səsi oldu. Unudulanları unudulmağa qoymadı. Muzeylər, milli bayramlar səhifələrinin qonağı oldu. Yeni kitablarla oxucularını tanış etdi. Qarabağın nə həsrətini, nə ağrısını, nə də tarix yazan şəhid və qazisini unutmadı. Zəfərinə sevindi. Şuşadan Azərbaycana boylandı. Səhifələrində Bayrağımız söz-söz dalğalandı. Səsi hər yerdən gələn oxucuların rəyləri yaddan çıxmadı. Dünya ədəbiyyatının daha çox orijinal tərcümələri ilə oxucularını sevindirdi. Şair və yazıçıların, oxucuların ədəbi ovqatı, könül sirdaşı oldu. Sözüünün işığı ilə saylarına işıq saldı.

“Yolun uğurlu olsun!” – deyənlərə: “Sizin də yolunuz “Ədəbi ovqat”lı olsun!” – dedi.

POEZİYA

Məmmədhüseyn ŞƏHRİYAR

TÜRKÜN DİLİ

Türkün dilitək sevgili, istəkli dil olmaz,
Ayrı dilə qatsan bu əsil dil əsil olmaz.

Öz ləfzini farsa, ərəbə qatmasa şair,
Şərin oxuyanlar, eşidənlər kəsil olmaz.

Şeyrin gərək ehsas ilə rıqqətlə qanışsın,
Kənd əhli bilirlər ki, doşabsız xəşil olmaz.

Məndən də nə zalım çıxar, oğlum, nə qisasçı,
Bir dəfə bunu anla, ipəkdən qəzil olmaz.

Ötməz, oxumaz bülbülü salsan qəfəs içrə,
Dağ-daşda doğulmuş dəli ceyran həmil
olmaz.

Sözlər də cəvahir kimidir, əslü bədəldən
Təşxis verən olsa, bu qədər zir-zibil olmaz.

Sağ gündə dolar taxta-tabaq ədviyə ilə,
Onda ki, nənəm sancılanar, zəncəfil olmaz.

Şair ola bilməzsən, anan doğmasa şair,
Missən, a balam, hər sarıköynək qızıl olmaz.

Çox da ki, Sərabın suyu var, yağ, balı vardır,
Başı ərşə də çatdırsa, Sərab Ərdəbil olmaz.

İnsan odu, tutsun bu zəlil xalqın əlindən,
Allahı sevərsənsə, bu insan zəlil olmaz.

Millət qəmi olsa, bu cocuqlar çöpə dönməz,
Ərbablarımızdan da qarınlər təbil olmaz.

Məndən də nə zalım çıxar, oğlum, nə qisasçı,
Bir dəfə bunu qan ki, ipəkdən qəzil olmaz.

Düz vaxtda dolar taxta-tabaq ədviyyə ilə,
Onda ki nənəm sancılanar, zəncəfil olmaz.

Fars şairi çox sözlərini bizdən aparmış,
Sabir kimi bir süfrəli şair pəxil olmaz.

Türkün məsəli, folkloru dünyada təkdi,
Xan yorğanı kənd içrə, məsəldir, mitil olmaz.

Bu Şəhriyarın təbi kimi çimməli çeşmə
Kövsər ola bilsə, demirəm, Səlsəbil olmaz.

AZADLIQ QUŞU "VARLIQ"

Hərçənd qutulmaq hələ yox darlığımızdan,
Amma bir azadlıq doğulub varlığımızdan.

"Varlıq" nə bizim təkcə azadlıq quşumuzdur,
Bir müjdə də vermiş bizə həmkarlığımızdan.

Bəh-bəh, nə şirin dilli, bu cənnət quşu tuti,
Qəndin alıb ilham ilə dindarlığımızdan.

Dil açmada karlıq da gedər, korluğumuz da,
Çünki lallığımız doğmuş idi karlığımızdan.

Düşmən bizi əlbir görə, təslim olu naçar,
Təslim oluruq düşməne naçarlığımızdan.

Hər inqilabın vur-yıxı son bənnalıq istər,
Dəstur gərək almaq daha memarlığımızdan.

Huşyar olasız, düşməni məğlub edəcəksiz,
Düşmənlərimiz qorxuri huşyarlığımızdan.

Birlik yaradın, söz bir olar biz kişilərdə,
Yoxluqlarımız bitdirəcək varlığımızdan.

GÖZÜM AYDIN

Gözüm aydın, görürəm sevgili qardaşlarımı,
Basmışam bağrıma öz doğma qarındaşlarımı.

Açmışam qolları xəlqimlə üzük həlqəsi tək,
Salmışam həlqəyə qiymətli üzük qaşlarımı.

Fələkin çərxini sındırmışam əvvəl daşda,
Ətəyimdə hələ də saxlamışam daşlarımı.

Açmışam qəmimizin bağlı qalan yollarını,
Tapmışam yüz sənə qütbətdəki yoldaşlarımı.

Bu Süleymandı yanımda, görəsən, mən
inanım?
Gah açıb, gah qıyıram gözlərimi, qaşlarımı.

Yığışın, şənlik edək, qəmimizin bayramıdır,
Sil gözümdən bu yüz ildən bəri göz yaşlarımı.

Yüz yaşım olsa da, olsun, yox üzümdə
qırışım,
Cavanam, kim nə bilir, gizlədirəm yaşlarımı.

Qoçu qurbanlarımı kəsdi Vətən oynasımız,
Qanımı xeyrat edərkən yedi bozbaşlarımı.

Ana oynasım qeyrət gözü görsə, kor olur,
Mən nə gözlə görə billəm vətən oynaslarımı.

Gedəlim Qafqaz uşaqlarını təclil edəlim,
Şəhriyarım, dara saqqallarımı, saşlarımı.

EŞQİN MEŞƏSİ

Elə əsiri-qəmi-möhnəti-məlal oldum,
Xəyal tərkən edib, canlı bir xəyal oldum.

Çəkil ki, ləşgəri-hicran mənə edəndə hücum,
Uzatmadım əlini, yerdə payimal oldum.

Sənin meşəndə məni eşq bəbri məhv etdi,
Uşaq kimi mən də əsiri o xəttü-xal oldum.

Vüsal qəsrinə şövq ilə eylədim pərvaz,
Qanadlarım sınıb, indi şikəstəhal oldum.

Mən eşqin ormanına gəldim, əldə oxla kaman,
O şir baxışlarının seydinə qəzal oldum.

Rəqibin elləri dəydi sənin ipək telinə,
Cəmiyyət içrə bilirsən nə halbahal oldum.

Sənə şikayət üçün min sözüüm var idi, fəqət,
Dilim tutuldu görəndə o hüsnü, lal oldum.

Ayüzlüm, ayrılığından sənin bir il keçmir,
Qocaltdı hicr məni, həsrəti-vüsal oldum.

Havayi-zülfün əyib qəddimi, əritdi təni,
O qaşların kimi, ay dilbərim, hilal oldum.

Gəlirmi xatirinə Şəhriyar, dedim. Susdu.
Sualım ilə mən öz ömrümə zəval oldum.

OYUN OLDUQ

İtimiz qurd olalı, biz də qayıtdıq qoyun olduq,
İt ilə qol-boyun olduq.

İt əlindən qayıdıb, qurda da bir zad boyun olduq,
İt ilə qol-boyun olduq.

Qurdumuz dişlərini hey qara daşlarda itiltdi,
Qoyunun da işi bitdi.

Son, soxuldu sürüyə, bir sürünü sökdü-dağıtdı,
Əkilib, it gedib itdi.

Biz də baxdıq it ilə qurd arasında oyun olduq.
İt ilə qol-boyun olduq.

NƏSR

Kamal ABDULLA

SƏNGƏRDƏKİ SƏS

Hekayə

Restoranın geniş və rahat xüsusi zalında oturub böyük bir şövqlə yeyib-içən bu adamların keyfləri kök, damaqları çağ idi. Deyib gülməklərinin ardı-arası kəsilmirdi. Sağlıq deyir, qədər qədərə toqquşdurur, içkilərini içir, içəndən sonra da ləzzətlə öpüşürdülər.

Zalın bir küncündə milli musiqi alətlərini səsləndirən trio oturmuşdu. “Qarabağ şikəstəsi”ndən “Zabul Segah”a, ordan da “Çırpınırdı Qara dəniz”ə qədər çalırdılar. Oxuyan nədənsə gəlib çıxmamışdı. Ona görə də sözxaric musiqi özünü hara gəldi dürtürdü. Tost deyənlərə hətta tarla kamança astadan züü tuturdu, hərdən bu züyə balaban da qoşulurdu. Məclis məmnun idi.

Məclisin sahibi Əhməd müəllim idi. O, özünün beş nəfər ən yaxın iş yoldaşını Qarabağ müharibəsi zəfərlə bitəndən sonra cəbhədən qayıtmış uzaq qohumu cavan leytenantın görüşünə yığmışdı. Qonaqlıq cavan leytenantın şərəfinə verilirdi. Bu, son səkkiz gün ərzində onun üçün təşkil edilmiş üçüncü qonaqlıq idi. Digər cəbhə dostları da eyni vəziyyətdə idilər. Qohumlar, dostlar, qonşular cəbhəyə könüllü getmiş və zəfərlə qayıtmış bu utancaq, məclisdəki hər hərəkətlərindən ehtiyatsızlıq və peşmançılıq yağan cavan zabıt və əsgərlərin şərəfinə qonaqlıqlar verməyi özlərinə müqəddəs borc bilirdi. Məclislər də ki... təbii olaraq, hamısı bir-birinə oxşayırdı – eyni sözlər, eyni baxışlar, eyni hisslər...

On günə yaxın olardı ki, cavan leytenant və onun cəbhə yoldaşları – bu gənclərə səngər dostları da demək olardı – doğma şəhərlərinə geri dönmüşdülər. Onların bir-birini görmək üçün burunlarının ucu göynəyirdi, amma hələ vaxt eləyib görüşə bilməmişdilər. O biri müharibə qaliblərinin də şərəfinə ardı-arası kəsilməyən məclislər düzənlənməkdə idi.

...Əhməd müəllim ayaq üstə tost deyirdi. Kamançanın səsi onu astadan müşayiət etməyə başladı. Bu səs bəzən zar-zar ağlayan və inləyən insan səsinə yaxınlaşır, sonra ondan uzaqlaşır, amansız və ötkəm əmrlər verən tamam başqa bir səs olurdu. Bu səsi dinlədikcə kamançadan gözüünü ayıra bilməyən cavan leytenantın gözlərindən axan yaş yanaqlarındaca iki çaya çevrilmişdi və çənəsinin hər iki tərəfi ilə axıb damla-damla birbaşa süfrəyə tökülməyə başlamışdı. Cavan leytenantın ürəyi sıxıldıqca sıxılır, az qala hövr eləyirdi. Özü də bilmirdi niyə, amma elə bil, onu dərin bir quyuya salmışdılar, oradan çıxıb bilmirdi. Birdən o, sərt bir şəkildə əli ilə stolun üstündəki qab-qacağı, badələri stolun bir tərəfinə itələdi. Öllərini eynən

səngərdəki kimi daraqlayıb başını əlləri arasına aldı və alnını çirkli süfrəyə dayadı. Hıçqırıq onu boğurdu.

Əhməd müəllim necə ki stolun başında ayaq üstə durmuşdu, eləcə də durduğu yerdə donub qaldı. “Mən nə dedim ki, bu adam belə bir hala düşdü?! Bunun birdən-birə belə dəyişməyi nə deməkdir?!” – Əhməd müəllim düşündü. Amma o səhv edirdi. Cavan leytenantı bu halsız duruma salan Əhməd müəllimin sözləri deyildi. Bu sözlər məclisdə hamının ürəyindən gələn sözlər idi: müzəffər ordumuz, igid əsgərlərimiz, zabitlərimiz, qalib Baş komandanımız, düşmən əsarətindən, nəhayət, qurtulmuş vətən torpaqlarımız, şəhidlərimiz, qazilərimiz, arxa cəbhə, Azərbaycan tarixi, ədəbiyyatı... Və daha nələr, daha kimlər...

Əhməd müəllim şövqlə danışdıqca zaldakı musiqiçilər tarda, balabanda, xüsusilə də, kamançada ona züü tutmaqlarında idi. Cavan leytenant da elə bu zaman yanaqlarından biixtiyar axan göz yaşlarını saxlaya bilməmişdi. Kamança sanki tarla mübahisəsini bir tərəfə atıb unutmuşdu, o, daha Əhməd müəllimə də züü tutmurdu, kamança cavan leytenantın gözlərindən axıb gələn damlalara süfrəyə düşmələri üçün qısa yol göstərirdi.

Kamança çaldıqca cavan leytenantın yumulu, qaranlıq gözləri içində tamam başqa bir mənzərə canlanırdı. O səngərdədir, adətkərdə şəkildə başını əlləri arasına alıb gizlətməyə çalışır. Səngərin üstü ilə sağdan sola, soldan sağa mərmilər uçar. Ətrafda bombalar partlayır. Qulağına yenə də haman səngərdəki səs gəlir: “Yat yerə, başını çıxarma. Yenə atacaqlar. Gir səngərə. Hələ tezdi. Əmri gözlə. Əmr olsun, o zaman. Tələsmə. Heç tələsmə!..”

...Kamança yanıqlı-yanıqlı çalmağında idi. Eynən adam səsi idi kamançanın səsi. Özü də səngərdəki səs idi. Başqa səs deyildi. Cavan leytenant buna təəccüb etmədi. O artıq bilirdi ki, ətrafdakı səsləri səngərdəki səslə tutuşdurmağa başlayıb. Dünən də evdə on iki yaşlı bacısının səsinə oxşatmışdı səngərdəki səsi. Və bu tutuşdurma, cavan leytenant bunu da bilirdi, həyatının sonuna qədər onu rahat buraxmayacaqdı, səngərdəki səs onu artıq həyatının sonuna qədər müşayiət edəcəkdi.

Məclisə isə sükut çökmüşdü. Hamı səmimi bir nigarançılıq içində, mat-məəttəl halda bir-birinin üzünə baxmaqda davam edirdi. Hamının beynindən bir sual keçirdi: “Biz nə etdik?! Biz nə etməli idik, etmədik?! Əhməd müəllim!..” Əhməd müəllim ona ünvanlanmış lal sualları duyur və məclisdəkiləri qaş-gözüünün yalnız onun özünə bəlli işarələri ilə sakit eləməyə çalışırdı.

...Sağ da, sol da insan cəsədi idi. Artıq ayırmaq olmurdu düşmənininki hansıdı, bizim olankı hansıdı. Bir-birinə oxşayan əllər, ayaqlar, başlar, bədənələr ayrı-ayrılıqda göyə uçar, yerə dəyir, sonra yenidən göyə qalxır, göydə uçuşlarını davam edirdilər. Əzalar hamısı bir-birinə qarışmışdı. Onları yenidən birləşdirə bilən, bir-birindən ayrı düşmüş bu əzalara yenidən “yaşa!” əmrini verə bilən bir qüvvə olsaydı, onların belə qatmaqarışıq birləşməsindən yeni, amma bu dəfə tamam başqa, bir-birinin qəsdinə durmaq istəməyən adamlar yarana bilərdimi?! Cavan leytenant hıçqırığını boğub acı-acı gülümsədi.

Səslər isə kəsilməmişdi. Nə mərmə, nə bomba səsi var idi, nə də səngərdən səs gəlirdi. Hər şey səssiz kinodakı kimiydi. Ancaq ayrı-ayrı qollar, ayaqlar, təəccüb dolu iri gözlərin yapışdığı başlar havada ora-bura uçuşurdu. Səngərdən baxanda adama elə gəlirdi ki, onların hər biri havada uça-uça öz doğma əzasını axtarır. Çünki onlar da qorxurdular ki, kimsə onlara «yaşa» əmrini verə bilər. Və onlar ayrı-ayrı cəsədlərə məxsus müxtəlif əzaların birləşərək yarada biləcəyi adam olmaq istəmirdilər.

Nəhayət, kamança iztirablı bir «ah» çəkib susdu. Cavan leytenant o uzaq səngərdən restoran zalına qayıtdı. Başı hələ də əlləri arasında idi. Oğrun-oğrun ətrafa göz gəzdirdi. Gördü ki, hamı məclisdəkilər ona maraq və təəccüblə, bir az da qorxa-qorxa baxmaqdadırlar. Başını yenə də eynən səngərdə olan kimi son dərəcə ehtiyatla əlləri arasından çıxarıb qaldırdı. Üzünə günahkar təbəssümə bənzər ifadə qondu. Məclisdəkilər bunu gözləyirmiş kimi rahat nəfəs

aldılar. “İçkidəndi. Eyb eləməz, indi havaya çıxarıq, keçib gedər” Əhməd müəllim yanında durmuş həmkarının qulağına pıçıldadı.

– Azərbaycan əsgərinin şərəfinə! Ura! – Nəhayət, Əhməd müəllim natamam qalmış sağlığının məntiqli və layiqli sonluğunu tapdı, cibindən çıxardığı yaşıl dəsmalla “uf!..” eləyib alınının tərini sildi. Ətrafdakılar tez onun sözünün ahəngini tutdular:

– Azərbaycanın şərəfinə!..

– Vətən sağ olsun!..

– Yaşasın ordumuz!..

Məclisdəkilər hər biri öz bildiyi kimi sağlığın sonunu dəyişdirib sözləri sözlərə, qədəhləri qədəhlərə vuraraq araqlarını başlarına çəkdi. Cavan leytenant stol üstündəki qarışıqlıqda öz qədəhini birtəhər tapıb – kimsə onu tələsik araqla doldurdu – başına çəkməzdən əvvəl hamıya qoşulub o da nəsə demək istədi. Bunu hiss edən məclis əhli anındaca susdu. Cavan leytenant sifətində həmən qondarma təbəssüm sərxoş-sərxoş məclisdəkilərin üzünə baxa-baxa:

– İçək... içək... Gəlin bunu da içək...

Kamançaçı niyə axı elə bildi ki, o elə məhz bu zaman öz iniltili səsi ilə cavan leytenantın sözlərinə müdaxilə etməlidir?! Kamança dillənən kimi cavan leytenant yenə də harda olduğunu unutdu. İçdiyi içkinin təsiri bir anda uçub getdi və o özünün son dərəcə ayıq halına qayıtdı. Gözlərini kamançanın pərdəsinə dikib ayıq səsle:

– İçək! – deyə təkrar etdi. Bir anlıq ləngidi, sonra əlindəki qədəhi başına çəkdi.

Cavan leytenant sakitcə yerinə oturdu. Cürbəcür içki şüşələrinin arxasında yenə də eynən səngərdə olan kimi başını əlləri arasında gizlətdi.

İndi yalnız kamançanın səsi idi gəlirdi və bu səs kamançanın içindən yanıqlı-yanıqlı çıxaraq yenə də haman səngərdəki səsə qarışırdı:

– Dayan, tələsmə! Hələ tezdi. Çıxarma başını. Qoy əmr olsun, sonra! Tələsməyin. Sakit olun! Əmr! Əmri eşidin! Hazır ol! Əmr gəldi... gəldi. Azərbaycan əsgəri! Əmri dinlə! İrəli! Hücüm! Vətən uğrunda, irəli!!!

Cavan leytenant özünü səngərdən bayıra necə atdığını və “İrəli!” bağıra-bağıra, əlindəki avtomatı sinəsinə sıxaraq düşmən səngərinə tərəf necə sürətlə götürüldüyünü hiss eləmədi.

...Məclisdəkilər təəccüb və maraqla ona baxırdılar.

POEZİYA

Zahid SARITORPAQ**O GÜN**

o gün
kəpənəklər suyun dibindəki yosunluqda
balıqlar ağacların çiçəkləmiş
budaqlarında ilişib qaldı
beləcə sona yetdi bir sevginin Qiyaməti
Sən bilmədin amma...

divanə kimi ydım onda
oxumadan cırdım Ölümün məktubunu
tikə-tikə eləyib
çırpıdım Eşq adlı bir küləyin üzünə –
ömrümün səpələnmiş günlərinə döndü
o qırıntılar
hələ də kəpənəklər kimi
suların dibindəki yosunluqlara
uçuşurlar
üzürlər balıqlar kimi çiçəkləmiş
budaqlara sarı...
...heç rast gəldimi Sənə
rast gəldimi, barı?..

EVİMİ GEYDİM ƏYNİMƏ

evimi geydim əynimə
düymələdim pəncərələrimi
indi tərpanib gedəcəm

aparacam özümlə yatmış körpələrimi
aparacam yuxularından öpə-öpə
baxçamızdan ötəcəm
dalımca ləçəklərini səpə-səpə
boylanacaq qızılgüllər...

evimi heç yerdə soyunmayacam
əynimdən,
çünki o da şəhərimi geyinib
şəhərim sə - ölkəmi...

yaxşı, bəs mənə Sənə düymələyən
kimdi,
kimdi, nədi bəs...
içində çılpıq küləkləri belədən-belə
çırpınan
kimin əynindədi bu Qəfəs?..
qapısı açıqdı axı...

yaxşı, yum gözlərimi -
qoy bir də baxım
deyə sən buludların o üzündə
ulduzların gündüzündə
kimsə bizi soyunur
günəşin gecəsinə
necə başa salım axı sənə
necə?
o Bir Cüt Ayağın yanına soyunurlar
bizi
ilk görüşdə güllər ləçəklərini ovcuna,
o mübarək ovcuna necə soyunmuşdusa,
bax, eləcə...

DÜŞÜNDÜM...

mən heç zaman
yaşıl ağaclar altından
əli baltalı keçmədim
düşündüm:
qəfildən diksinib quruya bilər ağaclar

mən heç vaxt
göy üzündə uçan quşlara həsəd aparmadım
düşündüm:
onsuz da gec-tez
ruhum onlardan ucalarda uçacaq

mən heç vədə
içimlə çölümün sərhədlərində qurulmuş
dar ağaclarından asılanlara ağlamadım
düşündüm:
onsuz da göz yaşı heç nəyin dərmanı deyil

əvəzində
qurbanlıq quzunun gözü önündə
bıçağını bülöv daşına çəkib itiləyən
amansız bir qəssaba döndü zaman
və sonuma götürdü məni yubanmadan bir
an
düşündüm:
eybi yox
sən sən ol
mən də mən
görək kim kimi pərt edəcək dərgahlarda.

... o vaxtdan ikimiz də
"hardasan, Hökm Yiyəsi, harda?!" -
hayqırırıq elə...

NƏ YAŞADIQ? NƏ GÖRDÜK?..

Hər ölünün alnındakı
sonuncu tər damlası,
İnsanlığın başına çırpılan
Həvvanın alması

və kainatın bakirə qalması kimi
əfsanələr artıranda şübhəmizi – doğrulduq...

Nə yaşadığ? Nə gördük?..

At quyruğuna qoşuluydu ömrümüz
sonda təkərlər altına düşdük.
Ulduza tula göndərilib
mələklərə gülüşdük.
Sevgini yox, hər yerdə
ayrılığı, ayrılığı bölüşdük – boğulduq.

Nə yaşadığ? Nə gördük?

Quşların dimdiyindən, arıların yükündən,
Bütlərin sınığından, Tanrıların təkindən,
qarışqa tək dərdləri yuvamıza çəkəndə
Elə bil ki, yer yarıldı,
yer yarıldı – yox olduq...

**HƏR ŞEY ÖLÜM İÇİNDƏ SEVGİ
QOXUYUR**

divara dəyib qayıdan
səsindən öpdüm – bilmədin
üzümə düşən kölgənin
üzündən öpdüm – bilmədin
təkcə O bildi
bəsimdi dedim

sənin günündəyəm amma
çox şeydən xəbərim yoxdu
künc-bucaqda çıraqlar axtarır əllərim
ömrün gecə vaxtı

hörümçəksə yorulmadan tor toxuyur
həyat – bu
başqa nə ola bilər sənə
hər şey ölüm içində sevgi qoxuyur

elə bil
bəxtəvərcəsinə bir qu quşu oxuyur
ovçu gülləsindən öncə...

NƏSR

Təranə MƏMMƏD

OĞURLUQ

Hekayə

Uzun illər müstəntiq işləyən Aqil müəllim bu gün çox yorğun görünürdü. O, adəti üzrə cibindən dəsmalını çıxarıb üzünü sildi sonra sənədləri yerbəyer edib evə getməyə hazırlaşır ki, telefonuna zəng gəldi. Aqil müəllim dəstəyi götürüb:

- Bəli. Bəli, gətirsinlər, - dedi və yenidən masanın arxasına keçib yanına gətiriləcək adamı gözlədi.

Çox keçmədi ki, qapı döyüldü və onun yanına cavan bir oğlan gətirdilər. Aqil müəllim ona təqdim edilən sənədləri gözdən keçirib qarşısında duran oğlana yer göstərdi. Cavan oğlan başını qaldırmadan oturdu.

- Nə baş verib? - Aqil müəllim ilk sualı verdi
- Oğurluq etmişəm.
- Harda?
- Kafedə
- Niyə? Nə oğurlamısan?
- Dibçək
- Nə?!
- Gül dibçəyi.
- Ətraflı danış görüm.
- Uşaqlarla mərcələşdik. Dedilər ki, hərə kafedən bir şey oğurlasın. Mənə də dibçək düşdü.
- Niyə belə qərara gəlmişdiz ki?
- Nə bilim.
- Necə yəni nə bilim?
- Bilmirəm, rəis, uşaqlıq eləmişəm.
- Bəs necə oldu ki, səni tutub bura gətirdilər?
- Elə dibçəyi götürüb çıxanda yaxaladılar məni
- O boyda dibçəyi aparanda bilmirdin ki, səni görə bilərlər?
- Nə bilim e.
- Oxuyursan?

- Bəli.
- Harda?
- Universitetdə.
- Harda yaşayırsan? Yəni eviniz var?
- Var. Bəli.
- Dedim bəlkə, yataqxanada qalırsan.
- Xeyr.

Aqıl müəllim oğlana baxıb gülümsədi sonra zəng edib dedi ki, oğlanı sərbəst buraxsınlar.

- Yaxşı, dur get, bir də belə iş etmə. Oğurluq yaxşı iş deyil. Yadında saxla ki... - Aqıl müəllim yenə nəşə demək istədi, lakin sözünü özü kəsdi:

- Nə isə... – deyib sağollaşdı.

Cavan oğlan otaqdan çıxdıqdan sonra Aqıl müəllim bir siqaret yandıraraq otağın həyatə baxan eyvanına çıxdı, siqareti çəkə-çəkə fikrə getdi...

70-ci illərin əvvəli idi. Aqıl o vaxt universitetin “yurfak” adlanan fakültəsinin birinci kursunda oxuydu. Bu indiki BDU-nun hüquq fakültəsi idi. Qəribədir ki, o vaxtlar bəzi fakültələr dilimizə məhz rus dilində işləndiyi kimi daxil olmuşdu. Məsələn, tarix fakültəsi “istfak,” şərqşünaslıq “vostfak” kimi qəbul edilmişdi.

Aqıl dostları və qrup yoldaşları Əsəd və Ramizlə universitetin yataqxanasında bir otaqda qalırdı. Dostlar zahirən bir-birindən fərqlənsələr də söz-söhbətləri tutur və dostluq etməyə onlara heç nə mane olmurdu.

Aqıl orta boylu, bir qədər sərt xarakterli, ciddi bir insan idi. O, adətən səliqəli geyinər, özünü cəmiyyətdə son dərəcə mədəni aparardı. Cibində həmişə ütülənmiş tərtəmiz dəsmal olardı. Hərdən həmin dəsmalı çıxarıb üzünü silərdi.

Əsəd də orta boylu, iri gövdəli cavan oğlan idi. Əsəd o qədər kök idi ki, əyninə nə geyinsəydi kiçik ölçüdə özgə geyimi geyinmiş kimi görünürdü. Əsədin ördək yerisini xatırladan yerisi uzaqdan diqqəti cəlb egirdi. Adətən yeriyəndə boynunu əyib çənəsini bir qədər irəli verirdi. Əsəd təbiətən sakit və təmkinli biri idi. Ramiz də dostları kimi orta boylu qara kök oğlan idi. Çəkisinin artıq olmasına baxmayaraq, çox cəld və çevik hərəkət edərdi. Ramiz adətən danışanda gözlərini bağlayır, sanki içindəkiləri ətrafdakılardan gizlədirdi. Ramizin əyalətdən gəldiyi dərhal hiss olunurdu. Bir qədər laqeyidliyi onu həmişə başqalarından fərqləndirirdi. Ən çətin şəraitdə Ramizin sevimli ifadəsi hamını sakit edirdi. “Ə, nə olsun ey. Noolasıdı ki?” - deyərdi Ramiz tez-tez.

O dövrün tələbəlik illəri indikindən çox fərqli idi. İnternetsiz, mobil telefonsuz tək kitabxanalardan əldə etdikləri məlumatlarla kifayətlənməli olurdular tələbələr.

Maraqlı idi ki, universitetin bəzi fakültələri bir qədər fərqli hesab olunurdu. Yəni, müəyyən fakültələrdə oxumaq tələbələrə sanki daxili üstünlük verirdi. Bəlkə elə ona görə hələ tələbə vaxtlarından “yurfak”ın tələbələri özlərini gələcəkdə hansısa bir vəzifə sahibi rolunda təsəvvür edirdilər. Belə təəssürat yaranırdı ki, sanki, necə deyərlər, alçaıq dağları “yurfak”ın tələbələri yaradıblar. Aqıl və dostları özlərindən bir qədər müştəbeh olsalar da, adi yataqxana həyatını yaşayırdı və hamı kimi gündəlik dərslə gedib gəlirdilər.

O vaxtkı yataqxanaların şəraiti hər yerdə təxminən eyni idi. Adətən təmirsiz kiçik və darısqal otaqlarda bir neçə nəfər bir yerdə qalırdı. Dostlar belə bir şəraitdə yaşayırlar və universitetin birinci kursunda oxuyurdular.

Yataqxananın yanında “Kvant” adlı bir kafe vardı. Kafe özünəxidmət üsulu ilə işləyirdi. Yəni burda yemək yeyənlər özləri qabları, çəngəl-qasıqı götürüb sonra yeməkləri gətirirdilər. Bu kafedə adətən tələbələr yemək yeyirdilər. Aqilgil də digər tələbələr kimi çox vaxt “Kvant”da yemək yeyirdilər. Onlar bura o qədər tez-tez gəlirdilər ki, kafedə işləyən Zara adlı qız dostların adlarını da bilirdi.

Günlərin bir günü dostlar dərstdən yorğun gəlib qonşu kafeyə yemək yeməyə getməyə hazırlaşdılar. Birdən Ramiz dostlarına üzünü tutub sual verdi:

- Bəlkə otağımızı qaydaya salaq?
- O nə deməkdir? – Aqil soruşdu.
- Deyirəm, yəni otağımızda boşqab, çəngəl, qasıq olsa elə hərdən burda da olandan-olmazdan yeyə bilərik. Gərək bu dediklərimi əldə edək.
- Əldə etmək nə deməkdir? - Aqil soruşdu.
- Belə ki... Yanımızdakı kafedən lazım olanları oğurlamalıyıq.
- Niyə gedib almırıq ki? - Aqil yenə sual verdi.
- Belə daha maraqlıdır, - bu dəfə söhbətə Əsəd də qarışdı.
- Bəs kim nəyi oğurlayacaq?- Bu dəfə Aqil ciddi sual verdi.
- Püşk atacağıq, - dedi Ramiz
- Siz dəli olmusunuz? İstəyirsiniz adımız çinayətkar kimi çəkilsin? Özü də gələcək hüquqşünaslar! - Aqil dostlarının zarafat etmədiyini hiss edib onları bu yoldan çəkəndirmək istədi.

O, əmin idi ki, onun bu sözlərindən sonra dostları bu yersiz oyundan əl çəkəcəklər. Lakin belə olmadı. Qurulmuş plan artıq yerinə yetmək ərəfəsində idi.

Ramiz ağ kağıza “boşqab”, “çəngəl, qasıq” və “duz qabı” sözlərini yazıb bir qutuya qoydu. Dostların hərəsi bu kağızlardan birini qutudan götürüb ertəsi gün nəyi oğurlayacağını müəyyənləşdirdi.

Aqilin bu işə əvvəldən münasibəti fərqli olsa da, dost həmrəyliyi onun düşüncələrini üstələdi.

“Yaxşı ki, heç olmasa mənə duz qabı düşüb. Yoxsa mən nə boşqab, nə çəngəl oğurlayan deyildim o kafedən”, - deyə Aqil ürəyində özünə təskinlik verdi.

Hətta kiçik duz qabını da kafedən oğurlamaq Aqil üçün Luvrdan məşhur bir əsəri oğurlamaq qədər çətin gəlirdi.

Beləliklə, gecəni birtəhər yatıb səhəri dərstdən sonra dostlar qonşu kafeyə yollandılar.

Əsədin əlində məşhur estrada artisti Jvanetskinin çantasına bənzər iri dəri çantanı gördükdə Aqil çox təəccübləndi. Çünki Əsəd bu çantadan çox nadir hallarda istifadə edərdi. “Bunu niyə götürmüşən?” soruşanda, Əsəd sakitcə “lazımdı” deyib özünəməxsus asta yerləşlə kafeyə tərəf addımladı. Ramizin də əlində bir qovluq var idi. Tək Aqil kafeyə əliboş gəlmişdi.

Bu üç dostun kafeyə girişi məşhur üç müşketyorun saraya gəldikləri məqamı xatırladırdı. Kafedə oturub yemək yeyən digər tələbələrin səs-küyü yeməxananı bürümüşdü. Dostlar içəri girib üçü də eyni vaxtda kənarda sanki onları gözləyən boş stolun arxasındakı stullara oturdu. Onlar hər şeydən əvvəl yemək yeməliydilər. Əsədlə

Ramiz xüsusi fəallıqla əvvəl qab-qacağı sonra da yeməkləri stolun üstünə düzdülər. Aqil stolun üstündə boşqabların, qaşıq və çəngəlin sayının çox olduğunu görüb təəccüblənsə də, tezliklə məsələnin nə yerdə olduğunu anladı.

Əsəd bir neçə boşqabı əlindəki iri çantaya yığıb çantanı bağladı. Aqil hiss edirdi ki, bədəninin hərəkəti yüksəlir. "Tədbirin" müəllifi Ramiz də çəld bir neçə çəngəl və qaşığı əlindəki qovluğa qoydu.

"Bunlar elə oğruymuşlar ki!" - Aqil öz-özünə təəccübləndi.

Dostlar ikisi də gözlərini ona dikib oturmuşdular.

- Nə olub? - Aqil soruşdu.

- Nə olub deyəndə ki, duzumuz qaldı da bir dənə, - Ramiz dilləndi.

- Bəlkə, düzsüz yeyək? - Aqil bu bəd əməldən geri çəkilmək istədi.

Lakin dostlarının bu cür "fədakarlığından" sonra bir duz qabı nə idi ki onu götürməsin. Odur ki, Aqil, stolun üstündəki iri, ağzı açıq duz qabını götürüb çəld pencəyinin cibinə qoydu.

O an Aqilə elə gəlirdi ki, onun bu hərəkətindən nəinki bütün universitet, bütün Bakı, hətta bütün qohum-əqrabası da xəbərdardır. Aqilin saçlarından axan tər üzünü yandırır.

- Gedəkmi? - Aqil kafedən nəhayət tez çıxıb getmək istədiyini bildirdi.

- Niyə? Nə olub ki? Yeməyimizi yeyək, gedərik də, - Ramiz etiraz etdi.

Aqil hiss edirdi ki, üzündən tər axır. O, indicə duz qabını cibinə qoyduğunu unudub əlini cibinə saldı və yaylığını çıxardıb üzünü silməyə başladı. Duzlu yaylıqla üzünü sildikcə üzünün dərisi duzdan həm ağarır həm də qızarırdı. Dəsmalın arasından tökülən duz dənəçikləri Aqilin təzə tikilmiş qapqara pencəyinə səpələnirdi. Kənardan bu mənzərə o qədər qərribə görünürdü ki, kafenin işçisi, həmişə tələbələrle mülayim davranan Zara dözməyib.

- Aqil! Sənə nə oldu? Üzünə nə olub? - təəccüblə soruşdu.

Əgər o anda Zara Aqili ordaca gülləylə vursaydı, bəlkə, bu qədər ona təsir etməzdi. Amma indi, bu halda bu qızın yersiz sualı Aqili çox əsəbiləşdirdi.

"Görmürsən nə olub? Duz qabını sizin kafedən oğurlayıb cibimə qoymuşam, indi də üzümə yaxmışam!" - demək istəyən Aqil, təbii ki, özünü birtəhər saxlayıb qıza cavab vermədi.

Dostlar da ona təəccüb və heyrətlə baxıb bərkdən güldülər. Sonra hər üçü ayağa dürüb kafedən elə gəldikləri təntənəylə də çıxdılar.

Aqilin üzünə hava dəydikcə sifəti daha da qızarırdı.

Bu hadisə hər üç dostun yaddaşında ömürlük qaldı. Yataqxanaya qayıdandan sonra onlar etdikləri oğurluğa gülsələr də söz verdilər ki, bir daha belə zarafat etməyəcəklər.

Sonralar dostlar nə qədər fikirləşsələr də niyə belə zarafat etdiklərini heç cür izah edə bilmirdilər. Bu hadisəni dostlar uzun illər yada salıb gülür və hər dəfə də ötən günlərə heyfslənirdilər.

Aqil müəllim siqareti söndürüb külqabına atdı. Sonra dərindən ah çəkib otağa keçdi. O, bir qədər düşündü və ürəyindən dostlarına zəng edib həmin günü bir daha xatırlatmaq keçdi.

Lakin bunu edə bilmədi. Çünki dostları artıq həyatda yox idilər.

O, sakitcə cibindən yaylığını çıxarıb yaşla dolmuş gözlərini sildi...

POEZİYA

İbrahim İLYASLI

BİR BAYRAQ YARADIB GÖYLƏRƏ
TAXIN

Yox... Bu etirafı yaza bilmirəm,
Bununku qələmlilik, kağızlıq deyil.
Səssizcə göylərə uçurtmaq olar,-
Bu qəm dillik deyil, ağızlıq deyil.

Bütün zamanlarmı belə olublar,-
Tarix kitabları gömülüb hara?
Bütün adamlarmı belə olublar,-
Hamı nəfsindənmi çəkilib dara?

Bəşər övladının istəyi nədir,-
Nə deyib düşünür başlar kəsəndə?
Heçmi ürəyinin başı göynəmir,
Arılar inciylə, quşlar kəsəndə?!

Görən hansı dinə qulluq edirlər,
Ölkəni ölkəylə vuruşduranlar?-
Qardaşı qardaşa düşmən edənələr,
Qonşunu qonşuyla tutaşdırırlar!

Gözləri acdımı, sərfəsi toxmu,
Qarğa, quzğunların – leş yeyənlərin?
Üstündə əsdiyi balası yoxmu,
Bomba zavodunda işləyənlərin?

Başını itirib din başçıları,
Mömin qiyafəli kafər olublar.
Bütخانə, sinaqoq, məscid, kilsədə
Şeytan at oynadır, ya Əl-i-Qaffar!

Görüb böyüklərin bəd əməlini,
Dünyaya peşiman gəlir uşaqlar.
Bir yanda çöplüyə atılır çörək,
Bir yanda acından ölür uşaqlar.

Çiçəyi burnunda ölən oğullar
Görən qurban gedir hansı niyyətə?
Hamımı ağlını itirib, yoxsa –
Dur deyən yoxdurmu bu zehniyyətə?

Kürə şəklindədir Yer dedikləri,
Birinə Şərq olan birinə Qərbdə.
Mən səni öldürüm, sən məni öldür...
Adını nə qoysan, hərbi elə hərbdə.

İldə neçə yüz min qurban verilir
Zəlzələ, yanğına, selə - azdımı?
Yəni bu dünyada sülh istəyənlər
Savaş deyənlərdən belə azdımı?

Yetər, kölə olduz cahangirlərə,
Ey barış deyənlər, ayağa qalxın.
Bir göyərçin şəkli çəkib üstünə,
Bir bayraq yaradıb göylərə taxın!

ƏN YAXINDA YAD OLDUNSA...*Ustad Oljas Süleyменова*

Ən yaxında yad oldunsa,
Demək, ən uzaq kimisən.
Dörd bir yanın şənlik ola,
Yenə yalquzaq kimisən.

Dostlar susayar qanına,
Tər yeriyər dabanına...
Oysa, ruhunla canına
Qurulan tuzaq kimisən.

Yıxılar Aladağ arxan,
Gülər hər dərədən baxan.
Baxarsan; səhrada barxan,
Sibirdə buzlaq kimisən.

Qəddin gərilər yay misal,
Ötərsən torağay misal...
İçin su istər çay misal,
Görərsən; duzlaq kimisən.

Pərən-pərən olar ordun,
Ergenekon olar yurdun...
Və qəfil ulayar Qurdun,
Dönərsən qazax kimi sən.

EYLƏMƏZ

Nə gündəsən, qafil könül,-
Bir ilin bir an eyləməz.
İçində ildırım sönər,
Çölünə üsyan eyləməz.

Dərya saxlamaz gəmini,
Yel dağıdar yelkənini.
Layiq olsan öz qəmini
Dost səndən pünhan eyləməz.

İbrahimplər qalxar, çökər, -
Haqq yolunda canlar sökər.
İgid baş kəsər, qan tökər,
İgid nahaq qan eyləməz.

SEVƏRƏM*Bəzi şeylər var, aşılmaz!*

Hələ tezdir, zaman gələr, bilərsən,
Bilərsən ki, mən nələri sevərəm!
Sən deyəni yaranışdan bilərəm,
Sən duymanı Nuhdan bəri sevərəm.

Nədir belə yaxınlarda uzaqlar,
Nədir bunca qadağalar, yasaqlar...
Nə yaxşı ki, yer üzündə Qazax var -
Sən qarışıq o şəhəri sevərəm!

Başlandımı, gözə nurdu, başa tac,
Sevda yolu - könüllərə tutağac.
Mənlik deyil dərə-təpə, yal-yamac,
Mən aşılmaz zirvələri sevərəm!

BELƏ İŞLƏR...

Yurduna yağmur yağsın,
Ardınca da gün çıxsın.
Allah üzünə baxsın;-
Nə arzun var çin çıxsın.

Göy üzü güzgün olsun,
Çıx eyvana, güzgülən.
Gözlərinə yaxşı bax,-
Kim boylanır güzgüdən?

Belə işlər... Əzizim,
Payız ayrı matahdı.
Qapınızda xəzələm,
Məndən küsmək günahdı.

NƏSR

Təranə VAHİD

BARELYEF

Hekayə

Yazıçı Zaman Zamanlının ölüm xəbəri balaca, təbəssümlü şəhərdən sürət qatarı kimi keçdi. Özün dilsiz-ağızsız olasan, ölüm xəbərin belə hay-küylü ola ...

Zaman Zamanlının yaxşı yazıçı olduğunu, əslində, hamı bilirdi. Amma bilmək azdı, Zaman Zamanlı heç vaxt gözə görünmədi, ad-san qazanmadı, pul-para sahibi olmadı, başına dövlət quşu qonmadı. Niyəsi də odur ki, bu sısqə, üzsüz, utancaq adam xoşbəxt ulduz altında doğulmamışdı. Elə bil alınə əyri-üyrü hərflərlə “sənin yerin bax orda, arxa cərgədə, heç kimin görmədiyi yerdədi” sözləri yazılmışdı. O da nəcib adamıydı, alın yazısıylə barışib bir ömür arxa cərgədə, gözə görünməyən yerdə, xəlvətdə şad-xürrəm yaşadı.

İyirmi bir kitabını da dost-tanışları, daha doğrusu, bir kitabı sonacan oxumayan, əvəzində qaz vurub qazan dolduran səxavətli dostları çıxardı. Kitablari çıxanda da üzünün abırından satışa qoymadı, “kitab oxuyanlar çörək tapmır”, – deyib sevinə-sevinə dost-tanışa həddiyə elədi. Oxuyanlar oxuyub oxumayanlara verdi, kimlərsə kimlərsə ötürdü, beləcə Zaman Zamanlının xeyli gizlin oxucusu oldu.

Zaman Zamanlının yaradıcılığı geniş olsa da, həyat yolu iki-üç cümlə olardı, ya olmazdı. Belə ki, universiteti qırmızı diplomla bitirib ortalıqda qalanda sevimli Həşim müəllimi çörəksiz qalması deyə istedadlı tələbəsinə Veteranlar Şurasında kargüzar kimi işə düzəltdi. Qorxacaq adam üçün qəhrəmanların arasında yaşamaqdan böyük xoşbəxtlik yoxdu. Bir ömür İkinci Dünya Müharibəsi iştirakçılarının toplu-tüfəngli, səsli-küylü xatirələrinə qulaq asa-asa ayları, illəri yelə verdi. Cavanlığı yay armudu

kimi sovulub keçəndə qocalığın burnu göründü. Kəsəsi, Zaman Zamanlı azca əməkhaqqı ilə, veteranların xatirələrinə qulaq asa-asa xatirə danışacaq yaşa çatdı. Yeddi roman, yeddi povest, yeddi hekayə kitabı işıq üzü gördü. Amma həyat hekayəsini nə yaşaya, nə də yazıya bildi. Böyük imperiyanın çökməsinin şahidi oldu, müstəqilliyin şirinliyini daddı, tarixin dolanbac dalanlarından keçsə də, zalım oğlunun nə həyatında, nə də yaşayışında heç nə dəyişmədi.

Düzdü, həyatında, güzəranında heç nə dəyişmədi, amma günlərin birində dünyasını dəyişdi.

Bu xəbəri ən ağır qarşılayan tənqidçilər oldu. Zaman Zamanlının yaradıcılığını görməzdən gələn, haqqında bir kəlmə söz deməyə, yazmağa ürəkləri gəlməyən tənqidçilər elə bil Zamanlının qara gününü gözləyirmişlər. Yazdılar, özü də necə yazdılar.

Qırx ilin susqunluğundan sonra pəltək tənqidçilər də David kimi cəh-cəh vurdular. Qəzetlər, saytlar, televiziya, radiolar Zaman Zamanlıdan danışdılar. Üç gündə şəhərin təkamseyrək kitab mağazalarında Zaman Zamanlının kitabı qalmadı. Sağlığında bunu görsəydi... ölməzdi, hər halda belə tez ölməzdi...

Bu arada yuxarıdan göstəriş gəldi ki, vaxt itirməyib Zaman Zamanlının xatirəsini əbədləşdirsinlər. Hələlik yaşadığı binanın qarşısına yazıçının barelyefini vursunlar, sonra görsünlər neyləyirlər.

Sözün düzü, sağlığında Zaman Zamanlının barelyefdən zəhləsi gedirdi. Daha doğrusu, barelyefdən eyməyirdi. Barelyef görəndə yadına Arximed düşürdü. Ona elə gəlirdi ki, bütün barelyeflər bir az da Arximedə oxşayır. Sağ olsaydı, dünyasında imkan verməzdi ki, onu Arximedə oxşatsınlar, amma heç sağlığında səsi eşidilməmişdi, indi torpağın altında onu kim eşidəcəkdi?!

Qərar verilmişdi, çoxdan sifarişsiz qalan heykəltəraş bir həftəyə yoğurdu, yaptı, barelyef hazır oldu.

Səhəri gün kütləvi informasiya vasitələri cana gəldi. Barelyef, əklil hazır idi. Qalırdı Zaman Zamanlının ünvanını öyrənmək, mərasimi keçirmək, böyük yazıçının ruhunu şad edib bu məsələ ilə birdəfəlik üzləşmək.

Vəd olunan yerdə uzunşüallət adam qulağında telefon, durmadan danışdı.

- Qorxmaz müəllim, bu nə məsələdi, gecikirik axı, – deyər, jurnalistlərdən biri dözməyib soruşdu.

Qorxmaz müəllim elə bil diri balıq udmuşdu, dik-dik:

– Heç, xırda bir məsələ var, yoluna qoyan kimi gedəcəyik, – dedi.

Xırda məsələ xeyli uzandı. Əvvəl televiziyanın xəbərlərindən gələnələr, sonra gündəlik qəzetdə işləyənlər deyirə-deyirə çıxıb getdilər. Daha sonra saytdan gələnələr söylə-söylə dağılıdılar. Axıra agentlikdən gələn çəlimsiz qız qaldı.

Günün ikinci yarısı çəlimsiz qızın xəbəri yayımlandı: araşdırmalardan məlum oldu ki, yazıçı Zaman Zamanlının heç vaxt şəxsi mənzili olmayıb. Mərhum yazıçı ömrü boyu şəhərin müxtəlif yerlərində kirayə evlərdə yaşayıb. Evi olmadığı üçün barelyef təntənəli şəkildə veteranlar şurasına təhvil verildi. Allah rəhmət eləsin!

POEZİYA

Qulu AĞSƏS

CANIM VƏTƏN

Canım Vətən,
səninlə
düz-əməlli kəlmə kəsməmişik
indiyətən,
kəssək, soruşardım:
yenəmi Arazla suvarılır
ədəbiyyat zəmin,
niyə süngülərin
yalın ayaqla qalxdığı
Ruh yüksəkliyinə
hazır maşınla çıxıbilmir
heç kəsin qələmi?!
Canım Vətən,
adamların başına darısı,
bircə bitkilər bilir fəridi həyat
diriylən torpağa basdırır yarısını...
Canım Vətən,
elə bilmə, görmədim,
şəhid evində
(bayraqdan başqa!)
hər şey köhnədi...
Canım Vətən,
and olsun ikinizin canına,

burdan başqa heç harda yoxdu
göz dəyməsin deyə
şikəst balasının
başına duz çevirən ana...
Səni necə qurmuşuq,
canım Vətən:
bir vətən daş altdan,
bir vətən daş üstədən!..
Hərdən aramız dəyir
"niyə"sini indi deyirəm:
sən
vətənpərvər şeir istəyirsən,
mən
şeirpərvər vətən istəyirəm,
canım Vətən...

Görsən ki, qaranlıq çökür aləmə,
Görsən ki, axşamdı...fikir eləmə.
Bir uçuq yuxudu gecənin boyu
Nə qədər imkan var rahatlan, uyu...

Qəflətən bir çağa salar hay-həşir
Səhər – körpəsidi doğan Günəşin.
Onu ovutmağa tələsər hamı,
Beləcə, salarlar yenə axşamı.

Təzədən qaramat basar dünyanı,
Hanı doğan Günəş? körpəsi hanı?
...Görsən hər tərəfdən əlin üzülür,
Görsən üşüyürsən...yandır özünü...

Canım-gözüm, şükür de ki,
Ölsən də başın üstəki –
Pəmbə buluddu, daş deyil...

Sevməyi var, sancmağı var
Baxma hərdən uçmağı var –
Ürək yuvadı, quş deyil...

Neynəyəyəm görən sənsiz?!
Ha istədim öləm sənsiz –
Baxdım ki, mənlik iş deyil...

Bu da mənim baxtımdandı,
Gözüm Tanrı taxtındadı –
Onun da yeri boş deyil...

Yığışıb qarama yüz söz deyərlər,
Bu boyda millətə nə cavab verim?
Bilsələr, qanıma yerikləyərlər –
Səni sevdiyimi... sevmədiklərim.

Bir qız bir oğlana çoxuymuş, demə,
Sevdim təklənəsən... çoxaldın, gülüm.
Açdım ürəyimi yoldan ötənə,
Təki ordan səni çıxardım, gülüm...

Di gəl bacarmadım... düzünü desəm,
Özün tərpənmədin rahat yerindən.
Küllü-ixtiyarsan, nə vaxt istəsən,
Oynat, ağlını da oynat yerindən!

Bunu bir mən bilim, bir də sən ancaq,
Öluncə bu gözəl sirr bəsimizdi.
Bizə nə yurd versin, nə yuva Allah,
Sənə ayırdığım yer bəsimizdi!.

*Qarabağ müharibəsində itkin düşən dostum
Xaliqə*

Allaha baxmasaydım,
girməzdin yuxuma da!
Torpaq kimi soyuyur –
ən isti, yaxın adam...

Harda itib-batmışan,
hayına çağır gəlim.
Toyuna çağırmadın,
vayına çağır gəlim...

De, necə tapım səni,
nə mərdəm, nə ov iti.
Sənin izin, ünvanın
mənim axırım itib.

Bəlkə, veriblər səni
Tanrının yaddaşına?
Mən sənə söz tapşırım,
sən də öz adaşına:

Nə olar, ayırmasın
de, ikimizdən məni!
Getdin?.. sənə yaxşı yol,
gəlməsən, gözlə məni...

Bu dünyada heç kəsə demədim...
O dünyada soruşsalar:
sən kimsən? –
gözümü yumub, ağzımı açacam!
Deyəcəm ki:
altındakı skamyada
bir yol özü oturmayan
yorğun ağacam...

Bəzi şeirlərin hekayəsi var,
Bəzi xoşbəxtliyin qafiyəsi var.
Buludlar yağış yox, toz ələyirlər
Ulduzlar yanmır ha...
his ələyirlər.
Beş-üç arzu etməz ömrün qalığı
Didir başımızı kəpək balığı.
Daş-daş oynanılan bir aynabəddi,
Aman umduqları amana bənddi.
Nə talant?
nə vergi?
nə sehr? –
Adam
Günü axşam edir bikaşılıqdan.
Yaxşı pəhrizi var izzatların
Nə özüm kökəldim,
nə kitablarım...

NƏSR

Arif ƏRŞAD

YOL ƏHVALATI

Hekayə

Sentyabrın əvvəlləri olmasına baxmayaraq, şəhərdə havalar çox isti keçirdi. Məktəblərdə dərslərin başlanmasına hələ 12 gün qalırdı. Saatın əqrəbləri 9-un üstündə "görüşəndə" Nağı çalınan zəngin səsinə yuxudan oyandı. Artıq iki ay olardı ki, evdə tək yaşayırdı. İyul ayının əvvəllərindən uşaqları kəndə bacanağıg ilə göndərmişdi. O, çarpayısından qalxmadan bu gün görəcəyi işləri götür-qoy elədi. Sabah uşaqları gətirmək üçün rayona yola düşəcəyindən, bu gün maşını ustaya göstərməli, sonra vaxt qalarsa, dənizə gedəcəyini planlaşdırdı.

Yerindən qalxıb, hamama keçdi. Soyuq suyun altında duş qəbul edib, qurulandı. Paltarlarını geyinib eyvana çıxdı. Aşağıda saxladığı "07" markalı qara rəngli "Jiquli"-sinə baxıb, onunla danışmış kimi öz-özünə söyləndi: - Hə, qara ceyran, bu gün sənə maya qoyacam, olassan maral kimi.

Sonra bir siqaret yandırdı, bir-iki qullab vurub, aşağı atdı. Siqaret kötüyünün hara düşəcəyini gözləmədən içəri keçdi. Dünəndən soyuducuda olan soyuq suyu başına çəkdi. Soyuducunun içinə nəzər saldı, iki yumurta və bir nimçədə doğranmış kolbasadan başqa heç nə yox idi. Mətbəxdəki masanın və qaz plitəsinin üzərində iki aydan bəri üst-üstə yığılan çirkli qablara göz gəzdirdi, onları yumaq üçün qollarını çırmaladı. Mətbəxdəki su krantını açdı, su əvvəlcə paslı gəldi və sonra tədricən durulaşmağa başladı. İki saatlıq gərgin "iməcilikdən" sonra Nağı mətbəx və otaqları normal hala gətirə bildi. Öz işindən zövq alıb, ətrafı bir də nəzərdən keçirdi, kiminləsə danışmış kimi... "ə, adamda qabiliyyət ayrı şeydi ey, sağ ol, Nağı, səndən yoxdu, vallah..." deyərək, "lovğalıq" etdi. Qazın üstündə qaynayan çaydanın səsi gələndə yenidən mətbəxə qayıtdı. Çaydandan özünə bir stəkan qaynar su süzüb, içinə "birdəfəlik" çay paketi saldı. Soyuducudan kolbasa olan nimçəni masanın üzərinə qoyub, dünəndən qalan quru çörəklə yeməyə başladı. Yeməyini qurtarandan sonra qabları yaxalayıb, yerinə düzdü. Soyuducunu elektrik xəttindən ayıraraq, qapılarını açdı.

Artıq saat 12-ni göstərirdi. Paltar dolabından təmiz köynək çıxarıb geyindi. Dənizdə çiməndən sonra qurulanmaq üçün məhrəba da götürüb, evdən çıxdı. Təzəcə maşına oturmuşdu ki əl telefonuna zəng gəldi. Gülsüm idi - arvadı. Onun göz bəbəkləri qapqara olduğundan Nağı həmişə ona Qaragöz deyərək müraciət edirdi və bu da Gülsümün çox xoşuna gəlirdi:

- Alo, salam, eşidirəm, Qaragöz... - deyərək, telefona cavab verdi.

- Nağı, salam, necəsən?

- Sağ ol, əzizim, sən necəsən, uşaqlar necədi?

- Biz də yaxşıyıq, - deyib, arvadı Gülsüm birdən "valı çevirərək", söylənməyə başladı. - Nağı, sənın gəlmək fikrin yoxdu? Sən nə vaxt gələssən, uşaqların paltarlarını, dəftər-kitablarını bəs biz nə vaxt alacağıq? Xəbərin var ki, məktəblərin açılmasına 10 gün qalır? Amma biz hələ də kənddəyik. Axı...

- Narahat olma, Qaragöz, hamısını çatdırırıq. Mən bu gün maşını ustaya göstərüb, səhər yola çıxacam. Sən paçanağa de, bir quzu kəssin, sabah uşaqlarla kabablacaq. Tut arağı da böyründə.

- Hə, tökülüb, bu dəqiqə... - deyib, arvadı incik halda telefonu söndürdü...

Nağı arvadının telefon nömrəsini yenidən yığsa da, o, telefona cavab vermədi. Telefon yaddaşından bacanağı Tahirin nömrəsini tapıb, onu yığdı.

Tahirlə Nağı mehriban bacanaq idilər, Nağı nə qədər dilli-dilavər idisə, Tahir əksinə - sakit və az danışan idi. Nağı həmişə Tahirə "bacanaq" yox, "paçanaq" deyərək müraciət edirdi. Tahir yaşca ondan 5 yaş böyük olsa da, Nağının bu sözündən heç vaxt incimirdi. Qısa çağırışdan sonra Tahir telefona cavab verdi:

- Alo, eşidirəm. Nağı, salam.

Nağı bacanağının səsini eşidib, gülümsünərək verdi:

- Baçanaq, salam. Necəsən? Sabah gəlirəm, nə lazımdır, alım gətirim?

- Heç nəyə ehtiyac yoxdur. Hər şey var Allaha şükür. Özün gəl, maşını da yavaş sür.

- Oldu, narahat olma. Sabah günorta ordayam, kabab olacaq?

- Olacaq, tut arağı da böyründə.

- Vallah, səndən yoxdu da, paçanaq. Sabah ordayam, sağ ol.

Nağı telefonu qapadıb maşını yerindən tərpətdi. Onun maşını emalatxanaya çatanda ustalar bekarçılıqdan domino oynayırdılar. Emalatxanada hamı Nağını tanıyırdı, onun xətrini çox istəyirdilər. Nağı deyib-gülən, duzlu-məzəli danışan, bir sözlə mehriban oğlan idi. "Oğlan idi" deyəndə ki, payızda otuz beş yaşı tamam olacaq hələ.

- Zəhmətkeşlərə eşq olsun, - deyərək, o, ustalara yaxınlaşdı. Dominoya işarə edərək:

- İşiniz çoxdu deyəsən?

Usta Rizvan başı ilə Nağının salamını alıb dilləndi:

- Gəl çıx da, bekarçılıq bizi üzdü ki... Nə olub maşına?

- Nə ola bilər ki mənim qara ceyranıma? İstəyirəm sabah rayona gedim. Gəldim ki, maşının bir altına-üstünə baxasan.

- Baxım da... - deyərək, Rizvan öz yerini Nağıya verib ayağa qalxdı.

Nağı oyuna başlayan kimi oyunda bir canlanma yarandı. Onun səsi, gülüşü, zarafatları ustalarda xoş əhval ruhiyyə yaratmışdı.

Saat 2-də maşın artıq hazır idi. Usta Rizvan əllərini əski parçasına silə-silə Nağıya yaxınlaşdı:

- Xozeyin, maşın hazır.

- Yolda qalmaram ki?

- Yox ey, nə danışırısan? Maşın qoz kimidir...- deyərək, Rizvan baş barmağını yuxarı qaldırdı.

Nağı ustanın pulunu verib maşına oturdu və onu Şıxov çimərliyinə tərəf sürməyə başladı. Çoxdan idi ki dənizdə çimmirdi, axırncı dəfə keçən ilin avqustunda 10 yaşlı oğlu Tağı ilə bura gəldiyini xatırladı. Onda da ki çimərlik paltarını götürmək yadından çıxdığından suyun kənarında durub, ləpələrlə oynayan oğluna tamaşa edib, bir-iki saatdan sonra evə qayıtmışdılar...

Maşını sürə-sürə uşaqları düşündü. 7 yaşlı qızı Gülər üçün burnunun ucu göynəyirdi, yaman darıxmışdı. Çimərliyə az qalmış birdən qazı basdı və maşını birbaşa rayona sürməyi qərara aldı. Maşındakı radio xarab olduğundan öz-özünə mahnı oxuya-oxuya bir xeyli yol sürdü. Qobustana yaxınlaşanda 70 yaşlarında bir qoca kişinin ona əl elədiyini görüb maşını saxladı. Qoca maşının açıq şüşəsinə yaxınlaşıb soruşdu:

- Oğul, salam! Ha tərəf gedirsən?

- Gədəbəyə, sənə hara lazımdır?

- Aparsan, mən də Şəmkirdə düşərəm, rayonun özündə yaşayıram. Neçəyə apararsan?

Nağı beş saatlıq yolda darıxmayacağına sevindi:

- Nə olar, otur, sən söhbət eləyərsən, mən də yavaş-yavaş sürərəm. Həm başım qarışar, yuxum gəlməz, həm də bir ağsaqqal sözü eşidərik. Pul lazım deyil, onsuz da bu yolu gedirəm də.

Kişi qapını açaraq, maşına əyləşdi, dəsmalını çıxardıb üzünün tərini sildi və Nağıya alqış etməyə başladı:

- Çox sağ ol, a bala. İki saatdı durmuşam bu istinin qabağında, bir köpəy oğlu saxlamadı səndən başqa. Allah köməyin olsun!

- Deməli, kim sənə maşın saxlamayıb, hamısı köpəyoğludur, eləmi?

- Yox, ay oğul, onu sözgəlişi dedim...

Nağı gülümsəyib maşını yerindən tərpətdi. Heç on dəqiqə keçməmişdi ki, qoca artıq xoruldayırdı. Kürdəmirə çatana yaxın kişinin şirin-şirin yatması onda qəribə bir paxıllıq hissi oyatdı. Nağı öz-özünə deyilməyə başladı: - Mən bu qocanı götürdüm ki, söhbət eləsin, mənim yuxum gəlməsin, amma bu yataraq elə bil mənə acıq verir. Bu dəqiqə sənə yuxunu qaçırdaram.

Nağı maşının sükanını qəsdən sağa-sola çevirərək, özünü yatmış kimi göstərdi. Kişi diksinb ayıldı və narahatlıqla soruşdu:

- Nə olub, a bala?

Nağı güya yuxusu gəlirmiş kimi gözlərini qıyaraq dedi:

- Yaxşı qurtardıq, a dayı, deyəsən məni yuxu aparmışdı. Az qalmışdı ki, sükan əlimdən çıxsın.

Qoca yerində qurcalanıb:

- A bala, ehtiyatlı ol, yatma, - dedi.

- Yatma deyəndə ki, a dayı, sən yatırsan, mənim də yuxum gəlir. Sən söhbət elə ki, yuxum qaçsın, başım qarışsın, mən də maşını rahat sürüm. Hə, nə deyirsən?

- Nə söhbət eləyim, a bala?

- Olandan-keçəndən, eşitdiyindən-gördüyündən, nə bilim, lap elə başına gələn işlərdən, nə istəyirsən, danış. Yol gedirik də, başımız qarışsın.

Qoca çiyinlərini çəkdi, heç nə demədi. Beləcə sakitcə xeyli yol sürən Nağı arabir kişiye tərəf baxıb hərdən soruşurdu:

- Ağsaqqal, vəziyyət necədir?

Qoca da cavab vermədən çiyinlərini oynadırdı. Maşın artıq Yevlağa çatırdı, amma qoca hələ də susmağında davam edirdi. Arada-bir başını Nağıya tərəf çevirib, gözücu ona baxırdı. Nağının gözlərini açıq görəndə kişi nəfəs almıuş kimi dərindən bir ah çəkirdi. Bununlada o, elə bil Nağıya yatmadığını bildirmək istəyirdi. Qoca danışmayacağı barədə sanki özünə söz vermişdi. Onun belə dinməzliyi Nağını yavaş-yavaş hövsələdən çıxardırdı. Maşın Gəncəyə çatmağa az qalmıuş Nağı bu tərs qocayla məzələnmək qərarına gəldi. Üzünü arabir qocaya çevirib ona suallar verməyə başladı:

- Ağsaqqal, nə var, nə yox?

Qoca əllərini yelləməklə kifayətləndi. Nağının qocadan əl çəkmək fikri yox idi.

- Dayı, neçə yaşın var?

- 73, nədi ki?

- Heç, deyirəm yəni bu 73 il yaşadığın ömür ərzində sənə başına maraqlı, yadda qalan bir hadisə gəlməyib?

Qoca dinmir, key-key Nağıya baxırdı. Nağı danışmağa davam elədi:

- Sən maşına minəndə mən sevindim. Sevindim ki, dünya görmüş kişidi də, söhbət eləyər, mən də bu 500 kilometr yolu rahat sürərəm. Amma sən bir kəlmə də söz demirsən, danışmırsan. Deyirəm ki, ola biməz ey, sənə başına yadda qalan bir hadisə gəlməsin.

Qoca üzünü Nağıya çevirərək, yavaş səslə dilləndi:

-Yox, gəlməyib, a bala. Gəlsəydi, danışardım da.

Nağı qocanın bu sözünə gülümsəyərək, cavab verdi:

- Gələr inşallah, hələ nə yaşın var. Ömür hələ qabaqdadır.

Hava yavaş-yavaş qaralmağa başlayırdı. Nağı maşının sürətini azaldaraq, baş yoldan sağa, hansısa kəndə gedən torpaq yola buruldu. İki kilometrə yaxın yol getdikdən sonra qabağına çıxan çayın yaxınlığında maşını saxladı. Maşından düşərək, qocaya baxıb dedi:

- Düş, a dayı, çatdıq.

- A bala, bəs deyirdin Gədəbəyə gedirsən, mən də Şəmkirdə düşəsiydim, birdən-birə nə oldu ki?

Nağı sifətinə ciddi görkəm verərək, qocaya baxdı, əliylə çay kənarında olan böyük çay daşlarını göstərüb dedi:

- Mənə bu daşlardan lazımdır. Kənddə tövlə tikirəm. İstəyirsən, sən də kömək elə, yığaq, tez olsun, sonra yolumuza davam edərik.

Bunu deyib, Nağı çay kənarına tərəf getdi. Əlinə keçən ilk daşı qucağına alıb, maşına yaxınlaşdı. Daşı maşının yanında yerə qoyub, yenidən geri qayıtdı. Qoca həqiqətən də çay daşlarının Nağıya lazım olduğunu düşünüb, çaya tərəf addımladı.

Gücü çatan daşlardan qucağına alıb, maşının yanına yığmağa başladı. Yarım saat ərzində maşının yanına xeyli daş yığmışdılar. Qocanın yorulduğu hiss olunurdu. Ancaq nə kişinin, nə də ki Nağının səsi çıxmırdı, hərə öz işini görürdü. Nağı kişiye heç nə demədən paltarlarını soyunub çaya girdi. Su soyuq olduğundan tez yaxalanıb, maşının yanına qayıtdı. Maşından məhrəbanı götürüb qurulandı. Qoca da çaya enib əl-üzünü yudu və maşına tərəf gəldi. Nağı maşını işə salıb, qocanın da maşına oturmasına başı ilə işarə verdi. Qoca maşına otura-otura qalaqlanmış çay daşlarına baxıb, çiynlərini çəkdi. Maşın yerindən tərpənərək, asfalt yola tərəf istiqamət aldı. Heç biri danışmırdı, qoca sanki nə haqdasa düşünür, Nağı isə sakitcə maşını idarə edirdi. 40 dəqiqədən sonra maşın Şəmkir rayonuna çatdı. Artıq hava qaralmışdı. Kişinin yaşadığı yer yol üstündə olduğundan Nağı maşını düz darvazanın önündə saxladı. Kişi maşından düşərək, əlini cibinə saldı. 20 manat çıxardaraq, Nağıya tərəf uzatdı. Nağı qocanın əlini geri qaytararaq, gülümsündü:

- Dayı, mən səni pula görə götürməmişdim ki, pulunu yığışdır...

- Sağ ol, a bala. Heç olmasa düş, bir stəkan çay iç, uzun yol gəlmişik.

Qoca cavab gözləmədən maşından düşdü, pulunu cibinə qoyub, qapını bağladı. Nağı başı ilə qocaya təşəkkür edib dedi:

- Sağ ol, ağsaqqal. Yarım saatlıq yolum qalıb, uşaqlar evdə məni gözləyir, getməliyəm.

Qoca əlini maşının damına söykəyib soruşdu:

- Əgər evə getmirsənsə, onda məni başa sal görüm, niyə o daşları yığdıq, sonra da orda qoyub gəldik?

Nağı qocaya baxıb mehribanlıqla gülümsündü:

- Günlərin bir günü hansısa bir köpəy oğlu səni öz maşınına mindirmiş olsa və o köpəy oğlu səndən bir əhvalat danışmağı xahiş etmiş olarsa, onda bu əhvalatı sən də o köpəy oğluna danışarsan. Məncə, bu əhvalat heç vaxt sənin yadından çıxmaz. Di sağ ol, mən getdim!

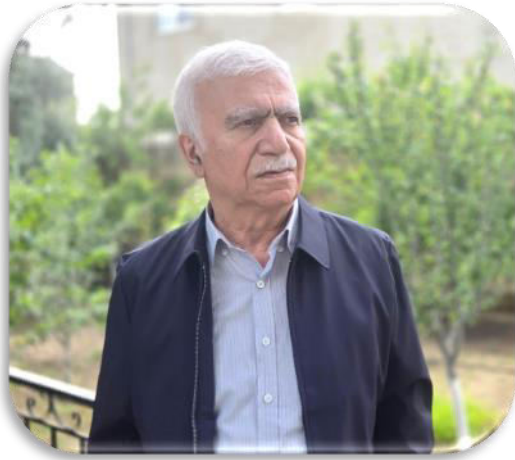
Nağı maşını yerindən tərpəlib yavaş-yavaş ordan uzaqlaşdı.

Qoca maşının arxasınca xeyli baxdıqdan sonra darvazaya yaxınlaşıb əliylə qapını itələyib açdı.

- Köpəy oğlu... - deyib, darvazadan içəri keçdi.

POEZİYA

Mirzəcan AĞABALAYEV

YUSİF QİSSƏSİ

*Hər fəsil gözüümüz buludlu göydü,
Ovcumuz dolsa da, içməyə çatmır.
Kəsib yolumuzu dostumuz Payız,
Bahar gözü yaşlı dayanıb getmir.
O gündən vaxt ötmür, zaman dayanıb,
Saatlar qışqırır, ayağın atmır.
Bu payız bilmişəm, sevgiymiş mayam,
Gör necə payızdır, yazıram bitmir.*

Hansı dildə yazdın alın yazımı,
Bu sirri bilən var?
Söyləyək, Allah.
Hərə bir tərəfə yozur sözümü,
De, kimə bəndəlik eyləyək, Allah?

Qıymadın bir əlçim sevinc-ipucu,
Vüsal da sağ qaldı, solumdan düşdü.
Beş il sınağından çıxdım - əlaçı,
Beş mənə düşmədi, əlimdən düşdü.

O gündən əlimtək beş ilim yandı,
Gedəndə qapıya su səpdi getdi.
Əlini uzatdı, gözünü yumdu,
Bir açıb bağladı, bir öpdü getdi.

Bir ömür həsrətlə baxmışam ona,
Getdi, göz haqqımı vermədi, getdi.

Yüz yol haram qatdı yuxularıma,
Bir dəfə qapımdan girmədi, getdi.

Görən yadımdamı o qədim qapı,
O küçə, o həzin payız günləri.
Bir günlük unudaq dərdi, əzabı,
O qapı önündə açaq səhəri.

Çəkilə göylərdən qara bulud, çən,
Başımız üstündə şəfəq saça Ay,
Dostlar bir tərəfdən, biz bir tərəfdən,
Yenə o qapıda salaq hay-haray.

Möcüzə lütf edə bizlərə Allah,
Məndə Yusif eşqi, səndə Züleyxa.
Qaldıram pərdəni, zaman ötüşə,
İlahi bir eşqdən çatlar bitişə,
Kəsə sən dəlinin əlini bıçaq,
Eşq odu qəlbləri yandırdıb yaxa.

Eşidəm adımı, o məlhəm səsi,
Duyam üz-gözümdə həmin nəfəsi.
Qayıdam sevdalı o güllü ilə,
Yenə müştəq olam sən Qızılgülə.

KÖLGƏ

*Sevginin kölgəsi olmur,
varsa daha sevgi deyil, ayrılıqdı...*

İşıqlı olsa da hava,
o gecə kimi,
bulud gördüm üfüqlərdə,
səndən qalan buluda oxşayırdı...

Sakit idi dəniz də,
çəkilməşdi içinə bizimtək.
Uzaqlarda dalğa gördüm,
səndən qalan dalğaya oxşayırdı...
Əl tutanda söyüdlə
səs gəldi əks tərəfdən,
elə bildim sənsən,
canıma hopan səsinə oxşayırdı...

Günəşli olsa da yer-göy,
bir parça bulud -
kölgə varıydı başımın üstündə.
Sən uzaqda olsan da duydum,
sevgimizin kölgəsidir, -
diksindim,
gözümdə qalan bulud
kölgənə oxşayırdı...

Göy üzündən bulud,
dənizdən dalğa,
Söyüddən səs, -
səndən kölgəli sevgi qaldı mənə...

ELÇİ ŞEİR VƏ YA GÖZLƏDİYİM GÜN

Yadımdamı o həzin gün,
getdin, dedim: - bu da qədər.
Ahımdan yandı izimiz,
bağlı pəncərəyə qədər.

Bilən olmadı nə çəkdim,
özümü ovutdum sözlə.
Axır utandım özümdən,
gördüm oynayıram közlə.

Ötdü illər, qərinələr,
yetişdi payız dərdimiz.
Mən ona baxdım, o mənə,
olduq iki büt - üzbəüz.

Sığındım getdiyin yola,
görən olmasın bu dərdi.
Nəmli yarpaq əlləriylə
dərdimizi payız dərdi.

Deyən bizə düşdü payız,
yolumuzdan o qız keçdi.
Fərqi varmı kim zəng etdi,
nə yaxşı demədik, gecdi.

Gəlişinlə Söz sevindi,
coşdu könül, yandı bəniz.
Bəhanəsiz getdin o vaxt,
döndün mənə bəhanəsiz.

Hicran adlı o limandan,
səni payızımı ötürdü?!
Bu gün elçi şeir idi,
bəy misra səni gətirdi!..

Payız, gəldiyin yollara
gümüş rəngli xalı sərdi.
Farağat durdu ağaclar
səni görcək, salam verdi.

Məlhəm oldu azan səsi
çağırdı bizi sevgiyə.
Hər "EŞQ !" kəlməsi deyəndə,
təbəssümlə baxdıq göyə.

Bu yollardan kim keçmədi,
hər bir üzdə sevgi gördüm.
Bir gün də sənsiz olmadım,
hicrinə dözdüm, ölmədim.
Nə yaxşı gəldin, qayıtdın, -
bu günü mən gözləyirdim.

CANIMA HOPAN SƏS

Tramvay da yoxdu bu boyda şəhərdə,
nəylə gedəcəyik Nizami parkına,
varmısanmı bunun fərqi?!
Relslər, bilirəm hara getdi,
boğuş, od tökülən cingilti səsi qalıb
canımda...

Ayaqların heç,
əllərin hara getdi, fərqindəsənmi?!
Səsini soruşma,
canımdadı, qarışıb səsimə.
İndi o səslə hay verirəm hamıya:
ötüb getmiş tramvaya,
sayrısan ulduza-Aya.
Səsi olmayan ölkə kimisən indi.
Bir qərinə ötüb demə,
çəkmə içini, duysam da yaxında
nəfəsini.

Əliboş qaytardın sevgimi,
mən sən deyiləm, gözləmə,
verməyəcəm canıma hopmuş səsini.

NƏSR

Hümbət HƏSƏNOĞLU

MADRİDLİ XANIM

Hekayə

ispaniyanın paytaxtı Madriddə yerləşən dünyaca məşhur Prado muzeyindən çıxanda məni təəssüf hissi bürüdü. Eyni ilə belə hissi mən Nyu-Yorkun Metropoliten, Parisin Luvr muzeylərindən sonra da yaşamışdım. Psixoloqların vurğuladığı kimi məqsədə, arzuya çatdıqdan sonra insanda təəssüf hissi yaranır. Çünki reallıq heç vaxt arzuladığı kimi gözəl olmur. Dönüb muzeyin möhtəşəm binasına bir də baxdım. Muzeylərdə zallar, ekspozisiyaların quruluşu, orda yaradılan atmosfer mənə məmnunluq hissi gətirirdi. Şəkillərin altındakı müəlliflərin adları da mənim təkəbbürümü sığallayırdı - Velaskes, Qoyya, Tisian, El Qreko, Rubens...

İnsanlar milyonlar xərcləyib bu müəlliflərin əsərlərini niyə seyf evlərində saxlayırlar? Şəkillərin gözəlliyinə görə? Az inanıram. Sadəcə, onlar istəyirlər ki, hamı bilsin ki, bu çox məşhur, çox bahalı rəsm əsəri məhz ona məxsusdur!

Pulun, mülkün, var-dövlətin miqdarından ləzzət ala bilməyən insan daha təkəbbürünü necə cusa gətirsin?

Yalnız belə! Müəlliflər də artıq dünyalarını dəyişiblər, daha heç vaxt şəkil çəkməyəcəklər, deməli, bu, onların son və heç kim tərəfindən təkrar oluna bilməyəcək əsərləridir. Bəs məni bu muzeylərə aparən nədir? Mən də özümü bu şəkillərin əslini görə bilmiş azların sırasında hiss etmək üçün? Çox kədərlidir...

Üzümə vuran soyuq qış küləyi məni fikirlərimdən araladı. Əhvalımı düzəltmək üçün nəsə etməliydim. Bəlkə, Barnabeu stadionuna gedib Madridin "Real" futbol klubunun oyununa baxım? Eyni şeydir, əslində, elə bu stadiondan da, komandadan

da dünyada daha heç yerdə yoxdur. Başqaları var, bu adda yoxdur, deməli, təkrarsızdır.

Bəlkə, korridaya?

Futbola televizorda baxmağı xoşlayıram, öküzlərin öldürülməsindən mənim yumşaq ürəyimin əziyyət çəkəcəyini bilirdim. Bəs hara?

Taksi dayanacağından yanından keçəndə səfərlərdə çox xoşladığım bir şey yadıma düşdü. Fikrin özündən xoşhallandım. Birinci taksinin sürücüsü ispan idi. Mənim ingilis dilimə reaksiyasından anladım ki, ona fikrimi izah edə bilməyəcəyəm. Sırada üçüncü olan taksinin sürücüsü telefonda kiməsə rus dilində nəşə izah edirdi. Rusa, rusca izah etmək mənə rahat olacağını düşündüm.

Maşına oturub sürücüdən xahiş etdim ki, məni Madridin ənənəvi turist yollarından kənar bir yerinə aparsın. Sürücü məni başdan-ayağa süzüb aşağı səslə dedi: - Qulaq asın, sizin istənilən arzunuzu yerinə yetirməyə hazır olan gözəl xanımlarla birlikdə vaxt keçirtmək istəməzdiniz?

- Yox, - dedim və yola düşdük. Hər yeni ölkədə taksi sürücülərindən belə təkliflər həmişə eşidirdim və bilirdim ki, hər gətirdiyi müştəriyə görə taksi sürücüləri yaxşı faiz alırlar. Bu barədə düşünməyə başladım. Avropanın çox ölkələrində "görüş yerləri" leqallaşdırılıb. Orada "işləyən" xanımlar rəsmən qeydiyyatdan keçirlər və vergi ödəyiciləri olurlar. Bunun müqabilində onlar tibbi sığorta ilə təmin edirlər. Hətta onlar üçün vaxtı çatanda təqaüd də müəyyənləşdirilir. Avropada bu fəaliyyətin lehinə və əleyhinə olanlar min illərdir ki, vuruşurlar. Əleyhdarlar deyirlər ki, bu fəaliyyət qadınların şəxsiyyətini alçaldır və onlar müştəriləri tərəfindən hərdən, şiddətə də məruz qalırlar. Belə fəaliyyətin lehinə olanların arqumentləri odur ki, bu fəaliyyəti qadağan etmək mümkün deyil, tarixdə tətbiq olunan ən qatı tədbirlər də heç bir nəticəyə gəlinməyib. Qadağalar bu sahəyə kriminal ünsürləri gətirir və onlar tərəfdən qadınlar daha çox alçaldılırlar. Eyni zamanda fəaliyyət leqal olanda qadınların sağlamlığına nəzarət də etmək mümkün olur ki, bu da ümumən cəmiyyəti çox xəstəliklərdən qoruyur. Bazar iqtisadiyyatıdır, necə deyərlər, tələb varsa, təklif də həmişə olacaq. Türkiyə müsəlman ölkəsi olsa da, Avropa yolu ilə gedir və bu fəaliyyət orada lisenziyalı fəaliyyət növüdür. Bilirsiniz, Türkiyə bələdiyyələrinin bu fəaliyyət növünə olan arqumentləri nədir? Onlar hesab edir ki, məhz belə icazəli fəaliyyət imkan verir ki, kişilər müəyyən yerlərdə öz hisslərini sakitləşdirsinlər və cəmiyyətin abırlı xanımlarına qeyri-sağlam baxışlarla baxmasınlar. Axtarmaq lazım olmur, nəyin harada olduğunu da hamı yaxşı bilir. Bir dəlil də odur ki, belə yerlər gözdən, qulaqdan uzaq bir yerdə olur. Hamının yaşadığı yerlərdə elə qadınlar heç kimin qabağına çıxmır və məhz belə bir məkanda uşaqları rahat tərbiyə etmək olur. Lehinə olanların ən böyük dəlili isə bu sahənin büdcəyə çoxlu pul gətirməsidir ki, o pullarla da bir çox sosial proqramları dəstəkləmək olur. Bu sahənin gətirdiyi pullardan danışanda, bilənlər məşhur bir misalı nümunə gətirirlər. Türkiyədə çox nəhəng

şirkətlərin olmasına baxmayaraq, keçən əsrin sonuna qədər ən böyük vergi ödəyicisi erməni əsilli xanım Matilda Manukyan olub. O, Türkiyədə məhz bu fəaliyyətin başında olub və çox var qazanmış bu xanım sağlığında otuza qədər görüş binaları tikdirib...

Taksi sürücüsü mənə tərəf dönüb dedi: - Baxın, buralar siz istədiyiniz yerlərdir. Mən ona bir qıraqda saxlamağı xahiş etdim. Onunla hesablaşanda o mənə təkrar dedi: - Baxıram imkanlı adamsınız, bir yer var, ora Ukraynadan bir sürü təzə qızlar gətiriblər, bu da mənim vizit kartım, gecə, gündüz qulluğunuzdayam.

Mən sürücü ilə sağollaşanda ona dedim: - Dostum, xanımla görüşmək üçün gərək onu sevəsən, ən pis halda, heç olmasa, qarşılıqlı empati olmalıdır. İşlətdiyin "sürü" sözünə görə də sənə ayrıca təşəkkür edirəm. Bayaقدan bu haqda düşünürəm, pazlı qura bilmirdim, o sözlə hər şey yerində oturdu. Sürüdürsə, kişi və qadın olmur, erkək və dişi olur. Erkəklə dişinin görüşməyinə nə mane ola bilər ki? Heç nə!

Sürücünün müəmmalı baxışları altında mən taksidən aralandım.

Səfərlərdə yerli yeməkləri, içməkləri, bir sözlə, yerli olan hər şeyi dadmaq istəyim olur. Məhz belə ölkəni, xalqı hiss etmək olur. Yolumun üstündə olan kiçik kafe mən arzuladığım idi. Belə kafelər qarşılarına 4-5 kiçik masa qoyurlar. Kiçik ona görə ki, masalar insanların getdiyi səkiyə qoyulur. Gediş-gəlişə mane olmamaq üçün hər masanın yanında arxası kafeyə, cəmi iki kətil olur. Bəxtimdən boş masalar var idi. Birində üzü küçəyə oturdum və oturan kimi isti hava hiss etdim. Soyuq aylarda kafe sahibləri müştərini düşünüb hər masanın yuxarısında istilik verən cihazlar quraşdırırlar. Bu çox rahatdır, soyuq havada küçədə otursan da, üşümürsən. Avropalılar demiş: - "komilfo!" Küçədə oturub, küçəyə tamaşa etməkdən insan üçün maraqlı nə ola bilər ki? Sən parterdə oturub müəllifi Yaradan olan bir tamaşaya baxırsan. Adi teatrdan fərqli olaraq hər növbəti an nə baş verəcəyini heç kim bilmir. Bu haqda oxumuşdum da, məhz belə, hər an dəyişən mənzərəyə baxanda, insan beyni çox rahatlaşır, dincəlir.

Ofisiant mənə menyunu gətirdi. Avropa kafelərinin bir məziyyəti də odur ki, bir kofe sifariş verib rahat otura bilərsən və bu halda heç bir kafe işçisinin məzəmmətli baxışlarını görməzsən, əksinə onların hər biri sənə davranışı, mimikası ilə göstərəcəklər ki, sən onların ən arzuolunan müştərisisən...

Sifariş verib həyat tamaşasına baxmaqda davam etdim. Gərginliyim içimdən yavaş-yavaş çıxır və mən özümə qayıdırdım, olduğum özümə. Oturduğum yerə yaxın aralarında qədim, üçmərtəbəli binalar olan iki küçə birləşirdi. Belə küçələri sevirdim. Şüşə və betonlardan tikilmiş göydələnlərin arasında özümü narahat hiss edirəm, elə təsəvvürüm yaranır ki, mən ölçümdən çox böyük olan paltar geyinmişəm. Oturduğum küçə mənim üstümə biçilmişdi. Rahat paltarın verdiyi məmnunluğu fiziki olaraq hiss edirdim. Ofisiant qız sifarişimi gətirdi və xoş təbəssümlə Avropanın bütün ölkələrində universal deyim sayılan, - "bon appetit", - dedi. Bir qurtum kofe bədənimə də ruhumun xoş halına çaparaq çatdırdı. Birdən gözümlə məndən uzaq küçənin səki

tərəfində gedən bir qadına sataşdı. Məsafə və oturuşum mənə imkan verirdi ki, o qadına vicdan əzabı çəkmədən, diqqətlə baxım.

Avtopada gözəl xanım görmək müşkül məsələdir. Xüsusən Avropanın şimalında yerləşən ölkələrində, Almaniya da daxil olmaqla. Kişi bədənli, kəskin cizgiləri olan qadınlar əksəriyyət təşkil edir, praktik olaraq gözlərin kiməsə “ilişməyə” şansı belə olmur. Amma oralarda da istisnaların olduğunu ədalət naminə deməliyəm.

Amma mən İspaniyada idim, Pireney yarımadasının ortasında, Günəş enerjisindən bol qidalanan insanların, həmçinin qadınların içində. Qadını qadın edən onun yerışıdır. Baxdığım qadın yerimirdi, o, özünü götürüb aparırdı. Gələn xanımın paltar seçimi çox gözəl idi. Onun boynuna bağladığı şərfin inanılmaz düyünü göstərirdi ki, o öz xarici görünüşünə vaxt ayırmağı sevir. Bu, onun özünə hörmət etdiyinə dəlalət edirdi. Kişilər özünə hörmət edən qadınlara hörmətlə yanaşarlar, fikirlərindən nə keçməsinə asılı olmayaraq...

At quyruğu saç seçimi onun şən, ünsiyyətə hazır olduğunu göstərirdi. Qadın dayandı, yolun sağına baxıb mən oturdugum tərəfə yönəldi. Hər iki küçə dairəvi yolla qurtardığından, o, belə də etməli, yolunu mən oturdugum küçədən salmalı idi.

Bu qadın mövcudluğu ilə bütün küçəni xoşbəxt edirdi. Mən də bu xoşbəxt olmuş küçənin qırağında oturub kofe içirdim. Xanım düz mənim üstümə gəlirdi, qısa müddətə də olsa, onun gözəl çöhrəsinə baxmağa imkan tapdım.

Fikrimdə Prado muzeyinə qayıtdım. Qoyya belə bir xanımı görməsəydi, öz Maxasını yarada bilərdimi? Tisian belə xanımla ünsiyyətdə olmadan öz Danayasını yarada bilərdimi? Niyəsə məhz indi, burada Prado muzeyində olmağıma sevindim, sadəcə o rəssamları mən indi yaxşı başa düşdüm. Rəssam olmadığımı təəssüfləndim, rəssam olsaydım, bu qarabuğdayı, cəlvələnən ispan qadınını mütləq çəkərdim. Onun mənim yanımdan keçərkən üzümə baxmamağı məni təəccübləndirmədi. Bu, onun həm də ağıllı olduğunu göstərirdi.

Əmin idim ki, o, tini dönəndə mənim ona baxdığımı artıq görmüşdü. Qadınlar biz kişilər düşündüyümüzədən də çox ağıllıdırlar. Biz kişiləri Allah sadəlövh yaradıb ki, qadınlar sadəlövhliyümüzədən açıq qapı kimi istifadə edə bilsinlər. Mən artıq qadına baxmırdım, amma yan baxışımla onun mənim yanımdakı boş masada oturdugunu gördüm.

Mən küçəyə baxmaqda, arada kofe içməkdə davam edirdim. Qadın oturdugu masanın məndən uzaq tərəfində oturmuşdu, aramızda yalnız kiçik bir masa və iki boş kətil vardı. Qadının mənə belə yaxın olmağı məndə ovçu instinkti oyadırdı. Amma asan şikar da ola biləcəyimi düşündüm. Bu o hal idi ki, şikar olmağa içimdə azacıq belə etiraz yox idi...

Mən kofeni şəkərlə içmirəm, süd də qatmıram, kofeni bişirilmiş şirniyyatla xoşlayıram. Şirniyyat seçimimi də, çox düşünmədən edirəm, menyuda olan şirniyyatların ən bahalısını seçərəm. Fikirləşirəm ki, baha qoyublarsa, deməli, mənim

də əvəzimdən artıq düşünüblər. Avropadır, əminsən ki, bahalıdırsa, deməli, yaxşıdır. Düzdür, zövq məsələsi də var, amma mənim yeni hisslərə açıq zövqüm bu işdə mənə həmişə dəstək olurdu.

Məhz şirniyyatı dadmaq məqsədilə mən üzü xanıma tərəf oturdum və xanımla baxışlarımız qarşılaşdı. Qadın üçün baxış ən böyük informasiya mənbəyidir. Milyon illər qadınlar üçün ən vacib məsələ kişi seçmək olub, çünki onların bütün sonrakı həyatı məhz bu seçimdən asılı olub. Milyon illər ərzində onlar baxışı o qədər cilalayblar ki, hətta bir baxışla kişiye diaqnoz qoymağı bacarırlar. Və əminliklə nəticə çıxarırlar ki, bu kişi ilə hara, nə qədər yol gedə bilərlər və getməyə dəyərmə.

Öz kişi tərəfindən yeganə deyər biləcəyim o idi ki, qadın mənə xoş baxdı. Hər ikimiz kofe içir və arada baxışlarla dilxəşluq edirdik. İki mədəni insanın bir-birinə etiket çərçivəsindən çıxmayan xoş münasibət göstərmələri idi baş verənlər. Mən ona ispan qadını olduğuna görə hörmətimi bacardığım xoş üsullarla bildirirdim. Yəqin o da mənim turist, qonaq olduğumu görüb qonaqpərvərliyini mənə çatdırmaq istəyirdi. Olanlardan mənim çıxardığım nəticəm belə idi...

Bir müddətdən sonra, qadın çölə çıxan ofisiyandan hesab istədi. Ofisiyanta mənim yanımdan keçəndə onu saxladım və yavaşca dedim ki, xanım etiraz etməsə, mən onun əvəzinə ödəyərdim.

Ofisiyanta mənim istəyimi ona çatdıranda, qadın mənə bir də və diqqətlə baxdı. Baxışı ciddi idi. İlk ağılıma gələn fikir bu oldu ki, dostum, bu sənə lazım idi? "Yox" deyəcək, əhvalın korlanacaq. Gül kimi sakit oturmuşdun...

Qadın mənə baxmaqda davam edirdi. Baxışından gördüm ki, o, əvvəl təfəkküründə eşələndi, sonra mənim şirniyyat seçimimə baxdı, görünür, seçimimi bəyəndi, çünki ilk təbəssümünü şirniyyatıma baxanda gördüm. Onun fikrinə elə fikrimlə də dəstək oldum, - hə, elədir ki, var, xanım, hər şeyin ən gözəlini seçirəm...

Sonra elə təbəssümlə də o, ofisiyanta qıza razılıq işarəsini bildirdi. Mən üzümü küçəyə döndərdim. Kofe, şirniyyat və xüsusən də, xoş baxışın təsirindən küçə mənə daha gözəl göründü. Qadının arxasınca o, tını burulana qədər qeyri-ixtiyari baxdım. Mən ofisiyandan hesab istədim və o, mənə ənənəvi kafe qovluğunda hesabı gətirdi. Belə kafələrdə kartla hesablaşmaram, belə çox vaxt tələbə olan ofisiyatlara əlavə çay pulu verə bilmirəm. Mən gözücu hesaba baxıb qovluğa iri pul qoydum ki, ofisiyanta qaytardığı pul dan ona da məbləğ ayıra bilim.

Ofisiyanta qızın mənə gətirdiyi puldan ona da verib sağollaşmaq istəyəndə o, barmağı ilə mənə çeki göstərdi, düşündüm ki, nəyə düz etmirəm, amma o çəklərin birini çevirib arxasında əllə yazılmış telefon nömrəsini göstərdi və başı ilə bayaq ispan xanımının oturduğu masaya gülümsəyərək işarə etdi. Ofisiyanta gedəndən sonra mən telefon nömrəsinə və altından yazılmış ada baxdım. Qəşəng adları varmış bu ispan xanımlarının, ilk düşündüyüm də bu oldu.

POEZİYA

Adilə ASLANOVA

BƏNÖVŞƏ

Aldanıb fəsilə düşərsən qara,
Dünya sən gördüyün deyil, bənövşə.
Boynubükük görüb salarlar tora,
Nə güvən, nə də ki əyil, bənövşə.

Çox qalıb bahara, çox qalıb yaza,
Kövrək qanadların düşər ayaza.
Yer vermə yanında ruhu dayaza,
Aman ha, salarsan meyil, bənövşə.

Olmaz ki, özünü lap unudarsan,
Şaxtanın dadını tezcə dadarsan.
Elə kol dibində itib batarsan,
Məğrur ol, mətin ol, sayıl, bənövşə.

Yetirir bu torpaq min bir gül-çiçək,
Bəzən vaxtsız solur bir yarpaq, ləçək.
Sənə dil uzadar hər ağzıgöyçək,
Qəflət yuxusundan ayıl, bənövşə.

Sən qızıl qönçəsən, hələ tər-təzə,
Ömrünə bir bahar gələr gizlicə.

Sevilib seçilib əzizləninçə,
Olarsan, bir hayıl-mayıl, bənövşə.

KÖHNƏ NAĞILLAR

Daha şeir yazammıram, bilirsən?
Yox olmuşam həsrətinin çatında.
Bir ipucu tapammıram asılım -
Bu nizamsız yerin-göyün qatında.

Əllərim də donub qalıb, bax necə,
Buz ayağım qızındıra bilmirəm.
Fikirlərim indi qaranlıq gecə,
Xəyalları azındıra bilmirəm.

Mən açdıqca susur indi varaqlar,
Hərdən ötüb daş-qayaya tuş gəlir.
O gecə ki, sətirlərim qəm ağlar -
Dimdiyində məktub olan quş gəlir.

Asan deyil, yazasan öz baxtını,
Qələmin də nəşəsi var, dəmi var.
Hansı fırçan çəkibdi qız vaxtımı?
"Endirim"ə düşüb köhnə nağıllar...

HEÇ SEVGİ ŞEİRİ YAZMISANMI, QIZ

Qəlbinin tüstüsü vuranda başa,
Heç sevgi şeiri yazmısanmı, qız?!
Bir quş dimdiyindən məktub salanda,
Bəlkə, sənə gəlib, yozmusanmı, qız?!

Qızlar ad yazanda daşa, divara,
Qınadın özünü, sən bəxti qara?!
Hər gecə çəkəndə yuxular dara,
Ağrıya, acıya dözmüsənmi, qız?!

Təbib gəzmisənmi, ruhun öləndə?
Həsrət dilim-dilim səni böləndə.

Nəmli biləyinlə gözünl siləndə,
Biraz da içinə sızmışsanmı, qız?!

Qəbir-qəbir gəzib baş daşlarını,
Duydunmu ruhların göz yaşlarını?
Tənha gedənlərin qarğışlarını,
Eşidib özünü üzmüsənmi, qız?!

Nə sən deyən deyil, nə də mən deyən,
Zamanın təkəri deyil ləngiyən.
Sən ki o deyilsən, dönən, tənkiyən,
Uzat əllərini, buzmusanmı, qız?!

BİRİNCİ SEVDAM

Qorxuram payızın qış hədəsindən,
Çox erkən uçurdum vaxt-vədəsindən.
Bişdi bağrım başı eşq zədəsindən,
Gözü kor, dili lal - birinci sevdam.

Qurudu şəbnəmi, ləçəyi yandı,
Yetim duyğularım ərşə dayandı.
Nə məni dinlədi, yalvarış qandı,
Çox düşdüm halbahal - birinci sevdam.

Tanrımı çəkdi, üzümü dönmədi?
Sığıb qürura susdu, dinmədi.
Yandı çıtır-çıtır, heç vaxt sönmədi,
Yaşatdı min mələl - birinci sevdam.

Sükutun içində səssiz harayı,
Olmadı eşidən məndən savayı.
Dalğalar qoynunda bir ağ qağayı,
Tutmadı heç əhval - birinci sevdam.

Çox boğdu tüstüsü, yata bilmədim,
Qoparıb yaxamdan ata bilmədim.
Uçdu çox ucadan, tuta bilmədim,
Yollarım kol, qanqal - birinci sevdam.

Yoxdur ki, xatirə, nə kiçik əsər,
Hər gün sevə-sevə ona tələsər.

Ağlayar, sızlayar, hərdən də küsər,
Eləcə pünhan qal - birinci sevdam.

QIZLARIMA

Siz dünyaya gələndən
Genişləndi yuvamız.
Bapbalaca mələklər!
Bu yurdu siz boyadız.

İlahi sevgisindən
Yarandı bu yaranış.
Hər qönçə açılarda
Böyüdüz qarış-qarış.

Bu ocağın soyunu
Kiçiltmədik heç zaman.
Qalxdığınız pillələr,
Bir sınaq, bir imtahan.

Dönüb ağ göyərçinə,
Başqa yuva seçdiniz.
Taleyn yarısından,
Bütövünə keçdiniz.

Siz xoşbəxt ata-ana,
Biz kövrək nənə-baba.
Haçansa bir qırıq sim,
Toxunar son mizraba.

Bir gün şirin xatirə
Bitəcək gül qabında.
Sonra da axtararsız
O kitab dolabında.

Yanınızda dolaşar
Şirin, noğul balalar.
Tapıb şeir dəftərin,
Suya "gəmi" buraxar,
O da axar...hey axar...

NƏSR

Pərviz YƏHYALI

OVU QANLI
OLMAYAN OVÇU*Hekayə*

Gecədən düşən şaxta Günəşin ilıq şəfəqlərindən buxara çevrilib, buğum-buğum tüstü təki qalxaraq torpaqdan dörd-beş qarış yuxarı duman zolağına çevirilirdi. Böyürtkən kollarının çətirlənib gün düşməyə qoymadığı qüzeylərdə ağappaq qırov dumana çevirilmək qorxusundan gizləndikləri yerdə sanki narahatçılıq keçirirdi. Kiçik təpəciyi xatırladan köbərin arxasında qamışların saralmış süpürgələri yüngülcə yırğalanırdı. Suyu azacıq ləpələnən gölün o biri sahilinə aparən cığırın sol tərəfində palıd ağaclarının yarpaqları çoxdan tökülmüş uc budaqlarının üstündə qarğalar dövrə vururdu. Təcrübəli ovçu olmasa da, qarğaların həyəcanlı səsindən onların qarşısındakı talada hansısa heyvan gördüyünü yəqin bilirdi. Öz-özlüyündə yaddaşının künc-bucağını varaqladı. Əgər qarğalar, fasilələrlə səs edirsə, həyəcanları xüsusi haray-həşirli deyirsə, çox yəqin ki, gördükləri dovşandır. Adətən tülkü ya çaqqal gördükdə daha ucadan və ara vermədən qıy-qışqırıq salırlar.

Qarşısına çıxan talada gözünə heç nə dəymədi. Diqqətlə nəzər yetirdikdən sonra özünü talanın kənarındakı pöhrəliyə vurdu. Hər ehtimala qarşı tufəngini çiynindən çıxarıb, atəş açmaq üçün hazır etdi. Qarğaların “bələdçiliyinə” arxayın deyildi. Qarşısına canavar çıxa bilər ehtiyatını gözləməli olduğu mütləq şərt idi.

Getdikcə pöhrəlik qalınlaşır, şilgir kollarının çoxluğu irəli getməyi çətinləşdirirdi. Yenə yaddaşını silkələyib, şimal istiqamətə meyil etməli olduğunu düşündü. Bir qayda olaraq meşədə üzə şimala doğru ağac və kollar seyrəkləşir. Həm də gölün o biri sahilinə yolunu bir az yaxın etmiş olardı.

Tərləyəcəyi təhlükəsindən özünü qorumaq üçün addımlarını yeyinlətmir, bir növ enerjisini qənaətlə xərcləyirdi. Hər nə olsa geri qayıtmağa da qüvvəsini saxlamalı idi.

Qarşısına çıxan qamış komaya aparən cığırın olmaması diqqətindən yayınmadı. Demək bu qamış daxmacığın çoxdan, lap çoxdan qonağı olmayıb. Daxmanın üstü xüsusi ustalıqla havardan çardaqlanmışdı. Aşağısı isə qarğılardan hörülmüş çövustanı xatırladırdı. İçəri daxil olanda gözlərinə inanmadı. Kobud olsa da, yonulmuş ağacdən düzəllmiş miz və

ətrafında üç dənə kətil olan komanın döşəməsinə həsir sərilmişdi. Çarpaz tirlərdən birinə asma kerosin lampası bərkidilmişdi. Bura əməlli-başlı ovçu daxması idi.

Çölə çıxıb, ətrafı nəzərdən keçirdi. Fikirində yəqin bir vaxtlar bu komanı gölə düşən ördəkləri ovlamaq üçün tikiblər düşündü. İndi gölün suyu xeyli çəkildiyindən komacıq sahildən aralı düşüb.

Yeri seçən əsl peşəkar ovçu olub. Çünki komanın açıq girəcəyindən görünən mənzərə müşahidə aparmaq üçün mükəmməl idi. Burada iki işi eyni anda görmək olar. Həm dincəlmək, həm də ətrafı ovçu gözü ilə nəzarətdə saxlamaq.

Fikrindən madam ki, belədir, mən də hər ikisini edim keçdi.

On beş dəqiqə keçməmiş sağsağanların uçuşduğunu görüb, təəccübləndi. Axı bu quşlar insanların yaşadığı yerlərin yaxınlığında olur. Onlar bir qayda olaraq meşə qalınlığından, insanların məskun olmadığı yerlərdən uzaq qaçırılar. Maraqlı əməlli-başlı onu çulğaladığından, çantasından binoklını çıxarıb, sağsağanları müşayiət etməyə başladı.

Ortalıqda tərپənməz vəziyyətdə, çox güman ki, ölmüş sağsağanın ətrafında 8-10 həmcinsi dövrə vurub, pinqivin duruşu pozasını alıblar. Sağsağanlardan biri səs çıxarır və həməən an digərləri solo səsə səs verirmiş kimi birlikdə qışqırıqır. Hər dəfə solo qışqırıqçı dəyişdikcə ortalıqdakı sağsağanın üstünə dimdikləri ilə bir budaq qırığı, böyük - dimdiklərinin gücü çatacaq böyüklükdə çöp atırlar.

Onların bu qəribə hərəkətləri yarım saatdan çox çəkdi. Üstü çöp və budaqlardan qalaqlı sağsağanla vidalaşırlarmış kimi uçub gözdən itdilər.

Maraq onu binoklla baxdığı yerə apardı. Ehtiyatla çöpləri qaldırıb, ölmüş sağsağanı görüncə yəqini onu aldatmadığını səhihliyi ilə qəbul etdi. Sağsağanlar ölmüş sağsağanı dəfn edirlərmiş. Kim bilir bəlkə də onun nəşi üstə ağı deyirdilər. Dərhal da ağına gələndən özünü məzəmmət etdi. Yox bir sağsağan nəşi.

Bu nədir, bu dəfnə keçikib? Başı üzərində dövrə vuran tək bir sağsağanı baxdı. Nə fikirləşdisə, tez oradan uzaqlaşmağa qərar verdi.

Sağsağanlar komanın yaxınlığındakı qırmızı meyvələri salxım-salxım sallanan şilgirlərin üstə dəstə ilə düşmüşdülər. Düşündü ki, quşlar ac olduqlarından yanlarında adam olduğunun fərqiə varmırlar. Ya da qırmızı mığmığaların şirinliyinə elə aludə olublar ki, məni görmürlər.

Yox! Deyəsən bunlar məni təəccübləndirməkdən zövq alır.

Quşlar üzdukləri gölün üstündə dövrə vuraraq mığmığaları dimdiklərindən suya buraxırdı. Özü də bunu təkrar-təkrar, bir neçə dəfə etdilər.

Sağsağanlar sonuncu dəfə gölün üstə dövrələninib, üzü cənuba uçub gözdən itdilər.

Əlini uzadıb qırmızı meyvəciyin birini üzdü. Ağzına atdı. Şaxta dəydikcə şirinləşən mığmığaların əsl yeməli vədəsi olduğunu onsuz da bilirdi. Bəs niyə sağsağanlar üzduyü mığmığaları daşıyib suya tullayırdı?

Bəlkə... balıqlara həyatdan köçən sağsağana görə ehsan verirlərmiş.

Ətrafa bir daha diqqət yetirdi. Qurumuş qanqal güllərinin toxumları, şaxtadan ağzı açıq qalmış batbat toxum kisəcikləri, dəvətikanının lobyə dənələrinə bənzər meyvələri ilə bol olan buralara qırmızı muncuq dənələrini xatırladan şilgir meyvələrinin bir başqa yaraşiq verdiyini düşündü.

Evə çatanda gecədən xeyli keçmişdi. Paltarını dəyişmədən dəhlizi keçib, öz otağının qarşısında dayandı. Cibindən bir ovuc mığmığa çıxarıb, tutuquşunun qəfəsinə atdı. Sonra nə düşündüsə, qəfəsi divardakı asılqanından çıxarıb, pəncərə önünə gətirdi. Qəfəsi açıb, tutuquşunu açıq pəncərədən uçurdu.

POEZİYA

Arzu Kazımqızı NEHRƏMLİ

YERİNƏ

Hər gün taleyinin sınan yerini,
Qisməti vermişdi ruzi yerinə.
Bir gün deyəcəklər çəkdiklərini,
Ömrünün işvəsi, nazı yerinə.

Asılı qalmışdı ölüm olumda,
Həsərət ürəyində, ağrı qolunda.
Nələri itirdi nəyin yolunda,
Çoxu istəmədi azı yerinə.

Arzunun bir ömür çəkdiyi nədi,
Dərdi dağda-daşda itirəmmədi...
Nə olsun yerinə yetirəmmədi,
Qəlbin arzusunu Arzu yerinə.

ÜSTƏ

Sən bunu eləcə ayrılıq bilmə,
Elə bil yeriyr dağ dağın üstə.
Bu nədi yaşama, bu nədi ölmə,
Gedirəm gəlməyən sorağın üstə.

Günlər də sıxıldı belə düzümdən,
Bəlkə, vüsəl qaçıb mənim üzümdən...

Qarası bəxtimdən, ağı gözümdən,
Əriyib tökülür çırağın üstə.

Arzu, gedən qismət gələndən deyil,
Çəkdiyim nəşədən, ələmdən deyil.
İndi yazdıqlarım qələmdən deyil,
Gözümdən tökülür varağın üstə.

BİLİRDİ

Bu qismət əlimdən sovruldu dən-dən,
Ürəyim nə dadı-tamı bilirdi.
Gedəndə canımı aldı əlimdən,
O məni ürəyi, canı bilirdi.

Ha qaçdım, yenə də düşdüm hədəfə,
Baxdım taleyimdə pozulan səfə.
Ürəyim dil açdı sonuncu dəfə,
Dedi ki, dünyanı tanı... Bilirdi.

Arzu, hey gözlədim, aradım muraz,
Bəlkə də, taparam, axtarım bir az.
Sən demə yoxluqda heç nə tapılmaz,
Vallah, məndən başqa hamı bilirdi.

OLMUR

Üstünə tələsən dərd narın-narın,
Dərdi çox görmüşük, beləsi olmur.
Bağrı lalə kimi qan olanların,
Dərrib saxlamağa laləsi olmur.

Nə göydə taparam onu, nə yerdə,
Gəlsəm də bu zalım dünyaya bir də...
Gedənlər nə görür getdiyi yerdə,
Təzədən geriye gələsi olmur.

Arzu, bu taleyin qadası getməz,
Daha nazı getməz, ədası getməz.
O gedən yerlərə sədası getməz,
Ürək ah çəksə də, naləsi olmur.

AXTARIRAM

Bəlkə, qanad açıb uçam,
Bir vüsal eşqinə acam...
Bilirəm ki, tapmayacam,
Mən də belə axtarıram.

Nəyi axtarırsan, niyə?
Nə deyim indi ürəyə...
Arada dönüb küləyə,
Düşüb selə axtarıram.

Varmı niyəsi, nədəni,
Bu qorxunun, bu hədənin...
Dünyadan küsüb gedəni,
Bilə-bilə axtarıram.

DAHA

Bircə kəlməsə... gedirsən,
Gəlsə, gəlməsə, gedirsən.
Gedər-gəlməzə gedirsən,
Gedib ağ eyləmə daha.

Gəzmə qızıl taxtı bir də,
Sən deyənlər yoxdu bir də...
Viran olmuş baxtı bir də,
Daş-qalaq eyləmə daha.

Yuxumuz tərsə yozulub,
Ya çox olub, ya az olub...
Bəxtimiz haqdan pozulub,
Qaş-qabaq eyləmə daha.

NAŞI RƏSSAMA

Həsrətimi al rənglərlə uyutma,
Ağrılarım bölük-bölük olmasın.
Ayrılığı qara rənglə... Unutma,
Ondan uca, məndən böyük olmasın.

Üstümüzdə dumanı çək, çəni çək,
Mən varamsa, çəkirsənsə məni çək...

Gözlərimdən çəkilməyən qəmi çək,
Qəlbimdədi... Çiynimdə yük olmasın.

Nə həyatdı, nə sevinc var, nə nəşə,
Ağız açdım alov üçün Günəşə...
Yalvarıram, sən çəkdiyin bənövşə,
Arzu kimi boynubükük olmasın.

NEÇƏ VAXTDI İTİRMİŞƏM MƏN ÖMRÜ

Bircə dəfə "ah" deməyim olmayıb,
Nəyim olub görən, nəyim olmayıb?..
Allah şahid, deyinməyim olmayıb,
Qovrularaq bitirmişəm mən ömrü.

Nəyə çatdım, mən varamı, yoxamı,
Daşmı oldum, ya ürəyi yuxamı?
Dərd əlinə özüm verdim yaxamı,
Mənzilinə yetirmişəm mən ömrü.

Görürsənmi danışmıram, gülmürəm...
Yaşasaydım ölərdim də, ölmürəm...
Arzu, indi nə gəzirəm, bilmirəm,
Neçə vaxtdı itirmişəm mən ömrü.

ŞEİRLƏ ÖRT ÜSTÜMÜ

İçimi sarıb ahım,
Qəhərdimi, tüstümü.
Üşüyürəm Allahım,
Şeirlə ört üstümü.

Nə evəm, nə eşiyəm,
Ayrılıq Günəşiyəm.
Qəmə ilk, sonbeşiyəm,
Dərd dağıdır köksümü.

Viranam göy üzündə,
Gecədir gündüzüm də.
Tapmazsız mən dözümdə,
Ucaldın eeey, büstümü!..

NƏSR

Vaqif OSMANLI

XOŞBƏXT NƏNƏNİN
BAYRAMI*Hekayə*

Təbiət baharın gəlişini bizim yerlərdə sevinclə qarşılayır, dəm-dəstgahlı süfrə açır. Şiltaq qızlar kimi əlvan rənglərlə bəzənmiş çiçəklər arılara naz satır, arılar da onlardan öpüş payı almaq üçün növbə davasına girişirlər, qaratoyuqlar bülbüllərdən “istedad”lı olduğunu şirin ləhcələri ilə sübut etməklə səhər tezdən kəndimizi nəğmə “atəş”inə tuturlar. Yerli və “yersiz” küləklərin əlində çərpələngə çevrilib girinc olan, oğullar gözləyən analar kimi dolmuş buludlar “su!” imdadlı torpaqların başının üstündən laqeydlikə ötüb keçir, başqa yerlərə “göz yaşı” tökürlər. Lalələr zəmilərdə tonqal qalayır, qocaman dağlar başındakı ağ “əmmamə”sini soyunub yaşıl saçını darayırlar. Qarışqalar qatarlaşıb torpaqları “cırtıdan xış”ları ilə şumlayırlar. Torpaq kimi gərnəşib yuxudan oyanan insanlar da səhər tezdən əkin yerlərinin canına daraşırlar. Çaylar hirsənib “ev”lərinə sığışmır, ətrafındakı bağ-bağatı “zəbt” edirlər.

Təbiətin belə bakirə çağında nədənsə mənim yadıma həmişə Xoşbəxt nənə düşür...

Bölünmək Türk ellərinin alınına görəsən, nə vaxtdan yazılıb? Tanrı bunu yazmağa başqa alın tapa bilməyibmi? Bizim yaşıllığa bürünüb qonşu qonşunun evini görə bilməyən kiçik kəndimiz də ikiyə bölünüb. Amma ortadan Araz yox, Qaraçay axır. Gözümüzü açandan o tay, bu tay olmuşuq. Əslində, biz o tay, bu tay yox, “o yan, bu yan” deyirik. Düzünü desəm, Qaraçay Arazdan çox “insaf”lıdı, bizim “o yan”dakı qızları sevməyimizə, görüşməyimizə, qohum olmağımıza, bir-birimizə kömək əli uzatmağımıza heç vaxt əngəl törətməyib...

Qaraçay Xoşbəxt nənənin ömrünün bir hissəsinə çevrilsə də, onu xoşbəxt edə bilməyib, Araz kimi günahkar olub. Görəsən çayların günahı nədir?!

Kəndimizin aşağısında çayın hər iki sahilində evlər çox olsa da, yuxarısında “o yan”da cəmi iki ev vardı. O evlərin birində çoxdandı tənha Xoşbəxt nənə yaşayırdı. Hər

gün "bu yan"dakı qohumlarına baş çəkər, olandan-qalandan heybəsinə yığıb miskin komasına qayıdardı. Elə ki, dəli dağ çayı leysan yağışlardan sonra "hirsənib əsib-coşardı", Xoşbəxt nənə ilə "bu yan"dakıların əlaqəsi kəsilərdi, "bu yan"dakıların "ehheheyy!" "teleqram"ına cavab verən tapılmazdı. Qaraçayın az qala Xoşbəxt nənənin həyatından axdığı günlərdə onun hayanı qonşu Abdulsalam kişinin ailəsiydi. Bu xeyirxah insanlar Xoşbəxt nənəni süfrəsinin başında əyləşdirər, xətrini əziz tutar, tənha qoymazdılar. Kəndlərimizdən qayğının, mərhəmətin hələ "itkin" düşmədiyi, ən azı camaatın bir-birini şirin təbəssümə "qonaq" etdiyi gözəl çağlar idi. Hər evdə heç ağ-qara təsvirli televizor da yoxuydu. Amma insanlıq, süfrələrin bərəkəti, ağsaqqala, ağbirçəyə hörmət, qayğı vardı. Nə yaxşı ki, bu gün də kəndimizin adamları bunları az-çox qoruya bilir...

Xoşbəxt ilə Hacımərdanın toyundan heç beş gün keçməmiş kənd sovetinin sədri qapının ağzını kəsdi. Hacımərdana "povestka" gətirmişdi. Amiranə dilləndi:

- Sabah səhər "voyenkomat"da ol!

On səkkiz yaşlı gənc ər Mozdokdan Brestə, oradan da Reyxstaqın divarlarının yanınacan döyüşüb, müharibə qurtarandan bir il sonra kəndə qayıtdı. Gənc Xoşbəxt çayın "o yan"ından evlərinə uzanan tozlu-torpaqlı yolları altı il nigaran gözləri ilə sulamaqdan yormuşdu.

Yaşlıları onu həmişə cırnadarmış:

- Ağız, kimi gözləyirsən, Hacımərdan bir "nemis" in sarışın qızıyla çaşka-lojkadı.

Xoşbəxtin cavabı qısa olardı:

- Mən Hacımərdanı yaxşı tanıyram.

- Hardan tanıyırsan, cəmi beş gün üzünü görmüsən, heç üzündən doyunca öpməyib. Ürəyindən nə xəbərin var? – Gülbikə bic-bic gülə-gülə Xoşbəxtə sataşmış.

Xoşbəxtin həmin anlarda sifəti allanar, ərinin bircə xəyali öpüşü yanaqlarını isindirərdi:

- Beş gün azdı?

Xoşbəxt nənə ahıl yaşlarında, könlünün xoş vaxtında ərinin müharibədən gəldiyi günü kəndin nənələrinə bir şirin nağıl kimi danışarmış:

- Günlərin bir günü - ağaclar çiçəkləyən, arılar çiçəkdən çiçəyə qonub şirə çəkən, çaylar bahar şərqi oxuyan vədədə kənd yolundakı qaraltını manşırıladım, əlimi alnıma tutub uzaqlara baxdım. Yerişindən bildim ki, odur. Üzünü, gözünü cəmi beş gün yaxından görsəm də, yerisinə bələd idim. Bircə şübhəm onda idi ki, biz təzə evlənəndə sax yerişirdi, indi yorğun-yorğun ayaqlarını sürüyürdü. Qaraltı yaxınlaşdıqca rəngi solmuş hərbi formanın içində kiçilib bir əlçim olmuş kişinin Hacımərdan olduğuna inanmayıb cadar-cadar olmuş əlimin üstü ilə gözlərimi ovxalayıb bir də baxdım. Hacımərdan idi.

Gülbikə nənə yenə də "adət"indən əl çəkmədi:

- Gəlib çatan kimi səni öpdü?

- Ətin tökülsün, ağız, sən də öpülməkdən ötrü ölürsən ey...

İsmət mücəssəməsi Xoşbəxt nəninin ömrünün sonlarına yaxın kəndin içində ürəkdən güldüyünü heç kim xatırlamır. Biz də onun yanından keçəndə rəngimiz avazıyır, cıqırımızı çıxarmırıq, nədənsə gözüməzə zabitəli görünürdü. Necə də görünməsin? Gözümüzü açıb onu tanıyandan üzündə, nəinki qəhqəhə, heç təbəssüm də görməmişdik. O, uşaqları heç vaxt dindirməzdi, həmişə öz aləmindəydi...

* * *

Hacımərdan altı illik "səfər"indən saçlarında ağ dən görünən arvadına bədənində yeddi mərmə qəlpəsi "hədiyyə" gətirmişdi. Özü "müharibə" adlı Əzrayılın ağzından qurtulub sınıxsız da, gözlərində həyat eşqi qaynayır. Xoşbəxt isə xoşbəxtliyin kvadratını yaşayırdı...

Bir il keçməmiş içərisində xoşbəxtlik havası hakim olan ailənin qapısını daha bir "xoşməramlı qonaq" döydü. Onların oğlu dünyaya gəldi. Hacımərdan mayın doqquzunda doğulan oğluna Bayram adını qoydu. O gündən mayın doqquzu onun ikiqat bayramıydı. Ailənin xoşbəxt günləri, bayramları sanki onlara qonaq gəlməyə növbəyə durmuşdu...

Bayram on yaşına çatmamış Hacımərdan kişinin bədənində isti yuva tapıb "mürğüləyən" qəlpələr "oyanıb" sahibinə "zəlm" eləməyə başladı. Bir gün də Hacımərdan kişi yeddi qəlpəsi ilə birlikdə çayın sahilindəki yaşını kəndin qocaları da bilməyən qəbiristanlıqda özünə əbədi "ev" qurdu.

Xoşbəxt nənəyə yaşadığı fani dünyanın ən qiymətli sərvəti Bayram qaldı. Bütün xoşbəxtliyini Bayramda tapan ana dolanışıq üçün o qədər torpaqda əlləşirdi ki, pırtlaşıq saçları daraq görmürdü, əllərinin qabarlarının ağrısından gözlərinə yuxu getmirdi. Kiminləsə dərdləşəndə, kəndin xeyir-şərində iynəsi ilişmiş musiqi valı kimi eyni sözləri təkrarlayırdı:

- Bayramımı oxutsaydım, toyunu görsəydim Hacımərdanın da ruhu şad olardı, mən də rahat nəfəs alardım. Hacımərdanın da əvəzinə qol qaldırıb oynayardım...

Bayram Mingəçevirdə peşə məktəbini qurtarıb qayıdanda yaşadları və yaşca kiçik biz ona qibtə ilə baxırıq. Qarayanız, orta boylu gənc ilə üzündən zəhrimar yağan kolxoz sədri də hesablaşırdı. Texnikanı yaxşı bildiyinə görə onu kolxozun Maşın Traktor Stansiyasının çilingəri təyin etdi.

Neylon köynəklərin dəbdə olduğu dövrdə Bayram gündə bir rəngdə köynək geyinirdi, köynəyin ətəklərini də bir-birinə düyünləyirdi. Bizim də ağzımız sulanardı, kəndin qarışıq mallar mağazasına elə köynəklər gətirmirdilər, gətirirdilərsə də, biz onu görmürdük. O, hər bazar günü kənd uşaqlarını başına yığıb qonşu kəndə kinoya baxmağa aparardı. Cibində pulu olmayanların baxış haqqını da özü ödəyər. Qonşu kəndin dələduzlarının ağzı nəydi ki, onun yanında bizə "gözün üstə qaşın var" desin...

* * *

... Axşamüstü - gündüzün gözü tüstülü vaxtı kəndə haray düşdü ki, Bayram çayın sahilində balıq tutanda sürüşüb çaya yığılıb.

Kəndin gur vaxtlarıydı. Dəli-dolu cavanlar, orta yaşlı kişilər hələ kəndə arxa çevirib dolanışıq dalınca gedib uzaq ellərdə "itib-batmamışdılar". Bütün kənd ayağa qalxdı. Eyni anda on-on beş igid çaya "kəllə" vurdu. Sahildəki nəhəng vələsin çayın içindəki köklərinin arasındakı çiləkəndən Bayramı tapdılar. Qarmağındakı sazan hələ də yaşamaq uğrunda mübarizədəydi, çiləkəndəki köklərə ilişmiş qarmaqdan canını qurtarmaq üçün "əlləşirdi". Bayram isə mübarizəni dayandırmış... Qaraçayın sularına məğlub olmuşdu...

Bayramın qırxı çıxmamış Xoşbəxt nənənin "hal"ı dəyişdi, havalandı. Üst-başından, saçlarından əcinnəyə oxşayırdı, cındırından cin hürkürdü.

Gülbikə nənə bir gün Xoşbəxt nənənin halını xəbər almaq üçün doqqazdan içəri girdi. Xoşbəxt nənə həyətdəki armud ağacının dibindəki Nuhdan qalıb çürümüş kötüyün üstündə oturub gözlərini kənd yoluna dikmişdi. Qonağa ağızucu "xoş gəldin" deməyi unutmadı. Gülbikə nənə ehtiyatla söhbətə başladı:

- Ağız, Ramazan bayramının səhəri hamı qəbristanlıqda rəhmətə gedənlərini ziyarət edirdi. Gözümüz səni gəzdi, görmədik. Dedim, bəlkə, xəstələnmişən, gəldim sənə baş çəkəm, halını soruşam.

Xoşbəxt nənə Gülbikə nənənin üzünə bozardı:

- Mənim orda kimim var ki?

- Dəlisən, ağız, Hacımərdan, Bayram orda deyillər?

- Kim deyirsə Bayram ölüb, qələt eləyir. Oğlum uzaq səfərdədi. Sevgilisinə toy paltarına almağa gedib. O gün xəbər göndərüb ki, ana, tezliklə gələcəm. Soruşurdu, toyda geyinmək üçün sənə hansı rəngdə paltar alım?

- Hansı rəngi seçdin?

- Qıpqırmızı. Dedim, gələrsən, toyunda geyinib Hacımərdanla "Tərəkəmə" oynayacağam. Bax belə, sındıra-sındıra.

Ayağa durub yerində rəqqasələr kimi fırlandı...

Həmişə şən, zarafatlı Gülbikə nənə göz yaşını gizlədə-gizlədə doqqazdan yola çıxdı. Əlini göyə tutub çəkdiyi ahını, yəqin ki, göydəki də eşitdi:

- İlahi, bu bədbəxtin günahı nədir?

* * *

O biri gün səhər Abdulsalam kişinin arvadı həyət-bacanı süpürgələyəndə həmişə xoruzun birinci banında oyanan Xoşbəxt nənəni həyətdə görmədi. Çəpərdən boylanıb hər yerə göz gəzdirdi, bir-iki ağız da çağırdı. Təşvişlə aralıqdakı fındıq çubuqlarından hörülmüş qapalaqdan həyətə keçib komanın qurdlar deşik-deşik etmiş taxta qapısını itələyib evə girdi.

Xoşbəxt nənə döşəmədə salınmış yatağında üzü yuxarı uzanmışdı. Sifətində həyat əlamətləri sönmüşdü, nəbzi vurmurdu...

Xoşbəxt nənə qıpqırmızı donunu, Bayramın toyunu gözləməmişdi...

POEZİYA

Sevinc QƏRİB

* * *

O darıxan yolun
üzünü güldürdüm bu səhər,
yenə sevindirdim
izlərimsiz qəribsəyən yolu.
Bitirdim həsrətini
ayaqlarımın da,
xiffət üzünü silindi izlərimin.
Nə fərqi var, hara aparır məni-
sevincə ya kədərə..,
təki yol hicrana yenilməsin,
təki ayaqlarım yoldan kəsilməsin...
Yolun başında ayaqlarımı
qucmaq havası,
qolları açıq qucaq kimi həvəsli.
Ayaqlarımın könlündə yerimək sevdası,
içimdə vurnuxan titrək kəpənək,
yola susamış arzuların dirçəliş səsi,
yol qovuşuq nəfəsli...
Yol vüsalına çatdı,
keçdi darıxmaq ağrısı.
Gözümdə yaş gülümsədi,
mən yaxşı bilirəm darıxmaq nədir...

SEVGİM TƏNHALIQDAN ÖLDÜ

Yenə bağrımı oydular,
yenə köksümü soydular,
yenə məni tək qoydular,
mən sevgimə sığınmışdım.

Mən küldən ocaq "cücərtdim",
mən yoxdan ümid göyərtdim,
eşq bilib günah törətdim,
mən sevgimə sığınmışdım.

Bu qisməti çox bəyəndim,
əynimə sevinc geyindim,
bəxtə güvənib öyündüm,
mən sevgimə sığınmışdım.

Sınıq könlüm uddu qəmi,
qurutdum gözümdə nəmi,
o imiş ömrümüm kəmi,
mən sevgimə sığınmışdım.

Min il sonra üzüm güldü,
xəbis şeytan hardan bildi?!
sevincim gözümdən gəldi,
mən sevgimə sığınmışdım.

İndi evim soyuq çöldü,
dərd ömrümü qısa böldü,
Sevgim tənhalıqdan öldü,
mən sevgimə sığınmışdım.

Yenə bağrımı oydular,
yenə köksümü soydular,
yenə məni tək qoydular,
mən sevgimə sığınmışdım.

* * *

Köhnəydi gözümlə aldadan pəncərələr,
o üz, bu üz yalan çətirli.

Aynaların boğulmuş rəngində
 azmışdı günün şəfəqləri.
 Çiynimi söykəsəm küçənin tini
 qaçacaqdı,
 divarlar sədd olmaqdan yorulmuşdu.
 Əllərimi uzatsam yolların boyu
 sınacaqdı,
 geri addımlayırdı torpaq üstündəki
 kölgələr,
 qorxunun rəsmiydi yeriməyən izlər.
 Sulara üz tutsam susacaqdı səssizliyim,
 yağışlar aldatdı içimdəki sükutu.
 Əl çatmayan dalğaların su savaşı
 qayaların köksündə zəfərlə bitirdi,
 dəniz də inadkarcasına
 göz yaşıyla isladır qumlu sahilləri.
 Düşə bilərdim boşluğun qəddar ağzına,
 əylə bilərdim dərdin önündə.
 Açmışdı qucağını qolsuz istəklər,
 vermişdi səs-səsə lal quyular da.
 Aldana bilərdim isti nəfəsə,
 yenilə bilərdim aldanışıma...
 Tutub biləyimin döyüntüsündən
 işıq da qaçırdı zülmətə sarı.
 Boşluqlar, quyular, qolsuz qucaqlar.,
 qaranlığı seçən işıq.,
 nəfəsi kəsilən biləyim...
 Qəfil cəftəsi açıldı aydınlıq qapısının,
 dizi qırıldı qaranlığın.
 Tanrının gözü üstümdə,
 Tanrının əli telimdə,
 getmədiyim yoldan geri döndüm...

* * *

Daha küləklər də qorxutmur məni,
 nə olacaqsa, olsun deyir içimdəki səs.
 Dik duruşuma baxma,
 daha yazıqdı o gördüyün qız.
 Qollarım elə hey qoynuma sığır,
 ovcumdakı izlər itməsin deyər
 sıxıram əllərimi bir-birinə...
 O gecə əlimi əlində saxlayıb
 gücü yetdiyi qədər sıxmışdı,
 nəyə demək istəmişdi atam,

danışa bildiyi halda susmuşdu.
 Qəfil sinəsinin üstünə qoymuşdu əlimi,
 gözlərində narahatlıq şəkli,
 üzündə nigaran ifadə.
 Azca gülümsəmişdi də...
 bəlkə anlamayım getdiyini,
 bəlkə qorxmayım deyər.
 Son gecəymiş...
 son dəfə tuturmuş əlimi,
 son baxışı imiş vücudumu sıgallayan,
 səssizcə vidalaşmış atam mənimlə...
 İndi əllərimi qoruyuram,
 ürəyimdə əzizləyirəm də.
 Hərdən ovuclarımı öpmək keçir
 könlümdən
 Atamın əllərini öpdüyüm kimi...

QAN AĞLAYIR YETİM QALAN ƏLLƏRİM

Çəkilib çiynimdən ata əlləri,
 daha o dodaqlar alnımı öpmür.
 Aldada bilmirəm dəli yelləri,
 Atam yollarıma dualar səpmir.

Duyulmur evimdə isti nəfəsi,
 soyuyub divarım, buz tutub daşım.
 Sıyırıb əynindən yaşam həvəsin,
 acımın önündə əyilir başım.

Qara dərdin ağ izləri saçımda,
 üsyan edir sığal uman tellərim.
 Darıxıram, dilə gəlir saçım da,
 qan ağlayır yetim qalan əllərim.

Mən ruhumun qəm üzünə bələdəm,
 salxım-salxım yaşa dönər gözümdə.
 Hər ağrını bir sevincə bələdim,
 bir bu dərdə tab tapmıram özümdə.

Göynək tutar bu yaram heç sağalmaz,
 qəhər dağı böyüdərəm içimdə.
 Kədər yeyər bu ömür də sağ qalmaz,
 hər gün bir az yox oluram içimdən...

NƏSR

İlahə SƏFƏRZADƏ

AZYAŞLI ANA

Hekayə

Evdən yenicə çıxmışdı. Az sonra edəcəklərini düşündükcə çəlimsiz bədənini qorxudan tir-tir əsirdi. Eyni zamanda bir o qədər də cəsarətli idi. Eləbil, hansısa adını bilib özünü görmədiyimiz qara bir qüvvə içinə girmişdi və onu bu işi görməyə sövq edirdi. Yalnız onda az da olsa, rahatlıq tapacağına inanırdı.

Addımlarını yeyinlədib bağın içərilərinə doğru getdi. Birdən dayanıb nəfəs belə almadan qaranlıq bağın xəfif xışıltısına qulaq kəsildi. Nəfəs belə almadan bir neçə saniyə ərzində fikrini toplayaraq qərar verməyə çalışdı. Ayağının altındakı quru budaq qırıntıları yarpaqsız ağaclarla qorxunc görüntü yaradan qaranlıq bağın vahimələndirici səssizliyini pozaraq sındılar. Həmin an yaxalanacağı qorxusu ilə dodağını dişlədi və isti qanın dadı ağzına yayıldı.

Lənətə gəlmiş üzücü sükut bağın üstünə qara parça kimi enmişdi. Qucağındakı körpəyə diqqətlə baxdı. Ağacların arasından bağa sızan Ayın xəfif parıltısı uşağın məsum üzünü işıqlandırırdı. Az sonra günahdan yaranmış bu məsum varlığın həyatına son qoyacaqdı.

Əlləri körpəsinin balaca nazik boğazında gəzdi. Özünü ələ alıb tez qorxu içində çevrilib artıq uzaqlaşdığı evə baxdı.

İndi o, anadan daha çox sanki öz qurbanının nəfəs aldığı son dəqiqələrə şahidlik etmək istəyən iblis idi. Bütün günahların toplandığı bir damla yaş gözündən körpənin üzünə düşərək uşağı titrətdi.

Qucağındakı körpə dəqiqələr keçdikcə gözüne daha məsum, daha günahsız görünməyə başlamışdı. Bəs niyə məhz indi? Onun heç yaşanmamış həyatını sonlandırmaq istədiyi gün. Doqquz aydır ki, bu körpəni onu dünyaya gətirib öldürmək üçün bətnində saxlamışdı. Beləcə, ona pislik edən insanlardan intiqam alacaqdı.

Hələ on yeddi yaşı vardı. Ancaq bu yaşında valideynlərinin məcburiyyəti ilə özündən çox böyük kişiyyə ərə verilmişdi. Onun yerinə yaşamalılı olduğu həyatı müəyyənləşdirmişdilər. Az əvvəlki mərhəmət duyğusunu yenidən hiss etməsin deyə

evləndiyi günü düşündü. Xatırladı ki, o da valideynləri qədər qəddar ola bilsin. Heç tanımadığı, istəmədiyi adamla birgə yaşamaq və ondan asılı olmaq da ölümə bərabər deyildimi? Bəlkə də, deyildi. Çünki bu ona ölümdən daha betərdir. Bəs evləndiyi adamın ona əşya kimi yanaşması, pozğun düşüncələri ilə ona işgəncə verməsi?!

Ona təcavüz olunmuşdu. Bu, təkcə cismani yox, həm də mənəvi idi: Tanımadığı hansısa adam və ən pisi öz doğmaları tərəfindən...

Addımlarını sürətləndirib evdən bir az da irəli getməyə çalışdı. Üzünü çevirib getdikcə ondan uzaqlaşan və qucağındakı körpəni ölümə bir az daha yaxınlaşdıran böyük evə baxdı. Özündən çox yaşlı, heç sevmədiyi və bu aylar içində yalnız məcburiyyət kimi gördüyüəri isti yatağında hər şeydən xəbərsiz bir şəkildə yatmışdı.

Qucağındakı uşaq qımıldanıb oyanmaq istədi. Sanki ani olaraq gözlərini açıb anasına gülümsədi. Körpənin yenidən yuxulaması üçün onu qollarında yellədi. Keçirdiyi sarsıntıdan bir addım belə ata bilməyib durduğu yerdə təxminən yarım saata yaxın dayandı. Körpəsi yenidən dərin yuxuya getmişdi. Onu bağrına basıb soyuq burnu ilə isti nəfəsini hiss etdi. Özünü toplayıb gözləri dolmuş halda yenidən evə qayıdıb balasını öz yerində yatdırdı. Həmin gecə körpə oyanıb ona yenidən gülümsəsin deyə gözlərini belə qırpmadan saatlarca gözlədi...

POEZİYA

Banu MUHARREM

GÖZÜM ÜSTƏ

İçimdə bir ümid var - hardan baxsam
üzsüzdür.

Sənə çıxan yollarda istiqamət
dümdüzdür.

Gecələrım gündüzdür.

Unudurdum az qala - insanmışam, daş
deyil.

İçindəki sevgiyə gözlərim sirdaş deyil?!
Eşq - gözlərdə "yaş" deyil?!

Sən Tanrının cibindən mənə düşən
siftəsən,

Sən nə gözəl şükürsən? Xatırlanmaq
istəsən,
- mənim gözüüm üstəsən!

Dünyanın sevinci su, dərdi balıq olaydı.
Sənin su dənizinin tək balığı olaydım,
İçib səndən doyaydım.

Bu yolu tapdın, bildin - "yol sevginin
yoludur".

Sarılmaq ev yoludur, bizə gedən yol
odur.

Sevgi necə uludur.

Ümidimin dibi də, Tanrıların cibi də,
Sarılmağa qucaq da, dənizlərin dibi də.
Daha sənın əlində.

İçimdə bir ümid var - hardan baxsan
üzsüzdür.

Sənə çatan döngədən istiqamət
dümdüzdür.

Bundan sonra gündüzdür.

KORLARA İTHAF

Qaranlıqdan kölgə olub keçməyə
Qaranlığın korluğunu geyindim.
Necə gözəl kor olmuşdum sevdaya,
Kor şeytana nə yenildim, nə yendim.

Axı görmək tutunmaqdır, hökümdür,
Gözlərinə qapanmışdı gözlərim.
Kor da könül görə bilir – mümkündür,
Gec olmazmı qapananda gözlərim?!

Yer üzündə bağlı olan qapının
mərhəməti bizdən niyə uzaqdır?
Göy üzünə yox gözüylə açılan
quyuların kor qalmağı, nə haqqdır?!

Korluğuma bir könüllük baxış ver.
Nə mən Eyyub, nə sən Allah - deyilik!

Mən görmürəm, Günəş deyir:
"Doğmuşam".
Günəş bilmir biz dünyanın təniiyik.

Kəlmələrim yerə düşür ovcumdan,
 Ümidlərim kor-koranə üzülür.
 Mən heç korluq çəkməmişəm
 yoxluqdan
 Rənglərimə qaranlıqlar düzülür.

Dənizlərdə, çəmənlərdə qaçmağı
 Sevirsənsə, gözlərini yumub gəl.
 Kor quyutək incidirsə özləmin,
 Kor şeytana! Sən Günəşə uyub, gəl!

OCAĞIM SÖNDÜ

Susqunluğum yanmaqmış,
 alovları udmaqmış.
 Uddum,
 ocağım söndü.

Sən ki, heç yatmamışdın,
 yuxu da görməmişdin.
 Yatdın, gözlərin döndü...

Ağlımda susdurduğum bütün sözlər
 dirildi,
 Əlifbadan bircə hərf yaddaşımda
 qalmadı.
 Çəkib tökdüm içimdən qırğınlığı
 birbəbir,
 Ürəyimdə ölənlər yaddaşımda dirilmir.

Mən səbirsiz adamdım, çox desəm də, -
 Ya Səbir....
 Qəlbin qırılmışına neyləyə bilər səbir?!

Əlifbadan içimdə bircə hərf
 buraxmadın,
 Qəlbində gizlətdiyin bütün sözlər
 dirildi.
 Susdum, gözlərim doldu,
 ürəyim də dözmədi.

Heç belə olmamışdım,
 Mən deyincən adamdım.

Mən belə susmamışdım,
 Susdum.

Sən də gördünmü?
 Susqunluğum ocaqmış,
 Alovları udmaqmış,
 Uddum!

Ocağım söndü,
 Bax gör için soyudu?!
 Bundan sonra içində
 yoxluğumun toyudu.

GÖRƏN OLMADI

Nə qədər günah tapdım kipriyində,
 gözündə.
 Barmağının izini sildim, təmiz olmadı.
 Silah dodaqlarından ikicə kəlmə atdın.
 Güllələr mat qaldılar, bax gör ölən
 olmadı?

Bu ölüm qurtuluşdu, - ölüm qurtuluş
 deyil.
 Sözlər intihar ipi, - intihar da iş deyil.
 Şeir adlı namələr bir növ bildiriş deyil?
 Mesajlar çoxaldılar; görüb gülən olmadı.

Bəzi dərdlər qurumur, insanı dərd
 qurudur,
 Xatırlayandı yaddaş, bir də gördün -
 unudur.
 İçimə bir qurd düşür, quduzlaşır
 qudurur -
 Səni o qurdla boğdum, amma, gömən
 olmadı.

Könüldən dərd almağı öyrənmədi
 insanlar,
 Arxada xatirələr dərdlərimə əl sallar.
 Bir sevgi yaşadım ki, şahid oldu
 nisanlar,
 O sevginin külündə məni görən olmadı?

GÜNEYDƏN SƏSLƏR

Ruqiyyə SƏFƏRİ

YAZIÇI

Hekayə

Ruqiyyə Səfəri 1979-cu ildə Güney Azərbaycanın Təbriz şəhərində dünyaya göz açmışdır. Orta məktəbi həmin şəhərdə fars dilində bitirəndən sonra ana dilində ali təhsil almaq məqsədilə Quzey Azərbaycana gəlmişdir.

2011-ci ildə Bakı Dövlət Universitetinin filologiya fakültəsinin magistratura pilləsini bitirmişdir. İxtisasca türkoloqdur.

Təhsilini bitirib Təbrizə qayıdan yazıçı öz doğma şəhərində jurnalist və tərcüməçi kimi fəaliyyət göstərməkdədir.

Bədii yaradıcılıqla erkən yaşlarından maraqlanan yazıçı hələ orta məktəb illərində hekayə, şeir və miniatürlər yazmağa başlamışdır. Müəllifin hekayə və şeirləri İranda və Azərbaycan Respublikasında çıxan müxtəlif qəzet, jurnal və antologiyalarda çap edilmişdir. Yazıcının nəsr əsərlərində şərti-simvolik üslub qabarıq hiss olunur.

2007-ci ildə Tehrandə çıxan "Yaşmaq" dərgisinin təşəbbüsü ilə keçirilən hekayə yarışında iştirak etmiş, birinci yeri qazanmışdır.

Çevrəsinə əzik kağızlar qalanmışdı. Qələmdəki mürəkkəbin son damcısını işlədirdi. Tez-tez yazırdı. Yazırdı, yazdıqca da pozurdu. Sonra yazılı kağızı əzib, bürgələyib, qırağa atırdı. Sağ əli qələmə dıkmışdı, sol əli isə başına yapışib hərdən də tuklərini qaşıyırdı. Yenə yazdı. Daha bala-bala yazıların boyası azalırdı. O qədər azaldı ki, heç görünmədi. Qələmi ovcuna alıb, ucuyla kağızı cızmaladı, cızdı. Amma yazı yenə görünmədi. Tez qələmə baxdı. Mürəkkəb tükənmişdi. Qələmi qırağa atdı. Daha yaza bilmədi. Çevrəsinə baxdı. Kağızdan başqa heç nə görmədi. Başını atıb kağızların qatında yatdı.

* * *

Yumulu gözləri qamaşdı. İynə ucu qədər işıq idi gözlərinə dəyirdi. Kiprikləri tərpaşdı. Gözləri azacıq açıldı. İki qara şəvə kimi bəbək, kipriklərin arasından cırıldı. Əllərini qaldırıb kağızları qırağa vurdu. Ay aman! Gecə bürgələdiyi kağızların qatı açılıbdır. Heç əvvəldən əzilməmişdi deyəsən. Yazılar tük çıxartmışdılar. Hamısının bığı, saqqalı varıdı. Qələmi axtardı. Erkəklənmiş yazıları qaralayacaqdı. Qaraladı, qaraladı. O qədər qaraladı ki, bütün yazılar qaraltı altında basdırıldı. Əllərinə baxdı. Əl-qolu, barmaqlarına kimi o qədər tüklənmişdi ki dərisi görünmürdü. Qorxdu. Güzgünün önünə keçdi. Uzun saçları tökülmüşdü. Saqqalı da bir qarış uzanmışdı. Ucadan çığırdı. Səsi borlaşmışdı. Qaralanmış kağızlara yaxınlaşdı. Mürəkkəb altında basdırılmış yazılar, çətinliklə mürəkkəbi qırağa vurub eşiyyə çıxırdılar. Hamısı bağırırdılar. Hamısı bor səslə bağırırdılar. Sən bizi yazıq etdin! Yazıları əlindən qoyub, qaçmaq istədi. Kitab rəfinin böyrünə sıxıldı. Kitabların hamısının qatı açıldı. Onların da yazıları erkək idilər. Uca səslə gülürdülər. Yazıçını barmaqlarıyla göstərib gülürdülər. Qorxunc şəkildə gülürdülər. Yazıçının yazılarına gülürdülər. Qapını açıb bayıra qaçdı. Onu görənlər gülüşdülər. Sallaq ətəyinə güldülər.

– Bax, kişi, qadın paltarı geyinib!

Diz çöküb ağladı.

– Mən qadınam, – dedi.

Onu lağa qoydular.

– Kişi qadın paltarı geyib, – dedilər.

Tabriz, Güney Azərbaycan

Mir Musa HAŞİMİ

2 aprel 1947-ci tarixində Cənubi Azərbaycanın Mərənd şəhərinə bağlı olan Yekənkəhriz qəsəbəsində bir kiçik mülkədar-əkinçi ailəsində dünyaya göz açıb. 10 yaşlarında ailəsilə birlikdə Urmu şəhərinə köçmüş, ibtidai və orta təhsilini Urmuda davam etdirib.

Mir Musa Haşimi İslam inqilabından sonra 1980-ci ilin yazında Azadxahlıq ittihamı ilə Tehrandə həbs olub və hərbi məhkəmədə ölüm cəzası istənilib. Ancaq o, 1980-cü ilin payızında İran-İraq savaşında həbsdən sərbəst buraxılıb.

Mir Musa Haşimi 1980-ci illərdə ölkəni tərk etməyə məcbur qalıb və Türkiyəyə sığınmışdır. O, 1988-ci ildən etibarən İsveçdə yaşamaqdadır. Mir Musa Haşimi 1999-cu ildən bəri "Varlığın Səsi" dərgisinin məsul müdiri olmaqla yanaşı, həm də 2003-ci il mart ayının 21-də yaranan Azərbaycan Milli Cəbhəsinin qurucularındandır.

2007-ci ildə "Bir Əsgərin Xatirələri", 2017-ci ildə "Ürək Sözlərim" (şeir toplusu) və 2022-ci ildə "Böyük Arzuya Gedən Yol" adlı kitabları işıq üzü görüb. "Azərbaycan tarixindən bir yarpaq" əsəri hazırlanmaqdadır...

O TAY-BU TAY DEMƏYİN

Azərbaycan yad əli ilə bölünüb,
Ürəklərdə biz ayrıyıq deməyin!
Ovladları qəm-kədərə bürünüb,
Bir Vətənə, o tay-bu tay deməyin!

Bir ürəyi iki yerə böldülər,
Axdı qanı, baxıb ona güldülər.
Çinar boylu igidləri öldülər,
Bir Vətənə, o tay-bu tay deməyin!

Paylandı Vətənin daşı, torpağı,
Yaşıl meşələri, meyvəli bağı,
O, qəddar çarların qudurmuş çağı,
Bir Vətənə, o tay-bu tay deməyin!

İmza vuran qolun qələm olaydı,
Fərman verən, dilin bir lal olaydı,
Bəlkə yurdum bölünməyib qalaydı,
Bir Vətənə, o tay-bu tay deməyin!

Gülüstan, Türkmənçay çıxmaz yaddaşdan,
Həsərlə ayrıldı bacı, qardaşdan.
Xan Araz qan oldu, axan göz yaşdan,
Bir Vətənə, o tay-bu tay deməyin!

Nəbi dedi: o tay bu tay bilmərəm,
El dərdini ürəyimdən silmərəm.
Araz boyu dolansam da, gülmərəm,
Bir Vətənə, o tay-bu tay deməyin!

Bölünmüş xalqımın ürək telləri,
Qırılıb, solubdu arzı gülləri.
Nəğmələr oxumur şən bülbülləri,
Bir Vətənə, o tay-bu tay deməyin!

Arazın suları yayda lam axar,
Analar sahildən həsrətlə baxar.
Ayrılıq hamını yandırır yaxar,
Bir Vətənə, o tay-bu tay deməyin!

Araz axar göz yaşların selindən,
Mahnıları düşməz elin dilindən.
Muğan çölü çiçəklənər lilindən,
Bir Vətənə, o tay-bu tay deməyin!

Araz daşib sahillərə calana,
Yarlığanlar qum üstünə qalana.
Lənət olsun ayrılığı salana,
Bir Vətənə, o tay-bu tay deməyin!

Bu ellərin toyu, yası bir olar,
Sevincləri, kədəri də bir olar,
Arzı, dilək, istəyi də bir olar,
Bir Vətənə, o tay-bu tay deməyin!

Ey Mirvarid! Sən, ellərin sevardın,
Yola düşüb Təbriz deyib gedərdin,
Yaraları özün məlhəm edərdin,
Bir Vətənə, o tay-bu tay deməyin!

Mirzə İbrahim deyib : O bir gün gələr!
Ellərin gür səsi dağları dələr!
Vahid Azərbaycan birdən dirçələr!
Bir Vətənə, o tay-bu tay deməyin!

Sahir elə yazdı, qələm ağladı,
Səhəndin şeirinə Araz çağladı,
Vurğunun misrası ürək dağladı,
Bir Vətənə, o tay-bu tay deməyin!

Şəhriyar, Bəxtiyar deyib düzünü,
Pasportsuz görəməm Vətən üzünü.
Süleyman yazıbdı həsrət sözünü,
Bir Vətənə, o tay-butay deməyin!

Astara, Culfalar baxar üz-üzə,
Mərəndim güvənər Yekənkəhrizə!

Qaradağ, Qarabağ Vətəndir bizə,
Bir Vətənə, o tay-bu tay deməyin!

Xoy ilə Naxçıvan Vətən qalası,
Bakının, Urmunun bitməz yarası.
Bir gün baş qaldırır Azər balası,
Bir Vətənə, o tay-bu tay deməyin!

Qəzvinin, Gəncənin fərqi yox bizə,
Bakılı, şirvanlı gələr Təbrizə,
Keçmiş, bu günü çıxarar üzə,
Bir Vətənə, o tay-bu tay deməyin!

Həmədanla Ərak, Savə nar bağım,
Borçalı, Zəngəzur olar dayağım,
Bütün bu yerlərdi doğma torpağım,
Bir Vətənə, o tay-bu tay deməyin!

Qız qalası, Ərkə baxıb qan ağlar,
Göz yaşları ürəkləri hey dağlar,
Biz uzağıq, yarasını kim bağlar?
Bir Vətənə, o tay-bu tay deməyin!

Xudafərin ayırmayıb bizləri,
Hələ qalır karvanların izləri,
Qan ağlayır bu körpünün gözləri,
Bir Vətənə, o tay-bu tay deməyin!

Araz boyu məftilləri qaldırdıq,
İldırımtək əğyarlara saldırdıq,
Bu birliyi tarixlərə yazdırdıq,
Bir Vətənə, o tay-bu tay deməyin!

Qəhar millət sabah haqqın alacaq,
Fironu taxtından yerə salacaq,
Qatı düşmanları heyran qalacaq,
Bir Vətənə, o tay-bu tay deməyin!

Torpağı ləl, daşı mərcandır, canım,
Cismimdə canımdı, damarda qanım.
Qoy yaşasın vahid Azərbaycanım!
Bir Vətənə, o tay-bu tay deməyin!

Yaz Mirmusa, valığımız var olsun,
Qəsbkarlar tarix boyu xar olsun,
Azərbaycan çiçəklənib bar olsun,
Bir Vətənə, o tay-bu tay deməyin!

TÜRK DÜNYASI

Ali KAFKASYALI

*Türkiyənin Ərzincan Binali Yıldırım
Universitetinin professoru*

İNGİLİS İŞĞALINA BOYUN ƏYMƏYƏN QAŞQAY TÜRK KLƏRİ

Bəzən tarix böyük dövlətlərin yazdığı kitablarda yox, dağ yamaclarında at çapdıran, azadlığı uğrunda mübarizə aparan millətlərin milli yaddaşında yaşayır. Bunun ən bariz nümunəsi məhz Qaşqay türkləridir. Qaşqay türklərinin Birinci Dünya müharibəsi illərində ingilis imperializminə qarşı apardığı mübarizə zamanla unudulsa da, qürurla xatırlanmalı bir dastandır.

Birinci Dünya Müharibəsi təkcə Avropa cəbhələrində deyil, həm də Yaxın Şərqi istə çöllərində, Bəsrə körfəzi sahilləri və İran yaylalarında da yaşanırdı. İngilislər Hindistana gedən yolun təhlükəsizliyini təmin etmək, neft bölgələrinə nəzarəti ələ keçirmək və İranı təsir dairələrinə qatmaq məqsədilə cənuba doğru irəliləyərkən qarşılarında gözləmədikləri bir güclə qarşılaşdılar: Qaşqay türkləri.

Qaşqaylar Zaqros dağlarının ucsuz-bucaqsız yaylalarına (indiki Fars əyalətinin geniş ərazilərinə) hakim, köçəri həyatın sərtliyi ilə yoğrulmuş, bağımsızlıqlarına bağlı bir türk toplumu idi. Onların dilləri türk lisanı, mədəniyyətləri türk kulturu, xarakterləri hürriyyət ideali uğrunda formalaşmışdı. Torpaq onlardan ötrü sadəcə yaşayış məskəni yox, həm də namus, tarix və milli kimlik idi.

İngilis generalı Persi Sayks "İran tarixi" əsərində Qaşqaylardan söz açarkən heyranlığını gizlətmir və yazır: "Qarşılaşdığımız ən mühüm məsələlərdən biri Qaşqaylar idi". Ardınca onların türk olduqlarını, türkcə danışdıqlarını, Fars əyalətinin böyük hissəsinə nəzarət etdiklərini və ehtiyac zamanı 25 min silahlı döyüşçü çıxara biləcək gücdə olduqlarını qeyd edir. Düşmən qələmi ilə yazılan bu sətirlər Qaşqayların nə qədər böyük qüvvə olduğunu göstərməyə kifayət edir.

Lakin ingilislər müharibədə hər zaman silahla vuruşmurdular; onların ən böyük zərbəsi çox zaman fitnə toxumları səpmək olurdu. Beləcə, cəbhədə məğlub edə bilmədiklərini masa arxasında parçalamağa çalışırdılar.

Belə ki, ingilislər Qaşqayların əfsanəvi lideri Səvlətüddövləyə qarşı öz doğma qardaşı Ehtişamı dəstəklədilər, İrandakı oyuncaq idarəçiliklə əməkdaşlıq edərək Qaşqay müqavimətini daxildən çökdürməyə çalışdılar. Nəticədə Səvlətüddövlə həbs edildi, oğulları sürgünə göndərildi və Qaşqay müqaviməti böyük zərbə aldı. Amma ingilislər bir həqiqəti dəyişə bilmədilər: Qaşqaylar təslim olmadı. Çünki bu müqavimət yalnız Qaşqayların hərbi mübarizəsi deyildi... Bu, Türkün hürriyyətpərvər kimliyinin İran coğrafiyasındakı təzahürü idi.

Çanaqqala savaşı zamanı Anadoluda ingilislərə sipər olan məhmətçiklərin işini Fars dağlarında Qaşqay süvariləri davam etdirirdilər.

Bu gün türk tarixindən söz açıldığında çox vaxt Anadolu ilə bağlı məsələlərdən danışırıq. Halbuki türk dünyasında buna bənzər kifayət qədər qəhrəmanlıq hekayələri vardır. Qaşqay türklərinin ingilis işğalına qarşı göstərdiyi müqavimət bu böyük yaddaşın unudulmuş səhifələrindən biridir. Bu səhifələrə yenidən qayıdış həm tarixi vəzifə, həm də Türkün Türkə vəfa borcudur... Çünki Qaşqaylar bizə xatırladır ki, bir millətin həqiqi gücü onun ordusu ilə məhdudlaşmır, bu güc millətin hürriyyətə olan inamında müəyyənləşir. Və Qaşqay türkləri Birinci Dünya müharibəsinin ən çətin günlərində bütün dünyaya bu mesajı verdi:

"Bu torpaqlardan keçə bilərsiniz; amma bizi təslim edə bilməyəcəksiniz!"

Bu müqavimətin əks-sədası bu gün də Bəsrə rüzgarında, Fars yaylalarının səssizliyində və Zaqros dağlarının yamaclarında yaşayır...

İngilis işğalına boyun əyməyən Qaşqay türklərinin sədası...

Qaşqaylar kimdir?

Türk dünyasının bəzi qolları ana yurdlarından minlərlə kilometr uzaqda yaşasalar da, dillərini, adət-ənənələrini, kimliklərini, mübarizə ruhlarını əsrlər boyunca qorumağı bacarmışlar. Qaşqay türkləri də bu böyük türk yaddaşının ən diqqətçəkən topluluqlarından biridir.

Bu gün İranın cənubunda, Fars əyalətində – Zaqros dağlarının ətəklərində, Şirazdan Firuzabada, Kazirundan Buşirə qədər uzanan geniş coğrafiyada yaşayan Qaşqaylar yalnız bir tayfa topluluğu deyil; tarixi yaddaşı, siyasi təcrübəsi və mədəni dirənişi olan böyük bir türk yurdu. Buna görə də bu gün "Qaşqay yurdu" deyilərkən ancaq hazırkı coğrafi ərazilər nəzərdə tutulmur, həm də türk tarixinin İrandakı canlı yaddaşı ifadə edilir.

Qaşqaylar əsrlərdir, yaylaqla qışlaq arasında yaşayan köçəri bir mədəniyyətin təmsilçiləridir. Yayda Zaqrosun sərin yaylalarında, qışda isə Bəsrə körfəzinə yaxın isti obalarda məskən salırlar. Bu köç onların təbii həyat tərzidir; təbiətlə, heyvanla, ailə ilə və adətlə iç-içə olan bir yaşam formasıdır.

Bu gün müasir dünyanın təzyiqlərinə baxmayaraq, hələ də bu mədəniyyəti yaşatmağa çalışan Qaşqay obaları vardır.

Qaşqayların ən diqqətəlayiq xüsusiyyətlərindən biri də ənənəvi inzibati strukturlarını bu günə qədər qoruyub saxlamalarıdır. Qaşqaylar əsrlər boyu əyalət, qəbilə və kəndin hakimiyyəti altında yaşayan güclü bir türk icmasıdır. Bu struktur siyasi təşkilatdan daha çox sosial həmrəyliyin və kimliyin qorunmasının əsasını təşkil edir.

Qaşqayların ən diqqətçəkən xüsusiyyətlərindən biri də ənənəvi idarəetmə quruluşlarını bu günə qədər qoruya bilmələridir. Onlar əsrlərdir el, tayfa və oba sistemi ilə yaşayan güclü türk toplumudur. Bu quruluş siyasi təşkilatdan daha çox sosial həmrəyliyin və kimliyin qorunmasının əsasını təşkil edir.

Bəs Qaşqaylar haradan gəlmişlər?

Bu sualın cavabını Türk tarixində axtarmaq lazımdır.

Qaşqayların öz danışdıqlarına və bir çox araşdırmaçıların ortaq qənaətinə görə, onların kökü Türkünə gedib çıxır. Tarixin amansız rüzgarları onları əvvəlcə Qafqaza, daha sonra isə Səfəvilər dövründə İranın cənubuna sürükləmişdir... Zamanla Əfşarlar, Xələclər, Qarapapaqlar, Bayatlar və başqa türk boyları da bu böyük topluluğa qarışmış; beləliklə, "Qaşqay" adı bir boy adından çıxaraq türk konfederasiyasının ortaq adına çevrilmişdir.

Bu gün Qaşqay deyildikdə yalnız bir tayfa deyil, bir çox türk boyunun ortaq kimliyi anlaşılır.

Qaşqay cəmiyyətində qadınların yeri də son dərəcə diqqətəlayiqdir.

Qaşqay qadını ailədə olduğu kimi ictimai həyatın da mərkəzindədir. At minən, silah tutan, çadırın idarəsini aparan, iqtisadi nizamı təmin edən xanımlar bu baxımdan Anadolu Toroslarının qadınlarını, Qara dənizin yaylaq qadınlarını xatırladır. Ümumiyyətlə, qadınlar Qaşqay toplumunun bel sütunudur.

Dil məsələsində də Qaşqaylar böyük müqavimət nümunəsidir.

İranda türkcə təhsil qadağan olunsa da, Qaşqaylar dillərini itirməmişdir. Çünki onların universiteti obadır; müəllimləri nənə və babalarıdır; kitabları isə türkülər, dastanlar və xalq hekayələridir. “Koroğlu”, “Əsli və Kərəm”, “Fərhad və Şirin”, “Qəriblə Şahsənəm” dastanları bu gün də Qaşqay çadırlarında oxunur.

Bu səbəbdən Qaşqay türkcəsi həm də yaşadılan bir yaddaşdır.

Amma Qaşqayları yalnız mədəniyyətləri ilə tanımaq yetərli olmaz.

Onlar eyni zamanda mübarizə insanlarıdır.

Birinci Dünya müharibəsində ingilis işğalına qarşı sərgilədikləri duruşla örnək olan Qaşqaylar İkinci Dünya müharibəsində yenidən müqavimət göstərmişlər. Məhəmməd Müsəddiq dövründə milli iradəni dəstəkləyən qüvvəyə çevrilmiş, Pəhləvi hakimiyyətinin təzyiqlərinə qarşı üsyan etmişlər. Ruhullah Xomeyni dövründə belə kimliklərini qorumağı bacarmışlar...

Beş böyük üsyan...

Yüz illərlə davam edən müqavimət...

Və dəyişməyən tək şey: türk olaraq qalmaq iradəsi.

Bəlkə də, bu gün dünya Qaşqayları yetərincə tanımır.

Amma bilinməlidir ki, İranın cənubunda, Zaqros dağlarında, yaylalarında hələ də türkcə danışan, türk kimi yaşayan, türk kimi müqavimət göstərən bir xalq vardır.

Onların adı Qaşqaydır.

Bu gün “Qaşqay” adı yalnız tarixdə deyil, müasir dünyada da yaşayır; Nissan şirkətinin “Nissan Qashqai” modeli bunun simvolik nümunəsidir.

Onlar türk dünyasının cənubdakı keşikçiləridir.

Azərbaycan türkcəsinə uyğunlaşdırın: Fidan VAHİD

Şahnaz KAMAL

*Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru
Sankt-Peterburq Dövlət Universitetinin
Şərqşünaslıq fakültəsinin müəllimi*

XAKASIYA – RUHUMUN DİNCƏLDİYİ EL

Üstü çəmənlə çiçəkli bir dəftərim var. O dəftərimə arzularımı, etmək istədiklərimi, görmək istədiyim yerləri yazıram. Türklərin yaşadığı, ayağı dəyib at oynatdığı hər ölkəni, bölgəni gəzmək-görmək o güllü dəftərdə “Görməli yerlər” siyahısında başdadır.

Xakasiyanı – qədim türk diyarını çoxdan görmək istəyirdim.

Alimlərdən ötrü səfər istəklərini reallaşdırmaq üçün bir imkan da elmi konfranslardır. 18-19 may 2023-cü ildə N.F.Katanov adına Xakasiya Dövlət Universitetində “Sibirin yerli xalqlarının dillərinin və mədəniyyətlərinin qorunması və inkişafı” mövzusunda V Ümumrusiya elmi konfransına dəvət alanda, bu fürsəti dəyərləndirmək, çoxdankı arzumu reallaşdırmaq qərarına gəldim.

Abakan hava limanında məni əziz rəfiqəm, Xakasiya Dövlət Universitetinin professoru Alyona Nikolayevna Çuqunekova qarşıladı.

Alyona xanımla Novosibirskdə və Sankt-Peterburqda keçirilən elmi konfranslarda dəfələrlə görüşmüşdük. Bu dəfə isə onun yurdunda görüşdük–Xakasiyada.

Xakasiyada olduğum dörd gün ərzində gəzə bildiyim qədər gəzdim, balbalları, kurqanları gördüm, bölgəyə, xalqa məxsus yeməkləri daddım, müqəddəs məkanlarda oldum, ox atdım, Türk xaqanlarının xanımlarına məxsus geyimləri geyindim, “İrq Bitik”lə fala baxdırdım – qıssası, keçmişlə bu günün çuğlaşdığı xoş, duyğulu bir zaman dilimi yaşadım.

Konfransın birinci gününü universitetdə keçirdik, məruzələri dinlədik. İkinci gün isə universitetin müxtəlif bölgələrdən gələn alimlər üçün təşkil etdiyi gəzintiyə qoşuldum.

Öncə Abakanda yerləşən L.R.Qızlasov adına Xakasiya Diyarşünaslıq muzeyində olduq. Bura bir türkoloqun görməli olduğu muzeylərin ön sırasında gələn bir yerdir. Göytürk yazılı qəbir daşları, abidələr, alaçıqlar, müxtəlif əmək alətləri və məişət avadanlıqları...

Burada Hakasiyanın tarixini özündə əks etdirən çox şey vardı.

Yeri gəlmişkən qeyd edim ki, Abakandan uzaq olmayan Minusiniski şəhərində də möhtəşəm bir muzey var. N.M.Martyanovun adını daşıyan bu muzeydə 135 min adda eksponat var. Burada tunc əşyaları kolleksiyası, daş heykəllər, stelalar və lövhələr, o cümlədən Orxon-Yenisey yazıları olan stelalar kolleksiyası (7-13-cü əsrlər) var. Bundan əlavə muzeydə Sayan-Altay bölgəsi xalqlarının (xakaslar, tuvalılar və s.) etnoqrafik kolleksiyaları, Sayan-Altay bölgəsinin bitki və göbələklərinin herbari kolleksiyası var. Diyarşünaslıq muzeyini gəzdikdən sonra bizi Abakandan bir az aralıda olan Uluq Xurtuyax

Tasa apardılar. Bu abidə haqqında azərbaycanca məlumat olmadığı üçün ətraflı yazmağı lazım bilirəm.

“Uluq Xurtuyax Tas” xakascada “Böyük daş qadın” anlamına gələn abidə Xakasiyanın tarixi-mədəni irsində özünəməxsus yeri olan, respublikanın ən məşhur, inanılan, tapınan bir ziyarətgahı, həyat gücü və rifahın rəmzi olan bir məkandır. Bu gün bu abidə Saqay çölündən axan Abakan çayının sahilindəki Anxakov aalında (kəndində) yerləşən Anxakov muzeyində yerləşir. Bu muzey 2003-cü ildə təşkil olunub.

Bizi həmin muzeyə apardılar və biz Uluq Xurtuyax Tası ziyarət edib hədiyyələr verdik. Hədiyyə barədə bir qədər sonra, indi isə güclü enerjisi olan bu qərribə daş abidənin qeyri-adi görkəmi haqqında yazım.

Uluq Xurtuyax tas qəhvəyi qumdaşından olan massiv lövhədən yonulmuş daş steladır. Onun hündürlüyü 3,02 metrə, çəkisi isə 2,6 tona çatır. Zirvəsində konusvari papaq geyinmiş realistik insan başı heykəltəraşlıq üsulu ilə yonulmuşdur. Ondan aşağıda, daşın orta hissəsində, xüsusi olaraq ayrılmış düzbucaqlı çıxıntıda çətinliklə seçilən mürəkkəb insanabənzər sima təsviri var. Stela təxminən 4 min il əvvəl, erkən tunc dövründə yaradılmışdır. O, adını Abakan çayının aşağı axınındakı Okunev ulusu yaxınlığında qazılmış məzarlıqlardan alan Okunev arxeoloji mədəniyyətinə aiddir. Xakasiya tarixində böyük iz qoymuş bu mədəniyyətin yaradıcıları maldarlar idilər və onlar tunc alətlər istehsal və istifadə edirdilər. Oxşar stelalar onlar tərəfindən ay-günəş təqviminə görə ən mühüm bayramlarda yaradılırdı. Hazır stela quraşdırılmazdan əvvəl, onun üçün qazılmış quyunun dibinə qurban kəsilmiş heyvanların hissələri qoyulurdu. Adətən bu, quzunun başı ilə birlikdə dərisi olurdu. Stelanın əsası daşlarla bərkidilirdi. Qaynaqlara görə, stelanı səhər tezdən, günəş çıxdıqdan bir az sonra, üzü günəşə quraşdırırdılar.

Stelanın cənub tərəfində qurbanlıq heyvanların qanının axılması üçün daşlarla sıx doldurulmuş daha bir quyu olan qurbangah olurdu.

Bəs Xakasiyanın qədim sakinləri hansı tanrılara sitayiş edirdilər? Uluq Xurtuyax Tas stelasında onların təsvirləri yalnız simalarla təqdim olunur. Daşın zirvəsində yerləşən konusvari baş geyimi hettlər, saklar və skiflər kimi Asiyanın qədim xalqlarının baş geyimlərinə bənzəyir.

Daşın orta hissəsindəki tanrı siması isə, əksinə, çox şərtdir. O, yuxarıdakı təsvirin qarnı kimi qəbul edilə bilən bir çıxıntıda yerləşir. Bununla yanaşı, steldə üzlərdən başqa insan fiqurunun hər hansı digər hissələri, məsələn, döş qəfəsi göstərilməyib ki, bu da hər iki

təsviri tamamilə müstəqil hesab etməyə imkan verir. Aşağıdakı təsvir real insan üzünə çox az bənzəyir. Məsələn, onun gözləri və burun pərələri öz formalarından daha çox, ümumi kompozisiyada tutduqları yer sayəsində tanınır. Bu təsvirin vacib bir xüsusiyyəti onu üç qata bölən üfüqi xətlərdir; bunları dünyanın üç sahəyə: göy, hava məkanı və yerə bölünməsi haqqındakı qədim təsəvvürlərlə əlaqələndirmək olar. Ehtimallara görə, bu kontekstdə üzün yuxarı hissəsindəki dairələr nəinki gözləri, həm də səhər və axşam günəşini təsvir edə bilər. Burun pərələri hava məkanının simvoludur, onlar tanrının nəfəsini küləklə eyniləşdirirlər. Ağz isə hər şeyin dağılıb yox olduğu aşağı dünyanı simvolizə edir.

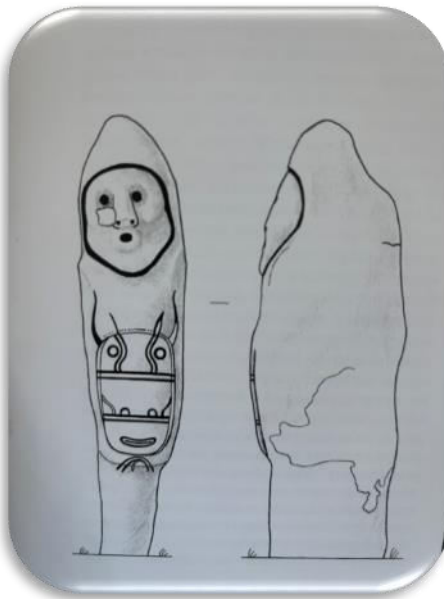
Uluq Xurtuyax tas haqqında ilk məlumatı 1722-ci ildə məşhur səyyah və alim Danil Qotlib Messersmیت vermişdi. O yazırdı ki, rəvayətlərə görə, Xurtuyax ana imiş, sonra tanrı onu daşa çevirib.

Ümumiyyətlə, Xurtuyax haqqında iyirmidən çox əfsanə dolaşır. Ən məşhuru Xurtuyax və əri Sartakpay haqqında olan əfsanədir. Ümumiyyətlə, Sartakpay obrazı bütün Sayan-Altay bölgəsində ən məşhur qəhrəmandır. Əfsanəyə görə, Sartakpay Yenisey üzərində körpü tikir və düşmənlər bu körpüdən keçərək Xakasiyanı işğal edirlər. Düşmənlərlə vuruşan ata Xurtuyaxı və iki oğlunu ata mindirib Yeniseydən keçmələrini istəyir. Amma uşaqlar suya düşüb boğulurlar. Oğullarını xilas edə bilməyən ana Tanrıdan onu daşa döndərməsini istəyir. Xurtuyax daşa dönür və Tanrı ona uşağı olmayan analara kömək etmək gücü verir. Bu, D.Q.Messersmیتin qələmə aldığı versiyadır.

Məşhur xakas yazıçısı M.E.Kilçiçakovun yazdığına görə isə, Xurtuyax qırğız (xakas) xaqanının xanımı olub. Düşmən hücum edərkən Xurtuyax tanrıça Umay Anaya dua edərək onu daşa çevirməsini istəyir. Umay Ana onu daşa çevirir və ona Xakas xalqının həyat, güc və enerji rüşeymini saxlamaq üçün güc – xut verir.

Uşağı olmayan qadınlar bu gün də Uluq Xurtuyax Tası ziyarətə gəlir, hədiyyələr gətirir, onlara uşaq vermələrini diləyirlər. Uluq Xurtuyax Tasa müraciət üçün dua da var:

Bizim Ağ Daş Anamız, bütün heyvanların balası var, bütün quşların balası var, bütün balıqların balası var, bütün insanların balası var, təkcə mənim balam yoxdur. Mənə ana olmaq üçün kömək et!

Xurtuyax Tasa hədiyyə gətirən qadınlar onu “yedirdirlər”. Daş abidənin ağız hissəsi tünd rəngdədir, qadınlar gətirdikləri yağ və ya piyi onun ağzına sürtür, beləliklə onu “yedirdiklərini” düşünürlər. Müqəddəs daşı ziyarətə təkcə uşaqsız qadınlar gəlmir,

istənilən diləyi, istəyi olan, ya da, sadəcə ziyarət etmək istəyən insanlar da gəlirlər və hədiyyələr gətirirlər. Bu hədiyyələr süd, qənd, konfet, kökələr – yeyəcək hər şey ola bilər. Dedik axı, insanlar Uluq Xurtuyax Tasın yemək yediyinə inanırlar.

Biz də hədiyyələr verdik. Mən indi anladım ki, yemək zamanı bizə niyə “cibinizə qənd və ya konfet qoyun” dedilər.

Xakasiyanın mətbəx mədəniyyəti bir ayrı mövzudur. Burada bizə həm doğma, həm yad olan yeyəcklər var. Abakanda ilk dəfə görüb daddığım yeməklərdən ləzzətlə danışanda Mariya Dimitriyevna Çertıkova dedi:

- Xalba yedinizmi?

- Yox, - dedim.

- Alyona Nikolayevnaya deyın, sizə göstərsin. Alın, Peterburqa da aparın. Çox xeyirlidir.

- Xalba? Halva - sözü yadımda saxlamağa çalışıram.

- Xalva yox, xalba. Yaxşı, sən Alyonaya xalva de, o özü başa düşəcək - Mariya Dimitriyevna dedi.

Günorta yeməyi zamanı üstünə yarı bölünmüş bildirçin yumurtası qoyulmuş salatı görəndə Mariya Dimitriyevna iki masa o tərəfdən kasanı göstərüb dedi:

- Bunu deyirəm. Dadına bax.

Bir az acı dadan salat mənə ləzzət elədi. Hər təzə daddığım yeməyə görməmiş kimi yanaşmağıma adət etmiş Novosibirskili alimlər xalbanın möhtəşəmliyindən, xeyirindən danışdılar.

İki gün idi hər yerə onlarla bir yerdə gedirdim. O gün yaxınlıqdakı kafeyə nahara getmişdik. Xan adlanan bişmiş inək qanını da onlar sifariş etdilər. Hərəməzə şaşki daşı boyda isidilmiş xan, bizim dilimizcə qan gətirdilər. Alimlər buğlanan qanı tez yemək lazım olduğunu dedilər. Əslində, xanı bişirib dərhal da yemək lazım olmuş, amma bizim kimi əlacsız vətəndaşlar isidib də yeyə bilərmiş.

İstədim yeməyəm. Sonra indiyə qədər yediyim yaral-yaman şeyləri yadıma salıb qara şaşki daşına bənzər xanı ağzıma atdım. Xoşuma gəldi. Yəqin, türk geni zövqü tərəfə düşmüşdü.

Sonra potxl da yedik. Bu, qaynadılıb üstünə azca un əlavə edilib yenidən bişirilmiş yağlı smetan idi. Tam bir köçəri yeməyi! Ləzzət elədi.

Sonra bizi ayran və talğına qonaq etdilər. Talğını tanıdım, bizim qovut idi! Əmin olmaq üçün necə hazırlandığını Alyona Nikolayevnadan soruşdum. Bəli, qovutdu! Əl dəyirmanında çəkilmiş, şərbət, bəhməz və ya balla yoğurulmuş qovut! Dad məni Xakas çöllərindən Tovuz torpağına apardı – uşaqlığıma.

Ayran da ki, heç. Kim tanımır ki?! Dədə Qorqud belə onun doyuran olmadığını car çəkmişdi.

Nə isə, çölü-düzü dolanıb qayıdıram Abakana. Səkidəki piştaxtanın üstündə qoyulan yaşıllığı görəndə, Alyona Nikolayevna dedi:

- Xalba budur!

Tanışlığımıza çox şad olub xeyli xalba aldım. Alyona Nikolayevna da mənə onun məziyyətlərindən, vitaminlər mənbəyi olmasından, Tayqadan yığıldığından danışdı. Yaşıllığın sarımsaq və soğanın qarışığını xatırladan iyi vardı. Xalbanı o qədər tərifləmişdi ki, bu iy də mənə gözəl görünürdü.

Xakasiyada dörd gün qaldım, amma orada keçirdiyim hissləri hələ də unutmuram, yediklərimin dadı damağımda, gördüklərimin əksi gözümdə, hiss etdiklərimin izi könlümdə qalıb. Mənə çox doğma olan, sevdiyim o yurda bir də getməyin arzusu ilə

Sankt-Peterburq

05.05.2026

PUBLİSİSTİKA

Rəfail TAĞIZADƏ

SƏNSİZLİYİN HARAYI

*yarpaqlar
lampayla gizlənpaç oynayır həyatda,
tənha evdə xatirələr...
... yuxusuz gecədə sənsizlik
işığı sönmən pəncərə qədər qaranlıq...*

Böyük insanları tanımaq müqəddəs kitabları oxumaq kimidir. Hər dəfə ünsiyyətdə olanda onu yenidən tanıyırsan. Kəşf edirsən. Yeni bir şey öyrənirsən. Yeni nəşə qazanırsan.

Alimliyi ilə insanlığı eyni ucalıqda dayanan Rafiq Əliyev də belə adamlardandır.

Rafiq müəllim haqqında çox yazmaq olar. Onun alimliyindən, insanlığından. Onun bu keyfiyyətləri haqqda çox yazılıb, çox fikirlər söylənilib. Bu yazıda yoxluğun, itkinin ağrısını daşıyan, xatirələrin sevgisini yaşadan, yaşayan, nəyə görə, nədən ötrü yaşadığını bilən, ülvə sevgi nümunəsi olan Rafiq müəllimdən danışılacaq.

Rafiq müəllimin Aidə xanım haqqında yazdığı yazılar bu böyük İnsanın sənsizlik acısının sevgi dolu səmimi etiraf nümunələridir.

Hər yerdə, hər şeydə gözəl nümunə olan bu adamın daha bir nümunəsi.

Ağrı, acı, itki - bunların heç biri böyüklük və ya kiçiklik tanımır. İtkinin özü böyük olanda hər şey balaca görsənir. Yoxluq sıfır kimi bütün boşluqdur ki, o hər kəsi udur.

Bəzən hamıdan çox səsinə eşitmək, söhbət etmək istədiyinin özünə və şəklinə baxıb susursan. Ya da cavab ala bilmədiyən gözlərə, baxışlara baxıb saatlarla danışırısan. Özün-özünə danışmış kimi.

* * *

Xəyalları qurursan. Uydurursan. Onlar çox vaxt reallaşmır. Yaşanmır. Xatirələr isə keçmiş reallıqdır. Sənin yaşanan keçmişindir. Yaşanılanların yada salınmasıdır.

İstədiyən vaxt yaddaşa, lap alt yaddaşa müraciət edib onu xatırlaya bilərsən. Evi, ocağı da, qapını, pəncərəni də, küçəni, şəhəri də, dənizi, uşaqları da, ... görəndə xatırlanan günlər var, illər var. Xoş, sevgi dolu illər. Nə yaxşı ki, var. Yoxsa yaşadığımızı nədən biləcəkdik.

Nə yaxşı ki, o xoş illərin, anların təbəssümünü özündə yaşadan şəkillər var. Yaddaş şəkilləri. Sənə ordan canlı kimi boylanən, baxan şəkillər. Baxışlar...

Bu günün boşluğunu dolduran, çözlənə-çözlənə bitib-tükənməyən xatirələr. Bütün günü sənənlə yol yoldaşı olan, sənənlə gəzən xatirələr. Sənənlə pilləkanları, küçələri, şəhəri birlikdə addımlayan xatirələr.

Gecələr hər dəfə yanınızdakı xəyalla Bakı bulvarına gəzməyə çıxarkən uzaqdan sizi görüb coşan, üstünüzə qaçan dalğa da yaxınlaşıb sakitləşir, ləpələrə çevrilir və geriyyət üz tutur...

Xatirələr qoynunda gəlib yenə həmin o oturacaqda oturursunuz. Baxışlarınızı qaçırma bilmədiyiniz kimsəsiz, heç kimin oturmadiğı, hamının sanki sizə saxladığı oturacaqda. Yenə ikiniz. Bu dəfə sizə sıxılan, siğınan canlıdan seçilməyən xatirəylə.

*kimsəsiz evlərin eyvanlarından
kədərli, narahat ruhlar boylanır*

“Darıxan, darıxdırıcı gecədə” evdə kresloda oturub divanın sol tərəfindən Sizə baxan, dikilən baxışlara indi olanları danışırırsınız. Monoloq kimi.

“... Hara getsəm səni özümmlə aparıram. Burda SƏNi tək qoya bilmərəm. Darıxmağından qorxuram.

Bu doğma şəhərin tanış küçələrini danışa-danışa addımlayırıq hələ də. Təkcə səfərə çıxanda SƏNi yanımda götürə, özümlə apara bilmirəm. Sənə biletdə vermirlər. Bir söz tapıb, deyə bilmirəm. Anlada bilmirəm.

*baxışlar kiminin tək üst-başını,
mənim yan-yörəmi yoxlayır hələ...*

Yoxluğunu nə özümə, nə kimsəyə izah edə bilmirəm.
Amma SƏNi hər zamankı kimi yenə özümlə aparıram.
Artıq qəlbimdə, könlümdə, içimdə...
Getdiyin, getdiyimiz yolları yenə də birlikdə addımlayırıq.
SƏNi məndən ayırmaq mümkünsüz..."

Deyirlər, zaman bütün yaraları sağaldır, unutturur. Bu Sizə, mənə aid deyil, Rafiq müəllim. İkimiz də eyni bürcdən olduğumuzdan, eyni gündə doğulduğumuzdan bizim üçün elədi. Ona görə də Siz yoxluğu unuda bilmirsiniz. Deyilənlər hər zaman özünü doğrultmur. Deyilənləri hamıya şamil etmək olmur. Yanaşmalar kimi dözmək də, unutmaq da fərddir.

Rafiq müəllingilin bağ evindən gələndə məşində Cahangir müəllimlə (Cahangir Məmmədli) itkinin ağrısı ilə bağlı söhbətlərini eşitməli oldum. (Cahangir müəllimin də həyat yoldaşı rəhmətə gedib. Allah hər iki xanıma rəhmət eləsin.) Bu yaşın təklliyni yaşayan insanların söhbətlərinə kövrəldim. Acıdım da. İlk dəfə idi böyük adamların taleyinə acıyırdım.

* * *

Mən Aidə xanımı görməmişəm. Və buna çox təəssüflənirəm. Amma mən Rafiq müəllimin qəlbindəki Aidə xanımı tanımışam. Mən bu yazıda Aidə xanımı Rafiq müəllimin həyat yoldaşı kimi xarakterizə etdim. Dünya görmüş xanımı daha fərqli göstərmək olardı. Aidə xanımı tam, olduğu kimi. Mən eyni zamanda bu Böyük Yoxluqdan sonra o acını anbaan yaşayan Rafiq müəllimi də bir daha yenidən tanımışam.

Rafiq müəllimin Aidə xanımın ilinə yazdığı yazının təsirindən ona belə bir kiçik yazı göndərmişdim.

"Allah Aidə xanıma qəni-qəni rəhmət eləsin. Ruhu şad olsun.

Rafiq müəllim, Sizin yazınız məni çox təsirləndirdi. Son vaxtlar, bəlkə də, unudulmuş sevgini bu yaşda, bu qədər aliliklə tərənnüm etmək, ancaq Sizin ucalığınızda mümkün idi. Bu yazıda yazıla biləsi, düşünüləsi hər şey vardı. Sükutun, səssizliyin içindən süzülüb gələn, pıçıltı ilə deyilə biləsi hər şey.

Sizin üçün, Sizi sevənlər üçün daha ağır keçən bu bir ildə biz Sizi - Rafiq müəllimi - Böyük İnsan kimi də tanıdıq. Və böyük İnsanın bütün işləri ilə yanaşı sevgisinin də Böyük olduğuna bir daha şahid olduq.

Hər kəsin deyə bilmədiyi, bəlkə də, demək istəmədiyini Siz elə dediniz ki, o pıçıltını eşitmək üçün hamımız susmalı olduq. Hamımız diqqət kəsildik. Bu böyük, sakit insanın bu kövrək pıçıltılarının səsi hələ də eşidilir.

Sizi, böyük Alimi, kövrək ürəyin sahibini biz çox sevirik. Çünki Sizi tanıdıqca mənən təmizlənilir, saflaşırıq.

Nə yaxşı ki, Sizi tanıdım. Nə yaxşı ki, varsınız. Var olun.
Siz bizə, bu xalqa, bəşəriyyətə çox lazımsınız, Rafiq müəllim.
Allah sizə səbir versin!"

* * *

Şairlərin, yazıçıların, rəssamların, alimlərin, sənət adamlarının, ümumiyyətlə, bütün yaradıcı insanların ömür-gün yoldaşı olmaq çox çətindir. Axşamlar evə gec gəlməyinə dözmək. Yolunu gözlədiyini kəsin evdə də nə vaxt iş otağından çıxacağını, işdən ayrılacağını gözləmək. İşləyərkən mane olmamaq, toxunmamaq. Onunla harasa getmək üçün mütləq vaxtının və işinin olub-olmamasını öyrənmək və yenə gözləmək. Hətta ayda, ildə bir dəfə gediləsi olsa belə. Həmişə "işim var" kəlməsinə dözmək və öyrəşmək ağrısı, acısı...

Adi insan, ömür-gün yoldaşı yaşayışından çox uzaq və bəzən dözülməz olan, məhrumiyyətlərlə dolu bir həyat. Əgər buna həyat demək olarsa.

Bəzisi bunlara sona kimi dözü, bəzisi tab gətirə bilmir. Bu həyata, bu yaşayışa dözənlər, tab gətirənlər və bunu qəbul edənlər böyük İnsanlardır. Hər gün eyni formada təkrarlanan, davam edən bu həyatda sən həm də ömür-gün yoldaşına dayaq olmalısən. Ona ilham verməlisən. Onu ruhlandırmağın. Buna isə hər kəsin gücü çatmır. Həvəsi olmur. Ən gözəli, məhrumiyyətlərdən ucalığa gedən bu yolda bunu sevərək etməkdir. Kim dözə bilirsə, içində onu doğrayan ağrıdan, acıdan fərqli, üzündə xoş bir təbəssüm varsa, bunun o biri ucunda mütləq bir uğur var. Yüksəliş var. Hər ikisinin uğuru. Birinin dözümlü, o birisinin zəhmətinin uğuru.

Hamı ailəni normal bir ailə formatında yaşamaq istəyir. Onun qayğıları, tələbləri ilə birlikdə. Amma Yaradanın sənə verdiyi yazmaq, yaratmaq missiyası da var ki, sən onu da yerinə yetirməlisən.

Türk dünyasının böyük şairi Nazim Hikmət deyirdi ki, xoşbəxt o kəsdir ki, sevinə-sevinə işə gedir və sevinə-sevinə işdən evə qayıdır.

Mənə elə gəlir ki, Rafiq müəllimin əldə etdiyi, qazandığı uğurlarda Aidə xanımın rolu şəxsizdir.

Hər bir yaradıcı adamın uğurunun yarısı onun ömür-gün yoldaşındır. Ona ruh verən, onda xoş ovqat yaradan və bəzən onu bu uğura aparan yola vadar edən, QADININ. Dünyada buna aid nümunələr var.

Elə bizim Rafiq müəllimin və Aidə xanımın tilsalında da.

Moskvada çox az aspirant maaşı ilə kirayədə yaşayaraq ən adi yaşayış çətinliklərinə, acısına dözmək və bunu bir dəfə də olsun üzə vurmamaq, nəzərə çəpərməmək, hələ yoldaşına ürək-dirək vermək və yenə dözmək, dözmək... Bu böyük mətinlik, iradə və ən əsası böyük İnsanlıq tələb edir. Aidə xanım bu kateqoriya insanlardan olub.

İnsan doğmasının, əzizinin, sevdinin narahatçılığının günahını qismən özündə görür. Öz günah süzgəcindən keçirir. Rafiq müəllim Aidə xanım dünyasını dəyişəndən ABŞ-a gedə bilmir. Bəlkə də, aylarla hər dəfə metrodan çıxanda tanımadığı ölkənin bir odasında tək-tənha oturmağa tab gətirə bilməyib metronun qarşısında o yan-bu yana gedərək Rafiq müəllimi gözləyən və görəndə belə gərginlikdən onu tanımayan Aidə xanımın indi qarşısına çıxma biləcək kölgəsindən ehtiyat edir, Rafiq müəllim. Bəlkə də...

* * *

Rafiq müəllim özünün ən böyük kitabını ona - dünyalar qədər sevdiyi, onun bu yüksəlişində yardımçı olan, dözümlü göstərən Aidə xanıma, həyatını ona həsr edən insana ithaf etdi.

Cəhənnəm, insan ürəyində sevginin bitdiyi yerdir.

Dostayevski

Elə təkcə bu ülvə, təmiz sevgiyə görə hələ bu millətə, xalqa, dövlətə çox şeylər verəcək Rafiq müəllimin yeri indidən cənnətləkdir.

* * *

Bir özəl, xüsusi Vətən sevgisi varmış həkim qəlbli Aidə xanımda. Fərqli, daha güclü bir Vətən sevgisi.

Çox sevdiyi Ağdamı, Şuşanın yoxluğunu, itkisini unuda bilməmək dərdi.

Vətəni, yurdu, ailəsini çox sevən diqqətli, ağır təbiətli bir ana tab gətirə bilərdimi övlad, Vətən itkisinə. Bir ürək necə tab gətirsin, necə dözsün bu itkilərə.

İnsan yaşlaşdıqca torpağa daha yaxın, ona daha bağlı olur. Bu ona yaxınlaşmaqdimı, ya Tanrının insanı son məkana hazırlamağıdımı? Amma bu nədirsə, var. Kimində az, kimində çox. Hər kəsin özü qədər.

İnsan torpağa can atır. Torpaq insanı özünə çəkir.

Bu da son sevgidi, deyəsən...

* * *

Aidə xanım haqqında yazılan yazıların hamısında özünəməxsus ağrı var. Məncə Nicatın nənəsinə yazdığı "Səssiz vida" elegiyası hamısından seçilir.

"Tənhalığın çarəsizliyini ilk dəfə bu qədər dərinləndirən hiss etdim. Günlərlə müxtəlif yerlərdə şüur altında çox qərribə bir şəkildə sənə xatirələrin oyanırdı. İlk öncə xoş xatirələr üzümə təbəssüm yaradır, daha sonra isə yoxluğunun verdiyi böyük acı böyük bir kədərə sövq edərək ruh halımın birdən-birə dəyişməsinə səbəb olurdu. Yoxluğun həyatımıza yarımçıqlıq, doldurulması mümkün olmayan bir boşluq gətirdi...

... Ancaq çox nadir adamlardansa ki, xatırlanan zaman hər kəsin üzündə təbəssüm, gülüş yaranır... Sən artıq əbədiyyət üfüqündə mənəvi azadlığın zirvəsindəsən".

Yalnızlığın ən pisi, səni anlamayanların arasında qalmaqdır.

Mövlana

Rafiq müəllim, nə yaxşı ki, Sizi anlayan doğmaların, dostların, bu cəmiyyətin çoxlu sayda Sizi çox sevən insanların əhatəsindəsiniz.

* * *

Mən həmişə Sizin səmimiyyətinizə inanmışam. Dediklərinizdə də, hərəkətlərinizdə də, etdiklərinizdə də.

"Gözlərin məni buraxmır" ifadəsinə də.

O gün bu dünyada bir daha hər şeyə inanmağa başladım. Hələ nə qədər yeni söz, yeni ifadələr eşidəcəyimi söylədim, özüm-özümə.

Aidə xanımın "... səninlə evimizə gedə bilmədiyimə görə mənə bağışla..." - söyləyən o mənə dolu diqqətli baxışlarının Sizi maşına kimi ötürdüyünü gördüm...

YAD ET MƏNİ

Yad et mənə
bir cüt gül,
iki damla göz yaşıyla.
Sığal çək
titrəyən barmaqlarınla
cod saçlarıma,
kilidləmiş dodaqlarıma.
Qoy sinəm üstə
o bir cüt gülü,
köksümə toxunsun əlin.
İki damla göz yaşıyla
söndür yanmış qəlbimin közünü.
Mənə mənətsizliyindən danış,
addım səsinə həsrət qulaqlarım
eşitsin səsinə.
Qəbirdə yatdığıma,
suallarına cavab vermədiyimə,
səninlə evimizə getmədiyimə görə
mənə,
bağışla.

ƏDƏBİ TƏHLİL

Rüstəm KAMAL
professor

**ŞUŞA OD İÇİNDƏ, YAXUD
MİR MÖHSÜN NƏVVABIN
İSTİXARƏSİ**

Mir Möhsün Nəvvab Azərbaycan mədəniyyətinin və ədəbiyyatının son dərəcə maraqlı fiqurlarından biridir. Şair, xəttat, münəccim, rəssam, musiqişünas kimi tarixdə adı keçir. Şuşada “Məclisi-faramusan” ədəbi məclisinə başçılıq edib.

Onun, “Qafqaz erməni tayfası ilə müsəlmanların vuruş və iğtişas tarixləri” (Təvarixi-rəzm və şürişi taifeyi-ərməniyəyi – Qafqaz ba firqeyi müsəlmanan”) əsəri XX yüz ilin əvvəllərində Azərbaycan cəmiyyətinin psixoloji durumunu, xalqımızın travma tarixini öyrənmək baxımından dəyərli sənəddir. Bu əsərə XIX əsr tarix diskursunun (M.F.Axundzadə, A.A.Bakıxanov, S.Ə.Şirvani, “Qarabağnamələr...”) bir janrı kimi qəbul etmək olar.

Bu əsər yalnız bir şəxsin, ya da toplumun “yaddaş mətni” deyil, həm də yaddaş haqqında mətndir. Bu əsər tarixi sənədin və faktın nəsrı deyil, sənəd kimi yaşanılmış, əzab çəkilmiş nəsrdir (V.Şalamov).

Görəsən, sufi könüllü, zərif rəssam ruhlu Nəvvab bu dəhşətləri və vəhşətləri xatırlayıb necə yaza bilib? Bu acı travma onun yaddaşını ağrıtmayıbmı? Erməni vəhşiliyinin və qəddarlığının təsvirlərini oxuyursan-damarlarda qan donur. Nəvvab yazanda buna necə dözüb? C.Aqamben yazır ki, Holokostdan sağ çıxanlar öz yaşantılarını adətən danışa bilmirlər. Çünki onların danışdıqları onsuz da həqiqəti tam ifadə etməyəcək... Birdə ki, “Keçmiş ölümlərə məxsusdur” (C.Aqamben).

Mir Möhsün Nəvvab eşitdiyi və gördüyü hadisələri gerçək faktların məntiqi ilə “ərzi-əhval” edir, ermənilərin xalqımızın başına gətirdiyi fəlakətləri və faciələri “müxtəsər şəkildə danışmağı özünə borc bilir” (R.Bart yazırdı ki, keçmiş qarşısında borc hissi ədəbiyyatı rituala çevirir). Müəllif özünü də mətndə həmin faciənin tarixinin faktı kimi təqdim edir, çünki hadisələrin canlı şahididir, həm də fərdi və “kollektiv

yaddaş"ın daşıyıcısıdır ki, bu da əsərə bir sənəd etibarlığı qazandırır. O hər bir hadisənin faciənin (iğtişaşların, qırğınların, yanğınların, talanların, qətləmlərin) məkanını dəqiqləşdirir, iştirakçıların, günahkarların qətlə yetirilmiş, öldürülmüş insanların adlarını konkretləşdirir. (Məsələn: "Bu günlərdə bəndeyi-aciz Nəvvab Mir Möhsün qardaşı Hacı Mirzə Abutalib xanı Tehran Amas adlı öz nöqəri yatdığı yerdə öldürüb...").

Bu əsəri yeni dövr ədəbi-bədii təcrübəmizdə faciə şahidliyinin yeni tipi kimi də qiymətləndirə bilərik. O, əhvalatları bioqrafik fakt olmaqdan çıxarib bir xalqın, bir şəhərin, mahalın faciəsi kimi verməyə, yəni "rus dövlətinin başı müharibəyə (rus-yapon müharibəsinə – R.K.) qarışdığı" bir dövərdə Qarabağda müsəlmanların (azərbaycanlıların) başına gətirilmiş fəlakətlərin tarixi kimi təqdim etməyə çalışır. Mir Möhsün Nəvvab özünühadisələrin şahidi və iştirakçısı kimi mətnin süjet-təhkiyə strukturuna daxil edir: "Mən, Mir Möhsün Nəvvab, evim erməni məhəlləsinə qonşu olduğuna görə qarşıdan gələn təhlükəni nəzərə alaraq şəhərin bir neçə izzətli şəxsləri evimi dəyişməyi mənə məsləhət bildilər" (s.30).

Təsvir etdiyi əhvalatlara gerçəklik statusu vermək üçün informasiya mənbələrini də göstərir. (məsələn: "Kərbəlayı İsgəndər adlı bir şəxs mənə danışdı ki, dava günü biz üç nəfər yuxarı erməni bazarına çıxmışıq").

Əsərin əsas süjet xətlərini "od arxetipi", yaxud "Susanın yandırılması" motivi təşkil edir. Nəvvabın yaddaşı və təhtəşüuru daha çox yanğın ünsürün məntiqinə tabedir.

Erməni işgəncə və qəddarlıq maşınının bir obyektı var: türkün, müsəlmanın yandırılması. Oxuyun: "Elə ki, cavanlar yatdı, ermənilərin hər üçü durub əllərində balta yavaş-yavaş gəlib, o biçarələrin başlarını iki parə etdilər. cavanlar bircə dəfə çıxırıb canlarını tapşırdılar. Sonra o məlun ermənilər o biçarələri üryan edib, paltarını və ciblərini soyub, bədənələrini kömür quyusuna atıb yandırdılar.

“...Çopur bəyin oğlu və Kolya adlı iki erməni Abbas bəyi çağırdılar. Abbas bəy evdən çıxanda ona dedilər ki, sən bizim qonşumuzsan, səninlə bizim işimiz yoxdur. Sonra isə Abbas bəyi sözə tutub tüfoəglə vurdular. O biçarə güllədən al qana boyanıb yıxıldı. Ermənilər bir neçə güllə də Abbas bəyin yeganə oğluna və qardaşı oğluna vurub hər üçünü öldürdülər. bundan sonra onlar evə benzin və neft töküblə yandırdılar. Vurulanların da meyidlərinə od vurdular. Bundan sonra ermənilər üç gün idi ki, gəlin gətirmiş Nuşirəvan adlı bir yazığı da güllə ilə vurub öldürdülər. sonra isə gəlinin cehizinə və evə, eləcə də meyidlərə neft töküblə evlə bərabər yandırdılar. Beləliklə, onlar on beş qədər evi mal-dövləti ilə yandıraraq külə döndərdilər...”.

“Bundan başqa bizim hörmətli seyidimiz Mir Möhsün Ağanın hücrəsinin pəncərəsinə on iki güllə vurulub deşik-deşik edilmişdi. Amma yenə hörmət əlaməti olaraq evi yandırmayıb getdilər. O evin ətrafında qəbristanadək od vurdular. Külək vasitəsilə ətraf evlərdən Cəmsid bəyin evinə də od düşüb yandı. Bəhram bəy və Qriqor bəyin evləri də alovların cənginə düşdü”.

Yanğın həmin qanlı, kritik situasiyalarda insanların davranışını, dəyərlər sistemini müəyyənləşdirir: ya onları birləşdirir və yaxud etnik səngərlərə ayırır, ya ürəklərə mərhəmət hissi gətirir, ya da bir az qəddarlaşdırır, nifrəti gücləndirir. Aşağıdakı örnəklərə diqqət yetirək:

“– Rus keşişi xahiş etdi ki, bu övrət yanğından qorxduğuna görə və onların evlərini alov əhatə etdiklərinə görə bir neçə gün onları öz evlərində saxlasın. Məhəmməd onları sakitləşdirib, öz evini onlara verəcəyinə razı oldu: “Davadan əvvəl ermənilər sud və Duma divanxanalarını yandıraraq günahı müsəlmanların üstünə yıxmaq istəyirdilər. Məhz dava başlanarkən həmin imarətləri yandırdılar ki, müsəlmanlar müqəssir hesab olunsun: “Həmin ermənilər Qars şəhərini tutarkən düşmənçiliklə nə qədər müsəlman kitabları və Qurani-Şərif əllərinə keçirdisə, yandırırıdılar, “Kilsələr məbədgah olduğuna görə onlara toxunmayıb od vurmədilər. Buna baxmayaraq, bir neçə tərəkəmə darvazaya od qoyub kilsəni yandırmaq istəyərkən şuşalılar onu söndürüb onlara acıqlanaraq demişlər:

– Kilsə və məscidlərə hörmət etmək lazımdır. Əgər müsəlmanlar üçün erməni evlərinin yandırılması intiqam hissəsinin məntiqi nəticəsidirsə, ermənilər üçün müsəlman evlərini və insanları yandırmaq qorxu, vahimə yaratmaq üsulu və qəddarlıq əlaməti idi.

Nəvvab 1905-ci ilin Şuşa qırğınlarını və yanğılarını semiotik qarşıdurmalar müstəvisində (məscid-kilsə, mərhəmət-qəddarlıq, həyat-ölüm, sadələşmə hiyləgərlik və s.) təsvir edir. Bu, həm də qanı su yerinə axıdılan, didim-didim, didilən, tikə-tikə parçalanan, evləri, məscidləri, imarətləri yandırılan bir şəhərin bədəninin tarixidir. Şuşanın mənzərəsi “od” işarələrilə xatırlanır və yaddaşa köçürülür:

“O evin ətrafında qəbristanadək od vurdular. Külək vasitəsilə ətraf evlərdən Cəmsid bəyin evinə də od düşüb yandı. Bəhram bəy və Qriqor bəyin evləri də alovların cənginə keçdi:

“Müsəlmanların səngərlərinin qarşısında olan həmin evlərin divarların lənglə deşib içəri daxil olub, od vurub yandırdılar;

“– Evlərə düşmüş yanğın artıq gəlib Təzə kilsənin ətrafına çatmışdı”:

Hadisələrin miqyası alovun, yanğının və atəşin miqyası ilə ölçülür. Alov Qalanın hüdudlarını və nöqtələrini sanki əyaniləşdirir, görümlü edir, hadisələrin gerçəklik effektini gücləndirir. Onun rəssam gözü cəhənnəm-qiyamət effektini canlandırır. İnsanların ah-nalələri, fəryadları bu şəhərdə alovla bərabər ərşə qalxır.

“Yanan evin və dükənlərin alovu və tüstüsü kəhkəşana yetişmişdi. Həmin günün gecəsi yanan evlərin işığına neçə mif məsafədə kağız yazıb oxumaq mümkün idi:

“Ərşə qalxan alov ətraf kəndlərdən və qayalardan görünürdü”;

“Xüsusən taxtalarla dolu olan bir neçə dükənin alov fələyin yanına qalxmışdı. Belə ki, həmin dükənlərin alovu dörd ağac məsafədən görünürmüş. Kərgicahan kəndinin adamları deyirdi ki, həmin gün yanğın vaxtında saysız-hesabsız yarım yanmış kağızlar dalbadal kəndin üstünə tökülürdü”.

Nəvvab Şuşanın həmin “od (atəş) dövrü”nün müsibətini “Bax” rədifli şeirində də qələmə alır:

On iki min ermənilə rus çün cəm oldular,
Dəstə-dəstə erməni səngərlərinə doldular,
Köçəri səmtində əvvəl toplara od qoydular,
Ah-vaveyla çıxıb eyvandan, Keyvanə bax.

Qalaşayovun buyruğuyla ruslar, kazaklar,
Neçə əyan evlərinə od qoyub yandırdılar,
Ermənilər yürüşüb həm məscidə od vurdular,
Şöləsin qalxızdılar, ta dərgahi-sübhanə bax.

Yusif Vəzir Cəmənzəminlinin də uşaq yaddaşında Şuşa yanğınlarının şöləsi qalmışdı: “...yanan məhəllələrin işığında gecələr iynə saplanılır (...).

Bir çox adam qırıb, ev yandırdıqdan sonra yenə sülh oldu, yenə riyakar andlar içildi, keşiş məscidə, molla kilsəyə gedib, əməkçiləri yalan sözlərlə uyudub dağıldılar”.

Mir Möhsün Nəvvab əsərinin bir yerində ermənilərin evini od vurub yandıracağından qorxuya düşdüyünü bildirir və bunun üçün istixarə edir. “İstixarə” ərəb dilində “xeyir istəmək” mənasındadır və əsasən Qurani-Kərim, təsbeh və rüqə (rüşk) vasitəsi ilə yerinə yetirilir. Mir Möhsün Nəvvab kimi geniş bilgili bir şəxs istixarədən çıxan mənalara düzgün yozma bilərdi: “Bu gecə əyləşib diqqətlə sual etdim ki, bu davada fəth, nüsrət və qələbə müsəlmanlarda olacaq, yoxsa erməni tayfası ilə? Özünün dediyinə görə, bu zaman istixarədən ümidverici cavab çıxıbdir:

“Qələbə yaxın günlərdə sizinlədir.

Bütün düşmənlər sizin ayağınızın altındadır”.

44 günlük müqəddəs Vətən savaşımız və Zəfərimiz göstərdi ki, Mir Möhsün Nəvvaba – bu Şuşa mistikinə inanmaq olar...

Aygün BAĞIRLI

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

AZƏRBAYCAN POEZİYASININ KRİLOVU: HİKMƏT ZİYA

Şair, dramaturq, tərcüməçi, əməkdar incəsənət xadimi Hikmət Ziya bir çox janrlarda əsərlər yazmışdır. Lirik və satirik şeirlər, poema, hekayə, nağıl-povest, pyes, səhnəcik, publisistik məqalələr müəllifi olan şair ədəbiyyatda daha çox təmsilləri ilə tanınmışdır. Hikmət Ziya təmsillərində cəmiyyətdə baş verən xoşagəlməz hadisələri, nöqsan və qüsurları daha çox heyvan və bitkilərin timsalında ifadə edirdi. Təmsillərində insanlara xas müsbət, yaxud xoşagəlməz xüsusiyyətləri heyvanların üzərinə köçürməklə ifadə edən şairin məqsədi oxucularda, xüsusilə, yeniyetmə və uşaqlarda mənəvi-əxlaqi keyfiyyətlər, zəhmətsevərlik, ətrafındakılara ədalətli münasibət, cəmiyyətlə uğurlu ünsiyyət kimi dəyərlər aşılamaq olmuşdur.

Azərbaycan ədəbiyyatında təmsillərə hələ Nizami Gəncəvinin, Məhəmməd Füzulinin, Xətəinin, Abbasqulu Ağa Bakıxanovun, Qasım bəy Zakirin, Seyid Əzim Şirvaninin, Mirzə Ələkbər Sabirin, Abdulla Şaiqin yaradıcılığında rast gəlinərsə də, sonrakı mərhələdə janra müraciət daha çox Hikmət Ziyanın adı ilə bağlıdır. Onu "Azərbaycan poeziyasının Krilovu", "ustad təmsilçi", "təmsilin ustadı" adlandıranlar haqlı idilər. Üç minə yaxın təmsil yazan şair heyvan və bitkiləri, ayrı-ayrı təbiət varlıqlarını, müxtəlif əşyaları, durğu işarələrini, hərf və rəqəmləri şəxsləndirmiş, onların maraqlı obrazlarını yaratmışdır. Onun təmsilləri özündə hikmət, lakoniklik, maraqlı fikir tutumu əks etdirir. Məsuliyyətsiz, iddialı, iş bacarmayan, tənəbəl, yalan danışan, paxıl, saxtakar və nankorluq kimi xüsusiyyətləri öz təmsillərində tənqid atəşinə tutan şair yazır ki:

Mənə deyənlər var: "Doymadın cana?
Təmsilin sonuna nöqtə qoysana!.."
- Xeyr! Əl çəkmərəm, söyləyirəm mən, -
Tülkü əl çəkməsə tülkülüyündən,
Çaqqal Şirə quyruq bulamağından...
Xülasə, qısa,
Əşyalar, heyvanlar olmasa adam,
Təmsilin sonuna nöqtə qoymaram.

Təmsil yazmaq müəllifdən həm diqqətli müşahidə qabiliyyəti, gördükləri ilə heyvan və cansız varlıqlar arasında uyğunluq tapmaq, onların obrazları vasitəsilə fikrini aydın

çatdırmaq və ibrətamiz nəticəyə gəlmək kimi bacarıqlar tələb edir ki, Hikmət Ziya şeirində bütün bu xüsusiyyətlər gözlənilmişdir.

Şairin həm böyük, həm kiçikhəcmli təmsilləri oxucuda tanıdığı bir xarakteri, rastlaşdığı hadisəni yada salır. Hətta bu təmsillərdə hansısa millətə xas olan xüsusiyyətləri də görmək olur. Məsələn, "Tarix uyduran bayquş" təmsilində özülü zəif olduğu üçün dağılan yeni bir tikilinin - xarabalığın üstünə qonub "min il qabaq burada yurd salmışdır əcdadım" - deyən bayquş bizə yalançı, iddialı qonşularımızı xatırladır. Yaxud aşağıdakı təmsildə başqasının bacarığını, uğurunu gözü götürməyənlərin obrazını görürük:

Tərifli söz danışsan
Dovğaya Doğramacdan,
Deyirdi eyham ilə:
- Çiydir, bişməyib hələ.

İynənin bacarığını üsküyün qabiliyyəti hesab edən sancaq, bülbülün səsinə bəyənməyən cırcırma, qurbağa və sərçə, çaya paxıllıq edən arx, çəngəli gözü götürməyən yaba, palıd ağacına tənə edən cır armud, bal arısının işinə şərək olmaq istəyən eşşək arısı, ələkdən şikayət edən kəpək, ağacdələni lazımsız bilən ağacqurdu kimi özünəməftunlar, heç nəyə faydası olmayanlar Hikmət Ziya təmsillərinin maraqlı personajlarıdır. Azyaşlılar bu təmsillər vasitəsilə təbiəti, cəmiyyəti, onun yazılmamış qanunlarını əylənə-əylənə öyrənir, nəticə çıxarır, həm ədəbi-estetik, həm tərbiyəvi keyfiyyətlərə yiyələnirlər. Belə maraqlı təmsillərdən biri də bülbül və sərçə haqqındadır. Öz "ifası" haqqında bülbülün fikrini bilmək istəyən sərçə xeyli cik-cikdən sonra ustadın münasibətini soruşur:

Sonra sual etdi: - Əziz Bülbülüm,
Necədir? İstədim rəyini bilim.
Bülbül cavab verdi açıq ürəklə:
- Müğənniyə fitri, xoş səs gərəkdir,
Yoxsa, de, səni kim dinləyəcəkdir?!
O gündən bu Sərçə hara baş çəkir,
Dərin ah çəkir,
Deyir: - Cavanlara Bülbül dağ çəkir!

Şairin "Qış yuxuları", "Yeni ildən umacaqlar", "Qarğış təmsilləri", "Alqış təmsilləri", "Qorxulu xəstəliklər", "Mahnılar", "Monoloq təmsillər", "Xəbərdarlıqlar", "Bir aprel aldatmaları" və başqa adda maraqlı silsilə təmsilləri var. Bu başlıqlar altında verilən təmsillərdə hər obrazın xarakterik xüsusiyyətini ustalıqla təsvir edən müəllif öz məqsəd və qayəsini ifadə etməklə yanaşı, münasibətini də bildirmiş olurdu. "Monoloq təmsillər"də cırcırma, mamır, ördək, qurbağa, çömçə, rəndə, civə, ilan monoloq söyləyirsə, onlar təkcə özlərinin deyil, xislətcə bənzəri olduqları insan obrazlarını, onların düşüncə və xarakterini ifadə etmiş olurlar. "Yeni il umacaqları"nda Göyərçin yeni təqvim ilindən dünyaya sülh, Fil fərəh və rahatlıq, Bal arısı gül-çiçək istəyəndə Tülkü bicliyinin artmasını, Zürafə ağacdakı meyvələrin hamısını özü yeməsi üçün hamının boyundan kəsilib ona verilməsini, Ayı arılara bolluca bal, amma iynələrinin olmamasını istəyir. Çaqqal hiyləgərliyin tülküdən alınıb ona verilməsini, Buqələmun işlərini aşırı bilmək üçün heç kimin sezmədiyi rəng arzulayır.

Şairin hərflər, rəqəmlər, durğu işarələrinin dilindən səslənən maraqlı təmsilləri var. Bir-birinin uğuruna sevinməyən, iddialı, hər yerdə özünü birinci görənlər, öz yerində olmayanlar hərflər, durğu işarələri vasitəsilə ifşa olunurlar:

Kiçik "a" dedi: - Cümlə,
Mənlə başlasa olmaz?
Hərdən kiçikləri də,
Qabağa çəkin bir az!
...Bir gün sətir başında
Gördülər kiçik "a"-nı,
Dedilər: - Bu cümlənin,
Görün əvvəli hanı?..

Oxucu Hikmət Ziyanın təmsillərində xalq ədəbiyyatında, digər yazılı nümunələrdə rast gəlinən təmsil qəhrəmanlarından fərqli və maraqlı obrazlarla da tanış olur.

Hikmət Ziyanın yaradıcılığında Vətən, onun əsrarəngiz gözəllikləri, maddi-mənəvi sərvətləri, tarixi nailiyyətləri də vəsf olunmuşdur. Onun Şəki, Mingəçevir, Qəbələ kimi şəhərlər haqqında əsərləri ilə yanaşı Qarabağa həsr olunmuş şeiri də var. Şeirdə Qarabağın füsunkar təbiəti, tarixi abidələri və şəxsiyyətləri, zaman-zaman formalaşan qonaqpərvərlik, böyüklərə qədirşünas münasibət kimi dəyərləri heyranlıqla təqdim olunur:

Köksündə hər qayasını tarixləşib tunc olan
Yenilməz abidəmdir yerdən göyə ucalan.
Yaşı yüzü ötsə də, yoxdur burda qocalan,
İnsan ömrü çətin ki, köç eylər Qarabağda,
Min ilin yorğunu da dincələr Qarabağda.

Qobustanı "daş kitab", "sirli sirdaş kitabı", rəngsiz, boyasız rəsmlər muzeyi, "yerin qövsi-qüzehi" kimi xarakterizə edən, Şəkini Qafqazın bir parçası, ana dilinin xoş hecası adlandıran şair vətən haqqında yazdığı əsərlərdə Azərbaycanın obrazını yaratmışdır:

Xəritədə baxsan mənə, qartalam,
Tarix göstərməyib bir quşu çalam,
Haramdan uzağam, hər vaxt halalam,

Daş heykəl Qobustan, qədim Azıxam...

Nəyi udmuşam ki, nəyi uduzam?!

Hikmət Ziya ülvî sevgini, saf duyğuları tərənnüm edən lirik şeirlər də yazmışdır. Bu poetik nümunələrdəki səmimi hisslərin ifadəsi, dil sadəliyi və axıcılıq bəstəkarların diqqətindən qaçmamış, onun "Sənin qəlbindən keçər", "Sən məni yad etsən", "Mən sənsiz, sən də mənsiz", "Küsüddük, barışdıq", "Yeganəm", "Bəxtiyarlığım", "Ay yaraşlıq", "Şirin yuxum olasan", "Sən olmasan", "Xoş gəlmisən" kimi şeirlərinə musiqilər bəstələmişlər.

Uzun illər uşaq mətbu orqanlarında - "Azərbaycan pioneri" qəzetində, "Göyərçin" jurnalında məsul vəzifələrdə işlədiyindən daim kiçik oxucuların marağını, zövqünü, estetik tərbiyəsini, dünyagörüşünü nəzərə alan yazıçı onlar üçün müxtəlif janrlarda - hekayə, nəğil, səhnəcik, təmsil yazmışdır. "Göyərçin" jurnalında uzun müddət "Balaca Nəsrəddin" rubrikası altında lətifələr, tapmacalar, yanıltmaclar təqdim etmişdir. Hekayələrlə yanaşı nəğil-povest janrına da müraciət etmiş, "Qərib cinlər diyarında" adlı maraqlı əsər yazmışdır. Əsərin əsasında film də çəkilməmişdir. Nəğil-povest maddi sərvət, var-dövlət üçün vətəni, doğmalarını qoyub, cinlərin diyarına üz tutan Qəribin timsalında nəfsinə satılıb yadlara köləlik yolunu seçənlərin aqibəti haqqındadır. Qərib əcinə və iblislərin məmləkətini seçib onların təklif etdikləri daş-qaş qarşılığında bütün istəklərini yerinə yetirir, insanların bacardığı - ev tikmək, əkin sahəsi becərmək, taxıl yetişdirmək kimi işləri cinlərə həm öyrədir, həm də icrasında köməklik edirdi. Sonda nə qədər sərvət sahibi olsa da, xoşbəxtliyin maddiyyatda olmadığını başa düşür. Əsarətdə qalmaq, yadlara köləlik etmək, istismar olunmaq, özü üçün yox, başqası üçün işləmək onu ağrıتماğa başlayır. O, qazandığı hər şeyi - işinə yaramayan daş-qaşları verib əvəzində Vətənə, anasına qovuşmaq istəyir. Qayıtmaq onun üçün asan başa gəlmir. Gedəndə anası, qardaşı, sevgilisi Zərəfşanla mübarizə aparan Qəribin yolunda indi divlər, əjdahalar, iblislər dayanır. Amma Qərib Simurq quşunun ona öyrətdiyi sehrli "Can, ay Vətən!" sözünü deyə-deyə yolunun üstündəki bütün maneələri məhv edə bilir. Vətən sevgisi onun bütün qorxularına və çətinliklərinə qalib gəlir. Bütün qara qüvvələri dəf edən Qərib "- Ömrün uzun olsun, Simurq quşu! Obandan-yuvandan ayrı düşməyəsən! Balalarının canı sağ, qanadları qüvvətli olsun! Ömürləri boyu yad yerə, yad ələ keçməsinlər...", - deyib, ona vətənə qayıtmaq üçün köməklik edib yol göstərən Simurq quşuna alqış edir. Yazıçı uşaqlar üçün yazdığı bu nəğil-povest vasitəsi ilə azyaşlılara vətən sevgisi, ana öyüdünə qulaq asmağı aşılayırdı. Sovet dövründə azadlığa qovuşmaq üçün mücadilə aparan, divlərlə, əjdahalarla döyüşən, başqalarına işləməkdən imtina edən bir obraz yaratmaq yazıçıdan cəsarət tələb edirdi. Hikmət Ziya Qəribin timsalında belə obraz yaratmağa nail olmuşdur.

Hikmət Ziya bədii tərcümə ilə də məşğul olmuş, rus ədəbiyyatından - A.S.Puşkinin əsərlərindən bir neçə nümunəni, A.Krılovun təmsillərini Azərbaycan dilinə çevirmişdir.

Yazıçı kinematoqrafiya sahəsində də fəaliyyət göstərmişdir. "Əli Bayramlı" (1971), "Azərbaycan qadını" (1974), "Qərib cinlər diyarında" (1977), "Dəcəl dovşan" (1981) filmlərinin ssenariləri Hikmət Ziyaya məxsusdur. Həmçinin "Sınaq" pyesi Lənkəran, "Əkiz qardaşlar" dramı Abdulla Şaiq adına Kukla Teatrında tamaşaya qoyulmuş, "Mehir məsələsi", "Meşədə qala" əsərləri əsasında isə radio-tamaşalar hazırlanmışdır.

Hikmət Ziya öz çoxyönlü fəaliyyəti və yaradıcılığı ilə Azərbaycan ədəbiyyatının, xüsusilə, uşaq ədəbiyyatının, uşaq mətbuatının inkişafına xidmət etmiş, Azərbaycan poeziyasında təmsil janrının formalaşmasında böyük rol oynamışdır. Onun uşaq ədəbiyyatı nümunələri quru və sönük təsvirçilikdən, nəsihətçilikdən uzaq olub, mənalı və maraqlı təqdim üsulu ilə seçilmişdir.

İlhamə QƏSƏBOVA

*Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
AMEA Folklor İnstitutu*

**HÜSEYN SARAÇLI MƏKTƏBİNİN
FORMALAŞMASI, İNKİŞAFI
VƏ İRSİ**

Azərbaycan aşıq sənətinin regional qolları içərisində Borçalı aşıq mühiti özünəməxsus mövqeyi ilə seçilir. Bu mühit yalnız coğrafi baxımdan deyil, həm də tarixi-mədəni xüsusiyyətlərinə görə Azərbaycan aşıq sənətinin ən məhsuldar və təsirli mərkəzlərindən biri hesab olunur. Borçalı bölgəsinin etnik tərkibi, qədim türk mədəniyyətinin daşıyıcısı olan əhalisi və əsrlər boyu qorunub saxlanılmış folklor ənənələri burada saz-söz sənətinin inkişafı üçün əlverişli şərait yaratmışdır.

Borçalı aşıq mühitinin əsas xüsusiyyətlərindən biri onun geniş coğrafi təsir dairəsinə malik olmasıdır. Bu mühit yalnız Gürcüstan ərazisində yaşayan azərbaycanlıların deyil, eyni zamanda Qazax, Tovuz, Gədəbəy, Göyçə, Ahusqa və Qars bölgələrinin saz-söz ənənələri ilə qarşılıqlı əlaqədə inkişaf etmişdir. Məhz buna görə də tədqiqatçılar Borçalı aşıq mühitini Azərbaycan aşıq sənətinin aparıcı məktəblərindən biri kimi dəyərləndirirlər.

Şurəddin Məmmədlinin araşdırmalarında qeyd olunduğu kimi, Borçalı ədəbi mühiti yalnız lokal sənət hadisəsi deyil, bütöv türk mədəni məkanında fəaliyyət göstərən geniş yaradıcılıq sisteminin tərkib hissəsidir. Borçalı aşıqları müxtəlif dövrlərdə Ahusqa, Qars, Urmiya və digər bölgələrdə saz sənətinin yayılmasına təsir göstərmiş, öz sənət ənənələrini həmin mühitlərə daşıyaraq yeni yaradıcılıq əlaqələrinin formalaşmasına şərait yaratmışlar. Bu baxımdan Borçalı aşıq mühiti Azərbaycan aşıq sənətinin integrasiyaedici mərkəzlərindən biri kimi çıxış etmişdir.

XX əsrdə bu mühitin ən qüdrətli nümayəndələrindən biri məhz Ustad Aşıq Hüseyn Saraçlı olmuşdur. Onun yaradıcılığı Borçalı məktəbinin əsas xüsusiyyətlərini özündə cəmləşdirməklə yanaşı, həmin məktəbin yeni mərhələyə yüksəlməsini təmin etmişdir.

Aşıq Hüseyn Saraçlının yaradıcılığında dastançılıq xüsusi yer tutur. O, XX əsrdə Azərbaycan dastan ənənəsinin ən qüdrətli daşıyıcılarından biri hesab olunur. Ustad sənətkarın repertuarında onlarla klassik xalq dastanı yer almış, o, bu dastanları yalnız söyləyici kimi deyil, həm də yaradıcı ifaçı kimi təqdim etmişdir.

Hüseyn Saraçlının dastan ifaçılığı ilk növbədə zəngin yaddaşı ilə seçilmişdir. Mənbələrdə göstərildiyi kimi, o, yüzlərlə dastan, rəvayət və xalq hekayəsini əzbər bilməmişdir. Bu xüsusiyyət ənənəvi dastançılıq sənətinin mühüm göstəricilərindən biri

hesab olunur. Dastan mətnlərini qoruyub saxlamaq, onları yeni nəsillərə çatdırmaq və məclislərdə canlı şəkildə təqdim etmək xalq yaddaşının yaşadılması baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb etmişdir.

Hüseyn Saraçlının dastan söyləmə üslubunun əsas cəhətlərindən biri hadisələrin dramatik təqdimatı idi. O, dastan qəhrəmanlarının xarakterlərini, emosional vəziyyətlərini və daxili aləmini intonasiya, jest və mimikalar vasitəsilə canlandırırdı. Bu xüsusiyyət dinləyicinin dastan hadisələrinə emosional şəkildə qoşulmasına imkan yaradırdı.

Ustad sənətkar klassik dastanlarla yanaşı, müəllif dastanları da yaratmışdır. “Gürcü qızınan Qaçaq Kərim”, “Bimar Gülnar”, “Dostluq”, “Hüseyn Saraçlının Türkiyə səfəri”, “Hüseyn Saraçlının Naxçıvan səfəri” kimi əsərlər onun yaradıcılıq imkanlarının genişliyini nümayiş etdirir. Bu dastanlarda ənənəvi dastan poetikasının elementləri qorunmuş, eyni zamanda müasir dövrün ictimai-mədəni hadisələri bədii şəkildə əks olunmuşdur. Bu xüsusiyyət Hüseyn Saraçlının yalnız ənənəni qoruyan deyil, onu inkişaf etdirən sənətkar olduğunu göstərir.

Aşıq Hüseyn Saraçlının sənətkarlığını fərqləndirən əsas xüsusiyyətlərdən biri onun özünəməxsus ifaçılıq üslubudur. O, klassik ənənələrə sadıq qalsa da, ifa prosesində fərdi yaradıcılıq elementlərindən geniş istifadə etmişdir.

Akademik Nizami Cəfərovun qeyd etdiyi kimi, Hüseyn Saraçlı XX əsrdə aşıq sənətinin yeni tarixi şəraitə uyğunlaşdırılmasında mühüm rol oynamışdır. Onun məclislərdəki improvizələri, auditoriyanın tələbinə uyğun şəkildə mövzu seçməsi və hadisələrə operativ münasibət bildirməsi sənətkarın yüksək yaradıcılıq potensialından xəbər verir.

Ustadın ifaçılıq üslubunda diqqəti cəlb edən cəhətlərdən biri də auditoriya ilə birbaşa ünsiyyət bacarığı idi. O, dinləyicilərin yaşına, sosial vəziyyətinə və məclisin xarakterinə uyğun repertuar seçir, bununla da məclisin emosional atmosferini idarə etməyi bacarırdı. Bu xüsusiyyət onu dövrünün digər aşığılarından fərqləndirən əsas amillərdən biri hesab edilə bilər.

Bundan əlavə, Hüseyn Saraçlı saz havalarının ifasında da fərdi üslub yaratmışdır. O, ənənəvi melodik quruluşu qoruyaraq havalara yeni emosional çalarlar gətirmiş, bəzi hallarda isə yeni havaların yaranmasına təkan vermişdir. “Qürbəti Kərəmi”, “Bağdad dübeytisi”, kimi havalar onun yaradıcılıq fəaliyyətinin mühüm nəticələri sırasında yer alır.

Hüseyn Saraçlının novatorluğu ənənədən uzaqlaşmaq deyil, ənənəni yeni estetik şəraitdə inkişaf etdirmək formasında özünü göstərmişdir. Məhz buna görə onun yaradıcılığı Azərbaycan aşıq sənətində ənənə və yeniliyin harmonik vəhdətinin parlaq nümunələrindən biri hesab olunur. Ustad Aşıq Hüseyn Saraçlının yaradıcılığı Azərbaycan aşıq sənətində ənənə və novatorluğun vəhdətini əks etdirən mühüm sənət hadisəsidir. O, klassik dastançılıq və saz ifaçılığı ənənələrini qorumaqla yanaşı, yaradıcılıq fəaliyyətində yeni ifadə vasitələrindən istifadə etmiş, fərdi ifaçılıq üslubu formalaşdırmışdır.

Hüseyn Saraçlının zəngin repertuarı, ustad–şəyird ənənəsinə sədaqəti, müəllif dastanları və sənət yenilikləri onun Azərbaycan mədəniyyətində xüsusi yer tutduğunu göstərir. Saraçlı məktəbinin formalaşması və sonrakı inkişafı isə bu irsin davamlılığını

təmin edən mühüm amillərdən biri olmuşdur. Saraçlı məktəbinin yaranmasının əsasını ustad aşığın uzun illər ərzində qazandığı sənət təcrübəsi və ətrafında formalaşdırdığı yaradıcılıq mühiti təşkil etmişdir. Hüseyn Saraçlı yalnız mahir ifaçı deyil, həm də öz bilik və bacarıqlarını gənc nəsə ötürməyi bacaran ustad sənətkar olmuşdur. Onun sənət fəaliyyətində ənənəvi aşiq repertuarının qorunması, klassik dastanların öyrədilməsi və saz ifaçılığının incəliklərinin mənimsədilməsi xüsusi yer tutmuşdur. Məhz bu xüsusiyyətlər Saraçlı məktəbinin formalaşmasına və müəyyən sənət prinsipləri əsasında inkişaf etməsinə şərait yaratmışdır.

Saraçlı məktəbi ilk növbədə zəngin dastançılıq ənənələri, klassik saz havalarının yüksək səviyyədə ifası və poetik mətnlərə yaradıcı münasibəti ilə səciyyələnir. Bu məktəbin nümayəndələri ustadın sənət üslubunu davam etdirməklə yanaşı, aşiq yaradıcılığının əsas prinsiplərinə sadıq qalmış, milli-mədəni dəyərlərin təbliği və yaşadılması istiqamətində mühüm fəaliyyət göstərmişlər. Məktəbin təsiri yalnız ayrı-ayrı şeyirdlərlə məhdudlaşmamış, bütövlükdə Borçalı və Qazax aşiq mühitlərinin inkişafında özünü göstərmişdir.

Saraçlı məktəbinin inkişafında ustad-şeyird münasibətləri mühüm rol oynamışdır. Hüseyn Saraçlının yetirmələri onun repertuarını, ifaçılıq ənənələrini və sənət fəlsəfəsini davam etdirərək bu məktəbin yaşamasına və genişlənməsinə töhfə vermişlər. Nəticədə Saraçlı məktəbi təkcə bir sənətkarın yaradıcılıq irsini deyil, həm də bütöv bir aşiq mühitinin estetik dəyərlərini və sənət prinsiplərini özündə əks etdirən mədəni hadisəyə çevrilmişdir. Hüseyn Saraçlı 1923–1925-illərdə molla məktəbində İsa Əfəndidən, daha sonra isə kənd ibtidai məktəbində təhsil almış, eyni zamanda Aşiq İsmayıl Saraçlıya şeyirdlik etmişdir.

1931–1933-cü illərdə Quşçu Aşiq İbrahimə qulluq edib, sənətdə daha da kamilləşməsi üçün Saraçlı şair Hüseynə, Şair Ağacana, Faxralı şair Nəbiyə saz tutur və eyni zamanda Faxralı aşiq Sarvan Bayramnan dərs alır. Hüseyn Saraçlı özü də 20-dən artıq şeyird

yetişdirmişdir. Onun son şayırdı sazbənd-Aşıq Kövrək Murad olmuşdur. Bolnisi rayon mədəniyyət evi, aşıqlar ansamblının rəhbəri olan böyük sənətkarın 22 şayırdı olmuşdur: Aşıq Əmir Sarallar (1923-1992), Aşıq Paşa incəoğlu (1925-1981), Aşıq Məhəmməd Sadaxlı (1930-2016), Aşıq Musa Saraçlı (1928-1974), Aşıq Mürsəl Faxralı (1925-2001), Aşıq Oruc Quşçu (1935-1970), Aşıq Sədi Ulaçlı (1940-1987), Aşıq Alyar Sadaxlı (1929-1995), Aşıq Məhəmməd Nalbəndoğlu (1934-1998), Aşıq, Şair Qulamhüseyn Borçalı (1932-2011), Aşıq Bəndər Şəmkirli (1932-2003), Aşıq Sədi Dəmyə Gorarxı (1933-2009), Aşıq Nürəddin Qasımlı (1938-2010), Aşıq Əhməd Sadaxlı (1935-2006), Aşıq Sirəc Nazarlı (1942-1980), Aşıq Əhəd Dəllər (1942-2019), Aşıq Sabir Saraçlı (1941), Aşıq Rza Dağarxılı (1950), Dəmirçi Abbas Kəlbəcərli (1934-1994), Aşıq Ənvər Ağbulaqlı (1950), Aşıq Nəriman Gədəbəyli (1953), Aşıq-sazbənd Kövrək Murad (1952).

Saraçlı məktəbi Azərbaycan aşıq sənətində ənənənin davamlılığını təmin edən, klassik irsin qorunmasına xidmət edən və yeni nəsil sənətkarların yetişməsinə imkan yaradan mühüm yaradıcılıq məktəblərindən biri kimi dəyərləndirilə bilər. Bu məktəbin formalaşması və inkişafı Ustad Aşıq Hüseyn Saraçlının Azərbaycan mədəniyyəti qarşısındakı böyük xidmətlərinin göstəricisidir.

Aşıq Hüseyn Saraçlının yaradıcılıq fəaliyyətinin mühüm istiqamətlərindən biri də onun kino sənəti ilə əlaqələri olmuşdur. XX əsrin ikinci yarısında Azərbaycan və Gürcüstan kinematografiyasında milli musiqi ənənələrinin ekrana gətirilməsi prosesində ustad aşıqın ifaçılığına xüsusi yer verilmişdir. Bu baxımdan Hüseyn Saraçlının müxtəlif bədii və sənədli filmlərdə iştirakı tək-cə fərdi sənət uğuru deyil, həm də Azərbaycan aşıq sənətinin geniş auditoriyaya təqdim olunmasının mühüm vasitələrindən biri kimi qiymətləndirilməlidir.

Sənətkar 1975-ci ildə Gürcüstanda çəkilmiş “İlk baxışdan məhəbbət”, Azərbaycanda istehsal olunmuş “Tütək səsi”, “Firəngiz”, “Ələsgər”, 1981-ci ildə isə “Nəğməkar torpaq” və “Uzun ömrün akkordları” filmlərində müxtəlif saz havalarının ifaçısı kimi çıxış etmişdir. Bu filmlərdə səsləndirilən musiqi nümunələri yalnız bədii tərtibat funksiyası daşımamış, eyni zamanda milli musiqi irsinin estetik imkanlarını nümayiş etdirmişdir.

Xüsusilə “Tütək səsi” filmində ifa etdiyi “Ruhani” saz havası ustad sənətkarın yaradıcılığının ən parlaq ekran nümunələrindən hesab olunur. Həmin ifa yüksək emosional təsir gücü, melodik zənginliyi və mənəvi-estetik yükü ilə tamaşaçıların yaddaşında dərin iz buraxmışdır. “Ruhani” havasının filmdə səsləndirilməsi ekran hadisəsinin emosional atmosferinin formalaşmasında mühüm rol oynamış, eyni zamanda aşıq musiqisinin bədii-estetik imkanlarını geniş auditoriyaya çatdırmışdır.

Təsadüfi deyildir ki, sonralar yazıçı və ssenarist İsa Hüseynov filmin çəkilişlərinə dəvət olunmuş çoxsaylı aşıqlar arasında məhz Hüseyn Saraçlının ifasının seçilərək filmə daxil edilməsini xüsusi vurğulamışdır. Bu fakt ustad sənətkarın yalnız xalq arasında deyil, peşəkar ədəbi-mədəni mühitdə də yüksək nüfuza malik olduğunu göstərir. Eyni zamanda həmin seçim Hüseyn Saraçlının saz ifaçılığının özünəməxsus bədii keyfiyyətlərə, fərdi üsluba və yüksək peşəkarlıq səviyyəsinə malik olduğunu təsdiqləyir.

Ümumiyyətlə, Hüseyn Saraçlının kino sənətində iştirakı Azərbaycan aşıq sənətinin ənənəvi məclis mühitindən çıxaraq yeni kommunikativ məkanlara daxil olmasının

mühüm göstəricilərindən biridir. Onun filmlərdə səsləndirdiyi saz havaları milli musiqi irsinin qorunması, təbliği və gələcək nəsillərə ötürülməsi baxımından əhəmiyyətli mədəni hadisə kimi dəyərləndirilə bilər.

Aşıq Hüseyn Saraçlının sənət nüfuzu təkcə xalq arasında deyil, dövlət və ictimai xadimlər tərəfindən də yüksək qiymətləndirilmişdir. 1981-ci ildə Aşıq Alının 180 illik, görkəmli yazıçı Mirzə İbrahimovun isə 70 illik yubileyi münasibətilə keçirilən tədbirdə onun Azərbaycan KP MK-nın katibi Həsən Həsənovla birlikdə Ümummilli Lider Heydər Əliyevlə görüşü bu baxımdan xüsusi maraq doğurur. Görüş zamanı Heydər Əliyev ustad sənətkarın Gürcüstanda yaşayan azərbaycanlıların mədəni həyatındakı rolunu, dastançılıq və aşıq ifaçılığı sahəsində xidmətlərini yüksək dəyərləndirmiş, onun Azərbaycan aşıq sənətinin qorunması və təbliğindəki fəaliyyətini xüsusi qeyd etmişdir. Söhbət zamanı Hüseyn Saraçlı özünün zəngin repertuarı, çoxsaylı şayiədləri və müəllifi olduğu saz havaları haqqında məlumat vermişdir. Bu dialoq ustad sənətkarın yalnız klassik ənənələrin daşıyıcısı deyil, eyni zamanda yeni saz havaları yaradan yaradıcı sənətkar olduğunu da göstərir. Görüşün diqqətçəkən məqamlarından biri isə Hüseyn Saraçlının yüksək mənəvi keyfiyyətləri, təvazökarlığı və dünyagörüşü ilə bağlıdır. O, maddi istəklərdən uzaq olduğunu bildirərək insan üçün ən böyük sərvətin can sağlığı və mənəvi zənginlik olduğunu vurğulamışdır. Bu hadisə Hüseyn Saraçlının şəxsiyyətində sənətkarlıqla yanaşı, xalq müdrikliyi, mənəvi kamillik və ustad aşıq əxlaqının vəhdətdə təcəssüm etdiyini göstərən mühüm faktlardan biri kimi qiymətləndirilə bilər.

Aşıq Hüseyn Saraçlının yaradıcılığı Azərbaycan aşıq sənətinin qorunması, inkişafı və gələcək nəsillərə ötürülməsi baxımından mühüm elmi və mədəni əhəmiyyətə malikdir.

MƏŞHURLARIN HƏYATINDAN

İlahə ƏHMƏDOVA

*Bakı Dövlət Universitetinin
doktorantı*

GİZLİN

**Qabriel Qarsia Markesin gizlində qalan böyük sevgisi Taçia haqqında...*

***Gerald Matrinin araşdırmalarına və Mercedesin əfvinə sığınaraq.*

Həyat necə də qəribə bir tamaşadır. İnsanlar isə onun səhnəsində ən qəribə rolu oynayan varlıqlar... Hər kəs özünü doğru, bütöv, qüsursuz zənn edir. Amma heç kim etiraf edə bilmir ki, hər qəlbin içində mütləq ki bir çat olur – ya illərlə gizlədilən bir kədər, ya heç vaxt reallaşa bilməyən bir xəyal, ya da tamamlanmamış bir sevgi kimi. Bu gizlin hekayələrin içində ən çox iz buraxanı, insanı susdura-susdura danışdıranı isə yəqin, elə yarımçıq sevgilərdir.

Artıq minillərdir "Qabriel Ata" dediyim Qabriel Qarsia Markes mənim üçün heç vaxt sadəcə bir yazıçı olmayıb; öz kitabları, cümlələri, sözləri ilə həyatın qəribə və kədərli (həm real, həm magik) yollarında o mənim üçün işıq tutub, mayak olub daima. Onun tək-cə yaradıcılığını yox, bioqrafiyasını da böyük bir sevgi və həvəslə oxuyub öyrənirəm çoxdandır.

Ədəbiyyat aləminə sirr deyil ki, Markesin həyat yoldaşı Mercedes onun ən böyük dəstəkçisi, dayaq nöqtəsi idi. Amma bizim Qabritonun qəlbinin dərinliyində bir "sarı sim"-i də varmış (elə lap bütün həyatını dolduran sarı qızılgüllər və kəpənəklər kimi) – hansı ki, nə Mercedes, nə də dünyanın qəribə-qəribə işləri onu tamamilə qırıb ata bilmişdi. Həmin sarı simin adı Taçia idi... – Markesin gizlində yaşayan, romanlarına sirayət edən, heç vaxt tam olaraq unudub könlünün yaddaşından çıxara bilmədiyi böyük eşqi.

Bunu öyrənəndə mənim də qəlbim titrədi... Çünki bəzən sənə məxsus olmayan bir sevgi belə, sənin özününkü olmayan kədər belə sənin ruhunu bütün dözülməzliyi ilə ağrıda bilir...

Bəzən elə olur ki, biri ilə qarşılaşırsan, onu tapırsan – səssizliyin içində səni duyanı, bir baxışı ilə ruhunun aynasını göstərəni. Amma min cür ucuz bəhanə, ya da bir nəhəng səbəblə həyat deyir: "Yox. Olmaz. Keç, get öz yolunla"... Belə olan halda, demək,

həmin sevgi zəifdirmi? Yoxsa elə bu gücsüz görünən məcburi imtinadır sevgini əbədi edən? Axı kim qərar verib ki, ən böyük sevgilər mütləq nikahla taclanmalıdır? Və ya bir ürəkdə bir xəyali sevginin ömürlük yaşaması üçün o mütləq gerçəyə çevrilməlidir? Bilmək olmur... Beyin sualların içində azır. Cavablar isə ya susur, ya da qəddarcasına insana qarşı çıxır.

Unudulmaz sevgilər, bəlkə də, elə yarımçıq bitdiyi üçün sonsuzadək yaşayır. Bəlkə də, onlar gerçəkləşsəydi, adıləsər, öyrəşmə və vərdişə çevrilmələr içində əriyərdi. İçinə başqa heç bir instinktiv, məcburi duyğu qatqısı olmayan, "safqan" sevgilər isə yalnız xatirələrdə sağ qalmağa məhkumdur elə, bəlkə də.

1960-cı illərin əvvəllərində Latin Amerikasının ən məşhur romanı, argentinalı Xulio Kortasarın *"Rayuela"* – yəni *"Xana-xana oyunu"* əsəri sayılırdı. Bu roman 1950-ci illərdə Parisdə dolaşan, ətrafında maraqlı dostlar, sənətçilər və intellektuallar olan, vətəndən uzaq bir latın amerikalının hekayəsini danışır. Əsas məkan isə Parisin Latin Məhəlləsidir. Romanın qayğısız qəhrəmanı Oliveyra artıq gənc sayılmır, işi yoxdur, iş axtarmaq da istəmir; özünü və dünyanı kəşf etmək istəyir. İlham qaynağı isə gözəl, gənc və hüznü *"La Maga"* – yəni *"Sehrbaz"* adlandırılan bir qadındır.

Kortasar heç vaxt bu cür bir eşq yaşamamışdı. Amma Qabriel Qarsia Markes yaşamışdı...

Uzun illər sonra Markesin bioqrafiyasını yazan Gerald Martin dərin bir nəfəs alaraq ondan soruşmuşdu: *"Bəs Taçia necə oldu?"* O zamanlar Taçianın adını çox az adam bilirdi, hadisələrin əsas xəttini isə daha az adam anlayırdı. Markes ümid edirdi ki, bioqraf da bu mövzuya toxunmayacaq. Lakin toxunmuşdu... Odur ki, o da öz növbəsində çarəsizcə, dərindən nəfəs almış: *"Eh... oldu da,"* – demişdi. *"Bu barədə danışa bilərik?"* – soruşmuşdu Martin. *"Xeyr,"* – demişdi Qabo. Üzündə tabutun qapağını qətiyyətlə bağlayan bir qəbirqazanın ifadəsi vardı. Və həmin an ilk dəfə bu cümləni demişdi: *"Hər kəsin üç həyatı olur: bir ictimai həyatı, bir şəxsi həyatı, bir də gizlin həyatı".*

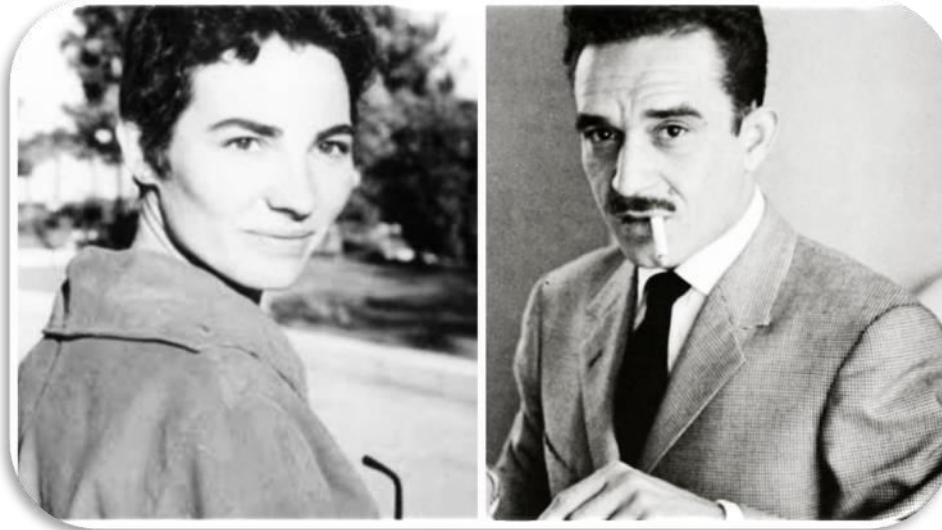
Taçia isə: *"Qabriel məni dəli edirdi, amma ona çox bağlıydım"*, – deyərək bu hekayənin öz yaşadığı tərəfini məmnuniyyətlə danışmışdı.

Bir mart gecəsi bir qadınla tanış oldu Qabito. Bu qadın – adı Taçia olan, iyirmi altı yaşlı ispan aktrisası – şeir gecəsi keçirməyə hazırlaşırırdı. Təxminən qırx il sonra, o gecəni xatırlayaraq belə deyəcəkdi: *"Qabriel – mən onu hər zaman bu adla çağırışam – mənim tədbirimə gəlməkdən imtina etdi. "Şeir gecəsi? – deyib əhəmiyyətsizcə çiyni çəkdi. – Nə darıxdırıcı!" Mən onun şeirə nifrət etdiyini düşündüm. O bizi Saint-Jermen-de-Pre bulvarında, kilsənin yanındakı Le Mabillon kafesində gözlədi, tədbirdən sonra onun yanına getdik. Barmaq kimi incə, arıq, qıvrım saçlı, bığlı idi. Mənim heç vaxt bığlı kişilərdən xoşum gəlməyib. Qaba, kobud, maço tipləri də sevmirəm. Üstəlik, o vaxtlar ispanlara məxsus irqçilik önyarğısı ilə, latın amerikalı kişilərin "daha aşağı" olduğunu düşünürdüm"...*

Taçia – əsl adıyla Mariya Konsepsion Kintana – 1929-cu ilin yanvarında, İspaniyanın Eybar şəhərində anadan olmuşdu. Vətəndaş müharibəsindən sonra Franko rejimini dəstəkləyən katolik ailənin üç qızından biri idi. Poeziya vurğunu olan atası uşaq vaxtı ona daim şeirlər oxuyardı – ağılına gəlməzdi ki, bu, qızının gələcək həyatına olduqca təsir edəcək. Taçia 1952-ci ildə, Bilbaoda, Franko İspaniyasında qadınların sərbəst işləyə biləcəyi azsaylı peşələrdən biri olan dayəliklə məşğul olarkən, artıq məşhurlaşmış ispan şairi Blas de Otero ilə tanış olmuşdu. Özündən on üç yaş böyük olan Otero Konçita

adını dəyişdirib ona “Taçia” adını vermiş və çox qısa zamanda qızın aqlını başından almışdı. Qız aktyorluq təhsili almaq, səhnəyə çıxmaq üçün Madridə qaçmışdı (halbuki o vaxtlar ailənin icazəsi olmadan evdən çıxmaq üçün iyirmi beş yaşı keçmək tələb olunurdu) və orada çox yaxşı şair, amma son dərəcə qeyri-sabit xarakterli, qadın düşkünü olan bu kişi ilə ehtiraslı, lakin bədbəxt bir münasibət yaşamağa başlamışdı. O, narsist davranışları ilə Taçianın həyatını cəhənnəmə çevirmişdi. Nə olsun ki, Oteronun məşhur şeirlərinin bir neçəsində Taçia adının çəkildiyi ədəbiyyata sirr deyil... Ondan tam qurtulmaq üçün (bu, çox uzun illər çəkəcəkdi) Taçia İspaniyadan qaçmalı olmuşdu: *“1952-ci ilin sonunda, altı aylıq Parisə getdim; şəhər məni valeh etdi. Sonra, 1953-cü il avqustun 1-də buraya daimi olaraq köçdüm. Harasa işə girə bilim deyə teatr kurslarına yazıldım”*.

Taçia macərapərəst, cəlbedici, həvəsli, hər cür təcrübəyə açıq idi. Hər nə qədər onun böyük məhəbbəti teatr olsa da, müharibədən sonrakı “varoluşçuluq dövründə”, 1950-ci illərin sonlarındakı Parisdə çəkiləcək yeni dalğa filmlərində xüsusilə cazibədarlıq tələb edən qadın obrazlarına tam uyğun gəlirdi: zərif bədənli, oğlansayağı qısa saç düzümlü və için-için yanan enerjiyə sahib bir qadın idi o.

Lakin elə həmin vaxtlarda, Taçia emosional baxımdan tamamilə dağılmışdı. Yad bir ölkədə fransız teatrında şanslı, demək olar ki, sıfır idi, amma İspaniyaya dönmək fikrində də deyildi. Uzunmüddətli emosional bağlıqlardan da uzaq qalmağa çalışırdı həmin ərəfədə... Öz ölkəsində bir dəfə *“amour fou”* – yəni *“dəlicəsinə sevgi”* yaşamışdı və həmin vaxtdan bəri heç nə onun duyğularına, xəyallarına bir o qədər dərinlən təsir edə bilməmişdi. İndi isə bu təkəbbürlü kolumbiyalıya, bir kafenin barında öz həyat hekayəsini danışdı...

“İlk görüşdə Qabrielin məndə heç bir xoş təəssürat yaratmadığını deyə bilərəm: lovğa, amma eyni zamanda bir az utanacaq kimi gəldi mənə – yəni qətiyyən cəlbedici deyildi. Üstəlik, mən həmişə məndən yaşca böyük kişiləri seçərdim, Qabriellə isə təxminən yaşıd idik. Tanış olan kimi öz peşəsiylə öyünməyə başladı. Dostu saat onda çıxıb-gətdi, bizsə kafedə qaldıq, söhbət etdik, sonra Paris küçələrində gəzməyə başladıq. Qabriel fransızlar haqqında çox pis şeylər danışdı... Elə fransızlar da sonralar onun magik realizminin rasionallıqdan uzaq olduğunu dedilər və sanki həmin tənqidlərin əvəzini çıxmağa çalışdılar”.

Bu kinayəli kolumbiyalıyla söhbət etdikcə, Taçia onun fərqli bir tərəfini kəşf etdi. Səsində, güvən dolu təbəssümündə, hekayə danışmaq tərzində nə isə başqa bir şey vardı. Markes ilə bu ürəyi isti ispan qadının ünsiyyəti tez bir zamanda sürətlə yaxınlaşan münasibətə çevrildi. Hətta bəlkə də, nümunə hesab ediləcək bir münasibətə... *“Əvvəl-əvvəl ona qarşı bir qədər soyuq idim, amma yavaş-yavaş Qabrielə xoş hisslər bəsləməyə başladım, münasibətimiz irəliləyirdi. Bir neçə həftə sonra, təxminən aprel ayında münasibətimiz davamlı hal aldı. Başlarda Qabrielin bir qıza içki, isti şokolad və ya kinoya getməyi təklif edə biləcək qədər pulu vardı. Sonra jurnalist kimi işlədiyi qəzet bağlandı və əlində-ovcunda heç nə qalmadı”*.

Bəli... Qarsia Markes Taçia ilə tanış olandan cəmi üç həftə sonra, Boqotada çıxan *“El Independiente”* qəzeti bağlandı – bir il boyunca fəaliyyət göstərməyəcəkdi, lakin Markes bunu qabaqcadan bilmirdi. Bu, yeni bir sevgi münasibəti üçün fəlakətli başlanğıc idi. Redaksiya ona yığılıb qalan maaşını ödəmək əvəzinə, tək gedişli Kolumbiyaya qayıdış bileti göndərdi. Bileti alanda Markes udqundu, dərindən nəfəs aldı və bileti pula çevirmək qərarı verdi. Bu, Avropanı daha yaxşı tanımaq arzusu idimi? Yoxsa yeni romanını tamamlamaq istəyi? Bəlkə də, sadəcə aşiq olmuşdu. Üç aydır gələcəkdə *“Şər Saati”* adlanacaq əsəri üzərində işləyirdi və yazmağa davam etmək niyyətində idi. Bu səbəbdən də Parisdən ayrılmaq istəmirdi. Boqotada öz əsərlərini yazmaq üçün çox az vaxtı qalırdı. Odur ki, o, yenə deyiləni rədd edir, öz bildiyini edirdi. Bu onun öz qərarı idi. Amma çətin olacaqdı. Və üstəlik, Taçia da var idi artıq həyatında...

Bu qadın Qarsia Markesin ilham mənbəyi idi, onun yazıları Taçia ilə yaşadığı həyatın (və bəlkə də, gələcək dramın) ədəbi əks-sədası oldu. Onlar ağlasığmaz, həyəcanlı, ehtiraslı və tamamilə gözlənilməz bir münasibətə tutulmuşdular. Lakin onların başına gələn nağılı vecinə almaq istəməyən həyat da bir yandan davam edirdi və çox keçmədi ki, pulları tükəndi. Bu münasibət əvvəldən yoxsulluqla şərtlənmişdi, qısa zaman içində də qaçılmaz faciənin kölgəsinə sürükləndi. Birlikdə qaldıqları otelə olan borcları artıq təhlükəli səviyyəyə çatmışdı. Bundan bir neçə həftə sonra isə yemək ala bilməyəcək qədər kasıblaşdılar.

Qarsia Markes bu cür vəziyyəti daha əvvəl də yaşamışdı – Boqotada, Kartagenada, Barrankilyada. Peşəsinə sadıq qalması üçün, sanki, həmişə aclıq çəkməli idi. Fransızcası hələ çox zəif idi, iş tapmaq asan deyildi, amma əslində, o heç ciddi-cəhdlə iş axtarmırdı da. Təyyarə biletinin pulu bitdikdən sonra, boş şüşə və köhnə qəzetlər toplayıb bir neçə qəpik qarşılığında satmağa başladı. Bəzən qəssabdan borca sümük alırdı ki, Taçia bundan bulyon hazırlasın. Bir gün hətta metro pulunu dilənmək məcburiyyətində qaldı (həmişə olduğu kimi, ödəniş etmək üçün son bir neçə qəpiyi çatmamışdı) və ona pul verən fransız kişinin rəftarı ilə ruhu tapdandı sanki. Kolumbiyadakı dostlarına məktublar yazıb maddi dəstək istədi, sonra bir də ayıldı ki, hər həftə nəsə ümidverici xəbər gözləyən insana çevrilib – illər əvvəl dövlətin ona verəcəyi təqaüdü gözləyən babası kimi; gizləncə, güc-bəla ilə yazmağa çalışdığı yeni romanındakı polkovnik kimi...

Bəlkə də, onu ayaqda saxlayan elə məhz bu ironiya idi.

Taçia ilə münasibətinin heç bir gələcəyi yoxmuş kimi görünürdü. Bir neçə ay sonra isə başqa bir faciə başlarına gəldi: *“Bir gecə Champs Elysees-də gəzərkən hamilə olduğumun fərqlinə vardım. Özümü qərribə hiss edirdim, səbəbin bu olduğunu anladım. Hamilə idim, amma hələ də dayəlik edib yer silirdim, bir yandan da qusurdum, evə qayıdanda isə Qabriel heç bir iş*

görməmiş olurdu, mən də əlacsızca başlayırdım yemək bişirməyə. Bütün yükün üstümdə olduğunu qəbullanmış kimi mənə “General” deyirdi həmişə. Bu arada, o yazırdı – “Polkovnik”i yazırdı – bu kitab, təbii ki, bizim haqqımızda idi: bizim vəziyyətimiz, bizim münasibətimiz. Roman yazıla-yazıla onu oxuyurdum, heyran qalırdım. Amma birlikdə olduğumuz bu doqquz ay ərzində daima mübahisə edirdik, daima. Çox çətin idi, adamı tamamilə tükəndirirdi, bir-birimizi yox edirdik. Sadəcə söz davasını idi? Yox, doğrudan da, ciddi-ciddi dalaşırdıq”.

“Amma, – deyir Taçia, – bir tərəfdən də, o, çox sevgi dolu idi; şəfqətin lap özüydü. Bir-birimizə hər şeyi danışdıq. Kişilər çox saf olurlar, buna görə ona nələrsə danışdım, qadınlarla bağlı nələrsə, romanları üçün çox material verdim ona. Mənim aldığı təəssürata görə, Qabrielin həyatında çox az qadın olmuşdu; o vaxta qədər bir qadınla belə birlikdə yaşamadığı aydın idi. Çox dava edirdik, amma gözəl vaxtlarımız da oldu. Uşaq haqqında danışdıq, necə bir uşaq olacaq deyə, ona adlar tapırdıq. Qabriel mənə heç bitməyən hekayələr danışdı, uşaqlığı, ailəsi, Barranquilla, Cepeda və s. haqqında möhtəşəm hekayələr. Əla idi, bundan həzz alırdım. Qabriel həm də çox gözəl mahnılar oxuyurdu, xüsusilə Escalananın vallenatolarını. “Göydəki Ev” kimi (La casa en el aire). Cumbialar da oxuyardı, “Mənim Gözəl Qızım” kimi (Mi chiquita linda); səsi çox gözəl idi. Və əlbəttə, hər gün, səhərdən axşama qədər dava etsək də, gecələr bir-birimizi anlamaqda heç vaxt çətinlik çəkməzdik”.

“Hamiləlik məsələsində çox ədalətli davrandığımı etiraf etməliyəm. Onun haqqında deyəcəyim tək şey budur. Açıq bir müzakirə etdik, məndən nə istədiyimi soruşdu. Məncə, uşağın doğulmasından çox məmnun olardı. Burada “Il s’assouvit” deyirlər: yəni mən nə istəsəm, o qəbul etdi. Uşağı mən istəmədim. O, uşaqlara qarşı nə qədər ciddi olduğumu bilirdi, buna görə də mənimlə evlənməsini gözləyəcəyimi də bilirdi. Bu mövzuda həm güclü idi, həm də zəif. Nə qərar verəcəyimi mənim öhdəmə buraxdı. Məncə, uşaq məsələsinə görə o mənim qədər dəhşətə düşməmişdi. Öz latın amerikalı baxış bucağından bu vəziyyəti o qədər də qeyri-adi və şokedici hesab etmirdi, bəlkə də, qürur belə duyurdu deyə bilərəm.

Tamamilə mənim qərarım idi, onun deyil. Əlbəttə, o dövrlərdə aid olduğum ailəyə rəğmən (ya bəlkə də, elə məhz bu səbəbdən) Tanrı ilə bağlarımı qoparmışdım. Bütün o dövrü yaşayarkən ümitsiz və dörd ay yarımlıq hamilə idim. Çox qorxunc vaxtlar idi. Qəfil qanamam başladı. O, bir sözlə, dəhşətə gəldi, demək olar ki, az qala huşunu itirirdi – Qabriel qan görəndə, bilirsiniz də... Yaşadığımız yerə çox yaxın olan Maternite Port Royal xəstəxanasında səkkiz gün qaldım. Axşamlar ziyarət saatında xəstəxanaya gələn “ata”lardan birincisi həmişə Qabriel olurdu.

Uşağı itirəndən sonra əlaqəmizin bitdiyini ikimiz də bilirdik. Mən daima onu tərk etməklə hədələyirdim. Nəhayət, tərk etdim. Çıxıb getdim. Əvvəlcə sağalmaq üçün Viekonun evində qaldım, sonra Madridə yollandım. Çox kədərli idim, tamamilə tükənmişdim. Münasibət boyu üstün tərəf mən olsam da, hamiləlik məni məhv etmişdi. 1956-cı ilin dekabrında Gare d’Austerlitzdə mindiyim qatarla Parisdən ayrıldım. Qabriel məni stansiyada yola salmaq üçün dostlarımızdan ibarət böyük bir qrup yığmışdı. Əməliyyatdan sonra bədənim sağalmışdı, amma içdən-içə çox kövrək idim. Əlbəttə, qatara gecikdik; çamadanlar qatarın içinə atıldı, mən qaçaraq mindim, heç kəslə vidalaşmağa belə vaxtım olmadı. Səkkiz çamadanım vardı. Qabriel həmişə on altı deyir. Qatar stansiyadan ayrılarkən az qala aqlımı itirirdim, pəncərənin önündə əllərimlə üzümü tutub ağlayırdım. Sonra qatar hərəkət etməyə başladı, mən gözlərimi Qabrielə dikdim, Qabriel üzündə o duyğulu ifadə ilə qatarla birlikdə irəliləməyə başladı, sonra qopub getdi. Əslində, 1956-cı ildə məni o tərk etmişdi. Bacarmamışdı. Əlbəttə, onunla heç vaxt evlənə

bilməzdim. Bu barədə az da olsa, heç bir peşmanlıq hissi duymadım. Heç vaxt mənə güvən vermirdi. Belə bir atadan uşaq gətirə bilməzdim dünyaya. Axı bundan daha vacib bir şey ola bilməz, elə deyilmi? Amma yenə də bir tərəfdən tamamilə yanılırdım, çünki o, sonralar möhtəşəm bir ata oldu”.

Taçia – cəsur, şanslı, qətiyyətli və macərapərəst bir qadın idi; o, “qadın hüquqlarının” hələ ümumiyyətlə tanınmadığı bir dövrdə, tam müstəqil bir həyat sürəcək qədər saf və kifayət qədər ağıllı idi. Önemli (həm də özünü bir daha ədəbiyyat yolunda “qurban edilmiş” vəziyyətdə tapdığı) bir münasibəti geridə qoyarkən, onun üçün qəbul olunmaz olan hər şeyə qatlana biləcəyini təsəvvür etmək çətindir. Qarsia Markes, yəqin ki, abort cəhdlərinə görə daxilən əzab çəkirdi; çünki Kosta bölgəsində nikahdankənar dünyaya gələn uşaqlar problem sayılırdı və o, nənəsi Trankilina və anası Luisa kimi qadınların özlərinin olmayan uşaqları belə himayəsinə aldığı bir ailədən gəlirdi. Ona görə də körpənin itkisi onu dərinlən sarsıtmış olmalıydı.

Amma Taçia körpəni dünyaya gətirmiş olsaydı belə, Qarsia Markes onu yenə tərk edə bilərdi. Çünki o kiminlə evlənəcəyini artıq çoxdan bilirdi. O, Mersedesi, öz dünyasından olan bir qadını seçmişdi – kökünün haradan gəldiyini və nələrə nifrət etdiyini yaxşı anlayacaq birini.

Taçia getdi... Amma indi əlində bir roman vardı Qabriel Qarsia Markesin. O, həmişə *“Polkovnikə məktub yoxdur”* romanının bir neçə ilham mənbəyinin olduğunu söyləyirdi, amma onun heç vaxt demədiyi şey romanın yazılmasının birbaşa ilham qaynağının, Taçia ilə o dövrdə yaşadığı dram olduğudur. Romanda polkovnikin oğlunun ölümündən sonra baş verən hadisələr arasında məhz doqquz ay vaxt keçir; həyat yoldaşı polkovnikə belə deyir: *“Biz oğlumuzun yetimləriyik”*. Bu, Qabriellə Taçiaya aid münasibətin də bir növ məzarüstü yazısı ola bilərdi. Lakin romanın sonu, hekayənin sonu deyildi. Bir nağılı danışmağın başqa yolları da həmişə olur. İyirmi il sonra Qarsia Markes qısa və narahat edici bir hekayə yazacaqdı: *“Qarda Qan İzləri”* və ya *“Sənin qar üzərindəki izinlə”*... Bu, oxucular dərinlən düşünsə, *“Polkovnikə məktub yoxdur”* romanının təkrar işlənmiş və düzəldilmiş versiyası kimi qəbul edilə bilər.

Həmçinin Taçianın gec də olsa, haqlı çıxarılması, bəraət qazanması...

Hekayənin bir hissəsində qadın deyir: *“Təsəvvür elə, Madriddən Parisə qədər qar üzərində qan izləri... Bundan çox gözəl bir mahnı yazmaq olar, hə?”* Yazar burada, təbii olaraq, Taçianın o qədər qan itirdikdən sonra qışın ortasında əks istiqamətə – Parisdən Madriddə gedişini düşünmüş olmalıdır.

Bütün bunlar bir etiraf idimi? Üzrxahlıq idimi? Kim bilir...

1973-cü ildə Qabriel Qarsia Markes və onun sevimli həyat yoldaşı Mercedes, Taçianın toyuna qatılmaq üçün Barselonadan Parisə getdilər. Taçia və uzun müddətdir birlikdə olduğu Şarl, nəhayət ki, 31 martda evləndilər. Markes bir vaxtlar elə məhz mart ayında tanış olduğu, hər şey başqa cür olsa, onların ikisindən yaranmış bir oğlan uşağını dünyaya gətirəcək Taçianın sağdışı idi bu toyda. Və yeni evli cütlük toydan sonra Taçianın 1956-cı ildə hamiləyənkən körpəsini itirdiyi xəstəxananın düz qarşısında yerləşən bir evə köçmüşdülər. Şarl və Taçia evlənəndə səkkiz yaşında Xuan adlı oğulları var idi artıq. Nə olsun ki, bu uşaq toydan çox əvvəl doğulmuşdu? Buna baxmayaraq, uşağın xaç atası elə Markes özü idi... (Taleyin ironiyası?!)

Sonralar yenə, *“Yüz ilin tənhalığı”* romanının tərcüməsi üzərində işləmək üçün Qabriel Qarsia Markes Taçianın evinə sığınmaq məcburiyyətində qaldı. İndi o, həyatını qaydasına salmış bir xanım idi, yeddi dili aksentsiz danışan mükəmməl bir həyat yoldaşı vardı. Qabo deyir: *“Taçia ilə mənim həyat yoldaşım Mercedes ilk görüşdən çox yaxşı yola getmişdilər, bu da mahiyyət etibarilə mənə qarşı şərikli bir günaha əsaslanır”*.

Taçia isə bu cür qeyd edir: *“Parisdə, bizim evdə hamımız bir araya gəldik. Mən çox gərgin idim. Hamımız son dərəcə nəzakətli davranırdıq və şən-şaqraq danışırıdık, amma bu, əslində, çox gərgin bir hadisə idi. Çox qəribəydi, çox çətin idi. Amma hər birimiz «heç nə olmamış kimi» davranmağı bacardıq... və yolumuza davam etdik”*.

Qarsia Markesin Taçiadən ayrılığınə dair – ayrılma tərzindən başqa – hər hansı bir peşmanlıq hiss etdiyi düşünülür; lakin sevgi haqqında israrla yazacaq biri üçün bu qadın, unudulmamış ehtimalların, yaşanmamış yolların, evliliyə ehtiyac duyulmayan münasibətlərin, hətta bəlkə də, məmnunluğun, həzzin, xoşbəxtliyin alternativlərinin canlı simvoluna dönmüşdü. Beləliklə, illər sonra Qarsia Markesin artıq çətin və narahat bir dostluğa çevrilmiş, bir vaxtlar bədbəxt tale ilə bitmiş bir eşqə qarşı duyduğu qəribə bir sədaqət hissi vardı. Və niyəsə məhz Taçianın evinin alt qatında aldığı bir evi... Çünki... Qarsia Markesin şəxsi şüarı həmişə bu olmuşdu: *“Çıxışın tək yolu, onun içindən keçməkdir”*.

Ayrılmaq – bəzən insanın ən çox sevdiyini, həm də eyni anda içini ən çox yandıranı buraxmasıdır. Bu qərar insanı boşluğa salır, bəlkə də, bir müddət içində susqun fırtınalar əsdirir. Dünya özü üçün fırlanmağa davam edərkən, elə bil həyat durur insan üçün, daxilində bir dünya sönmür adamın; bilinməz bir zaman boyunca o qaralığın içində, yönünü belə bilmədən gedir, gedir, gedir... Bu yolu bəzən hürr iradəsiylə seçir insan, çünki vicdanının, doğru bildiyi yolun ardınca getməli olur sadəcə. Bu, cəsarətdir, bəlkə də... əsl sevnələrin cəsarəti.

Bəzən elə olur, bir insan sənin qəlbində o qədər dərinlərə yerləşir ki, sanki ruhunun dənizində qər q olmuş bir qitəyə çevrilir. Elə Markesin Taçiası kimi... Həyatın içində qalmağa gücü çatmayan, amma ruhun yaddaşından silinməyən bir eşq kimi. Nə vaxtsa var olmuş, bütün varlığıyla hiss edilmiş, lakin həyatda yerini tapa bilməmiş duyğuların Atlantisidir onlar. Bəlkə də, sevginin ən dərin, ən toxunulmaz qatları. İtmış, amma heç zaman yox olmayan. Hamımızın içində belə bir Atlantis var, bəlkə də – adını demədiyimiz, heç kimə etiraf etmədiyimiz bir itki... Qabriel Qarsia Markesin Taçiası da bir növ onun Atlantis – dənizaltı xəzinəsi idi; görünməyən, amma bütün yaradıcılığını qidalandıran güc. Həyatının içində yox, kənarında qalan, amma romanlarında, personajlarında nəfəs alan bir sevgi.

İstər susaraq danışılınsın, istər qışqıraraq. İstər sadəcə xatirələr küskün-küskün pıçıldasın, fərq etməz – unudulmamalı olan bir şey var ki, həmin sevgi bütün öz əvəzolunmazlığı ilə, bu və ya digər şəkildə yaşandı artıq, daha ruhlar toxundu bir-birinə. Bu iz bir də heç vaxt silinməyəcək. Hətta uzaqlaşsanız da, ruhlarınız eyni yerə həkk olundu artıq. Bitdi.

P.S. 1985-ci ildə Markesin çox insanın nəinki sahib ola, hətta dərk edə bilməyəcəyi sevgi haqqında yazdığı *“Vəba günlərində eşq”* romanı *“Mercedesə, əlbəttə”* sözlərilə öz həyat yoldaşına ithaf olunmuşdu. Amma fransızca nəşri zamanı bu ithaf *“Taçiaya...”* sözü ilə əvəz ediləcəkdi.

AZƏRBAYCAN MÜHACİRLƏRİ

Mirzə Bala MƏMMƏDZADƏ

VƏTƏN QALDI

Hekayə

Mühacirətin ilk ayları idi. Mənfur istilanın müdhiş dalğası ilə Rəştə atılmışdım. Rəşt Gilanın mərkəzidir. Şəhərin ətrafını dolaşmaq məqsədilə arkadaşım ilə bərabər şəhər kənarına çıxmış, “Azərbaycanlılar məzarlığı”-nı ziyarətə getmişdik. Bu, istila hökuməti tərəfindən zorla İrana sövq edilən və burada açıqdan, xəstəlikdən və xüsusilə qızdırmadan ölənlər milli azərbaycanlıların bir torpaq yığınınan ibarət məzarlarıdır... Yaxındakı “Möhtəşəm bağı”nın ətrafı xalq ilə dolu idi. Biz “Fatihə” oxuduqdan sonra bir qədər sükuta dalmışdıq. Kənardan baxanlara biz yolun kənarındakı gölləri, dağları seyr edir kimi görünə bilərdik. Halbuki öz aləminizdə, başqa aləmlərdə dolaşırdıq.

Məzarlara baxdım. Yerlə-yeksan olmuş, qara torpaqdan ibarət olan bu məzarların üzərində nə başdaşı vardı, nə nişan. Bir neçə il sonra tamamilə tanınmayacaq bir hala gələcəkləri, şübhəsiz, bəlli idi. Bu məzarlar üzərində göz yaşı axıdılmamışdı. Buranı nə yaşlı bir ana, nə də bir yaxın adam ziyarət etmişdi... Yaxındakı bir qəhvəyə vardığımız zaman müdhiş bir yağmura tutulduq. Başdan-ayağa qədər islandıq. Qəhvəyə girdik. Siqara tüstüsündən qaralmış, qoxumuş qəhvəxananın qaranlıq bir köşəsində birisi kirli bir yorğana bürünmüş yatırdı. Bir çay istədik, qəhvəçi verdi. Fəqət məqsədimiz bir an öncə bayıra çıxmaq idi. Birdən qəhvənin qaranlıq bucağından ağlar, titrək, tutqun və qırıq bir səslə söylənən Azərbaycan türkcəsiylə bir şərqi eşitdim: “Qafqazlıyam, ayrılmışam elimdən, Qorxu bu qəddərdir, Vətən üçün ölümdən”. Səs susdu. Sonra yenə bir neçə qırıq, kəsik, rəbitəsiz parçalar eşidilməyə başladı. Arkadaşım qəhvəçiyə döndü və kiləkə “Bu kimdir?” mənasına gələn “İnkiyu?” deyər sordu. Qəhvəçi güldü: “Qafqazlı... Mühacir... Mərizdir burada”, – dedi. Maraqlandıq. Artıq mən boğucu qaz yuvasından ibarət olan qəhvəxanadan çıxmaq istəmirdim. “Onu görmək və danışmaq

istəyirəm”, – dedim. Qəhvəçi yenə gülərək: “Əylən, əylən, keçər... Qızıdırmadır”, – dedi. Doğrudan da, on dəqiqə sonra Qafqazlı mühacir tərpendi, qalxdı. Qəhvəçi ona yaxınlaşaraq nə isə söylədi. Mühacir yerindən qalxdı və bizə tərəf yönəldi. “Aaa, Rəşid sən sənmi?” – deyə qucaqlaşdıq... O saat tanıdım. Bu, məktəb arkadaşlarımdan biri idi. Yaxşı tanıyırdım. O da məni tanımış, həyəcanından gözləri yaşarmışdı. Əynində İran hərbi paltarı vardı. Oturdu. Əhvalını sordum. “İran ordusundayam, – dedi, – Ah! Başıma çox fəlakətlər gəldi, deməklə bitirmək olmaz. Sən buralara necə gəldin?” – deyə sordu. Bir neçə kəlmə ilə anladım. O, yenə sözünə davam etdi. Gəncə üsyanında olmuş, sonra birtəhər xilas olaraq Lənkərana gəlmiş, orada yaxalanmış, Gilana sürgün edilmiş, burada Kiçik xan ordusunda xidmət etmiş, nəhayət, Kiçik xanın məhvindən sonra bir il İran zindanında qalmış... İndi də İran ordusunda “naib” rütbəsində bulunur. Hekayəsini bitirdikdən sonra mənə döndü:

- İndi söylə görüm, vətəndə nə var, kimlər sağdır, kimlər ölmüş?
- Ölən ölmüş, qalan qalmışdır, – dedim.
- General Səlimov sağdırmı?
- Öldürdülər.
- Ah, qatillər! Yaxşı, general İbrahim ağa?
- Onu da.
- General Həşim bəy harada?
- Onu da qətl etdilər.
- General Delxas?
- Onu da.
- Süleyman paşa?
- Onu da... onu da...

Bir az susdu. Dərin-dərin nəfəs alırdı. Sonra yenə müraciət etdi:

- Nəsib bəy harada?
- Bəlli deyil.
- Həsən bəy, Fətəli xan?
- Öldürmüşlər.

O hirslandı:

- Həp öldürmüşlər. Nə var, öldürmüşlər. O halda kim qaldı?
- Üzünə baxdım. Qızıdırmadan solmuş yanaqlarında göz yaşı vardı.
- Sağ qalan çoxdur... – dedim.
- Bütün rəisləri məhv etmişlər, bir kimsə ki qalmamış!
- Xeyr, qalmışdır.
- Kim?
- Onları yetişdirən millət! Milləti yaşadan Vətən!

İndi hamımız susurduq. Hamımızı hıçqırıq boğurdu. Artıq bir-birimizə baxa bilmirdik. Hər kəs bir nöqtə bularaq oraya dalmışdı. Sonra Rəşidin kəsik səsi eşidildi: “Bəli, – dedi, – Vətən! Yalnız Vətən qaldı”.

Biz çıxdıq. Rəşid hələ də düşünürdü. Birdən-birə Rəşid bilaixtiyar: “Bəli, yalnız Vətən qaldı! İstila... bulud kimi keçicidir. Madam ki Vətən qalmışdır, istiqlal ümidi də qalmışdır!” – deyə mənə döndü.

Gözlərində həzin bir təbəssüm bəliriyordu.

SƏNƏT DÜNYASI

Mustafa ÇƏMƏNLİ

MUĞAM DÜNYASININ BƏLƏDÇİSİ

*Keçmiş adamların ləyaqəti haqqında bizim istinad edəcəyimiz mənbə tarixdir.
Mirzə Fətəli Axundzadə*

Azərbaycan muğam ifaçılığı tarixində müstəsna xidmətləri və yeri olan Seyid Şuşinski Allahın dərgahına qovuşanda mən hələ orta məktəbdə oxuyurdum. Ona görə də Seyid Şuşinskiyi görmək, onunla ünsiyyətdə olmaq, nəğməli söhbətlərini dinləmək mənə qismət olmayıb. Ancaq hələ məktəbliyəkən Seyidin səsinə qrammofon valından eşitmişdim. Bizim evdə Seyid Şuşinskinin valı ilə yanaşı, Bülbülün, Xan Şuşinskinin, Zülfü Adıgözəlovun valları da vardı. Mən tez-tez bu böyük sənətkarların vallarına qulaq asardım. Onların vallardan ucalan səsləri mənim uşaqlıq ruhuma hakim kəsilmişdi. İllər keçdi, yaşa doldum, amma onların bənzərsiz səslərini yaddaşımdan perik salan başqa bir səs olmadı.

Sovet dövründə bir çox sənətkarlarımız haqqında portret oçerklər yazıb respublika radiosunda səsləndirmişdim. Qərribə də olsa, Seyid Şuşinski haqqında yazmağa cəsarət etməmişdim. O dövrdə bunun səbəbi çox sadə idi. Sovet ideologiyasının tələblərinə görə, gərək Seyid Şuşinskinin Tiflisdə mehmanxanası, restoranı, hətta "Mersedes" maşınının olması barədə susaydım. Çünki sovet hökuməti qurulanda bu şəxsin mülkiyyəti əlindən alınmışdı. Seyid Şuşinski bir xanəndə kimi nəinki sadə insanların, milyonçuların belə sevimli xanəndəsi olmuşdu. Amma milyonçulardan, onların xanəndəyə etiramından, bəxşislərindən danışmaq mı olardı. Bax bu kimi səbəblərə görə bu böyük xanəndə haqqında radio verilişi yazmamışdım. Amma onun barəsində nəsə yazmağı özümün mənəvi borcum bilmişdim.

Seyid Şuşinski haqqında ilk kitabı musiqi tədqiqatçısı Firidun Şuşinski yazıb. Firidun Şuşinskiyə isə nəinki Seyid Şuşinskiyi görmək, onunla saatlarla söhbət etmək, toylarda, məclislərdə canlı oxumaqlarına qulaq asmaq fürsəti qismət olmuşdu. Firidun Şuşinskinin "Seyid Şuşinski" kitabı görkəmli xanəndənin vəfatından bir il sonra, 1966-cı ildə işıq üzü görmüşdü. Bu ilk nəşrdən sonra müəllif tərəfindən təkmilləşdirilərək iki dəfə - 1997 və 1991-ci illərdə təkrar çap edilmişdir. Ona görə də mən Seyid Şuşinski haqqında F.Şuşinskinin kitabındakı faktları təkrarlamamaq üçün 2002-2003-cü illərdə onun haqqında sağ qalan sənət dostlarının, tələbələrinin xatirələrini diktofona yazmışdım. Təəssüf ki, həyatın müxtəlif

qayğıları, başqa-başqa mövzular üzərində iş Seyid Şuşinski haqqında düşündüyüm xatirələr kitabının yazılıb çap edilməsini gecikdirdi.

Azərbaycan Respublikası Prezidenti cənab İlham Əliyevin "Seyid Şuşinskinin 130 illiyinin qeyd edilməsi haqqında" 4 fevral 2019-cu il tarixli Sərəncamı məni yenidən 2002-2003-cü ilə, söhbət edib xatirələrini diktofona yazdığım sənətkarların yanına qaytardı. Daxilən məmnunluq hissi keçirdim ki, nə yaxşı o zaman tənbellik etməyib bu işi görmüşəm. Təəssüfləndim ki, illər öncə söhbət edib xatirələri diktofona yazdığım sənətkarlardan - Kamil Əhmədov, Həbil Əliyev, Vəli Məmmədov, İslam Rzayev, Ramiz Hacıyev, Əlibaba Məmmədov, Sabir Mirzəyev, Novruz Feyzullayev, Tələt Qasımov, İncilab Quliyev, Məhərrəmov dünyalarını dəyişiblər. Təsəllim budur ki, adlarını hörmət və minnətdarlıqla andığım bu insanlar cismən bizi tərk etsələr də, öz ölməz sənətləri ilə hər zaman bizimlədirlər. Onların və hal-hazırda yaşayan sənətkarların iyirmi il bundan qabaq Seyid Şuşinski haqqında söylədikləri xatirələr, zənnimcə, əlli il sonra da öz dəyərini itirməz. Çünki bu xatirələr ustad xanəndəyə bəslənən məhəbbətin, ehtiramın təəcəssümüdür.

Mən iyirmi il bundan qabaq diktofona yazdığım xatirələrə qulaq asanda (ağ vərəqlərə köçürdüb işləyəndə) xəyalən əlli-altmışıncı illərə qayıtdım. Onlarla bir yerdə keçmiş M.Qorki küçəsində, A.Zeynallı adına Bakı Orta İxtisas Musiqi Məktəbində, Seyid Şuşinskinin muğam sinfində oldum. Royalın yanında fil sümüyündən düzəldilmiş əsasına söykənib gözlərini qapamış ustad Seyid Şuşinskini gördüm. "Bayatı-kürd", "Şur", "Bayatı-Şiraz", "Çahargah" oxuyan tələbələrin çaşdığı yerdə Seyidin "haraya" gələn əzəmətli səsinə eşidib sükuta daldım.

Xatirələri qələmə alanda nədənsə mənə elə gəldi ki, sağlığında Seyidin heç zaman unuda bilmədiyi zəngin, çox zəngin bir keçmişi olub. Başqalarının yox, məhz özünün keçmişi. Çünki Seyid haqqında mənə xatirə danışanlar, xüsusilə tələbələri onun yaşlı vaxtını görmüşdülər. Aşiq gördüyünü çağırar deyiblər. Nəyi görmüşdülər, təsadüfən ustadları haqqında nəyi eşitmişdilər onu da danışmışdılar. Bu xatirələrdə üst-üstə düşən məqamlar da, düşməyən anlar

da var. Ustadlarına sayğı ilə yanaşan bu adamların yaddaş saxlancından gün işığına çıxan fərqli, amma bir-birini xatırladan məqamlar da az deyildir. Onun ailə qurmamasının səbəbini soruşduğum şəxslərdən qismən oxşar, qismən də fərqli cavablar aldım. Əsl həqiqəti isə şəxsi həyatı barədə danışmağı çox da sevməyən Seyid Şuşinski qəlbində o dünyaya aparıb.

Bəlkə də, səhvəm, bəlkə, müşahidələrim məni yanlış qənaətə sövq edir, ancaq nədənsə mənə elə gəlir ki, Seyid Şuşinski sağlığında cismən o zamankı konservatoriyanın birinci mərtəbəsində, daha sonra M.Qorki küçəsində, "A.Zeynallı"nın muğam sinfində dərs dediyi günlərdə də, xəyalən də olsa, daim heç zaman unuda bilmədiyi keçmişdə olub. Çünki onun yaşamış keçmişində qaynar gəncliyi, çox zəngin mənəviyyatlı dostları, həmkarları vardı. Onun həyatından gəlib keçən şəxsiyyətlərin isə hər birisi bir aləm idi. Onun yaşamış keçmişində kimlər yox idi? Baxın, Şuşada ensiklopedik bilik sahibi, şair, rəssam, musiqişünas Mir Möhsün Nəvvab, onun hücrəsində ondan dərs aldığı günlər, muğamlar barədə tarixi söhbətlər, Qarabağ şairlərinin beyit-ləşməsi, Şuşanın əsrarəngiz təbiəti, başı dumanlı dağlar, Cıdır düzü, o düzü bəzəyən Xarıbülbul çiçəyi, qijiltıyla üzü arana axıb gedən Daşaltı çayı, İsa bulağı, hər daşı, hər küçəsi bir tarix olan ata yurdu. Səsləri ilə bütün Qafqaza səs salmış Cabbar Qaryağdıoğlundan, Keçəcioğlu Məhəmməddən nə qədər şeylər öyrənmişdi.

Böyük sənətkar kimi yetişməyin şərtləri çoxdur. Dünya gör-götür aləmidir. Seçib götürə bildiyin qazancındır. O, əgər 1911-ci ildən 1919-cu ilə qədər o zaman Qafqazın mədəniyyət mərkəzi olan Tiflisdə yaşamasaydı, dövrünün bir çox şəxsiyyətləri ilə tanış olmayacaqdı. Bu mədəniyyət mərkəzində xanəndə kimi tanınmasaydı, onu 1914-cü ilin əvvəlində "Ekstrofon" aksioner şirkəti Kiyevə dəvət edib səsini vallara yazmayacaqdı. Seyid Şuşinskinin onda 25 yaşı vardı. Bu yaşda olan xanəndələrin çoxu heç mağar toylarından kənara çıxa bilmirdi. Seyid Şuşinski isə təkcə toylarda, teatr tamaşalarının fasilələrində xanəndə kimi oxumurdu, həm də 1913-cü ildən başlayaraq tamaşalarda müğənni-aktyor kimi fəaliyyət göstərirdi. "O olmasın, bu olsun"da Sərvəri, "Arşın mal alan"da Əsgəri oynayan Seyid Şuşinski "Leyli və Məcnun"da İbn Səlamın, illər sonra hətta Nofəlin musiqi partiyasını oxumuşdu. Onu Tiflisin mədəni mühiti yetişdirmişdi. Bu mühitdə Mirzə Cəlil Məmmədquluzadə, Həmidə xanım Cavanşir, Əliqulu Qəmküsar, Hüseyn Cavid, Əziz Şərif, Mustafa Mərdanov, İbrahim İsfəhanlı, Mirseyfəddin Kirmanşahlı, Möhsün Sənani və daha onlarla başqa səhnə fədailəri, şeir-sənət xiridarları vardı. 1914-cü ildə Seyid Şuşinski Bakıdan Tiflisə qastrola gəlmiş Hüseyn Ərəblinski, Hüseynqulu Sarabski, Əhməd Ağdamski kimi müqtədir sənətkarlarla tanış olmuşdu. Seyid Şuşinski elə həmin ildə Tiflisdə qastrola gələn məşhur xanəndə Əbülhəsən xan İqbal-Soltanla dostlaşmışdı. Onun konsertlərinin uğurlu keçməsi üçün əlindən gələni etmişdi. Çünki xeyirxahlıq onun xislətindəydi.

Bakıda isə Seyid Şuşinski Üzeyir bəy kimi dahi bəstəkarla ünsiyyətdə olmuşdu. Onun rəhbərliyi ilə sənət dostları Mirzə Mansurla, Əhəmədxan Bakıxanovla Azərbaycan muğamlarını sistemə salmışdılar.

O, Fikrət Əmirovla, Qurban Pirimovla, Xan Şuşinski ilə, Bülbüllə, Zülfü Adıgözəlovla, Bəhram Mansurovla sənət dostluğu etmişdi.

Seyid Şuşinski "Azdrama"da, Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında, M.Maqomayev adına Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasında, Azərbaycan Radio Komitəsində çalışmış, 22 il A.Zeynallı adına Bakı Orta İxtisas Musiqi Məktəbində muğamdan dərs demişdi. Onun yetirməsi olan xanəndələrin şöhrəti Azərbaycan Respublikasının hüduqlarını çoxdan aşmışdır. Seyid Şuşinskinin gələcək mənəvi həyatı tələbələrinin, onlardan sonra gələn və gələcək hər bir xanəndənin muğam dünyasında yaşayacaqdır. Necə ki Azərbaycan muğamları əsrlər boyu ağızdan-ağıza, ustaddan şeyirdə keçərək əbədilik qazanıb, Seyid Şuşinski də bu muğam mülkünün təkrarolunmaz bələdçisi kimi daim öndə gedəcəkdir.

DÜNYA ƏDƏBİYYATI

August STRINDBERG

YARIM VƏRƏQ

Hekayə

İsveç yazıçısı Avqust Strindberg qırx il ərzində İsveç ədəbi həyatında görkəmli bir şəxs olub. Strindberg on roman, on qısa hekayə toplusu, 60-dan çox pyes və ən azı səkkiz min məktub yazıb. O, beynəlxalq səviyyədə əsasən dram əsərlərinə görə qiymətləndirilib. Bu, onu şübhəsiz ki, İsveçin ən məhsuldar yazıçılarından birinə çevirir.

1872-ci ildə səhnələşdirilən "Ustad Olof" (İsveçcə Mäster Olof) pyesi İsveç dramaturgiyasında bir irəliləyiş olmuşdur. Strindbergin 1879-cu ildə Stokholmdakı bohem günlərini təsvir edən "Qırmızı otaq" ("Röda rummet") əsərinin nəşri Strindbergi məşhur bir müəllifə çevirdi və ona böyük uğur qazandırdı. Bu romanla naturalizm İsveçə daxil olmuş oldu və bu, səksəninci illərin ən böyük uğurudur.

1900-cu illərin əvvəllərində Strindberg Şekspirdən ilhamlanaraq bir neçə pyes yazdı: "Qustav Vasa", "XIV Erik" və "III Qustav". Bundan əlavə, o, bir sıra kamera pyesləri yazdı: "Fırtına" ("Oväder"), "Yanmış torpaq" ("Brända tomten", Stokholmun İçəri şəhərində bir yer adıdır), "Kabus Sonata" ("Spöksonaten") və "Qutan" ("Pelikanen").

Strindbergin ölümündən sonra Bonniers Nəşriyyat Evi Strindbergin "Toplu Əsərləri"ni ("Samlade skrifter") 55 cildə nəşr etdi. Ölümündən sonrakı ilk 20 il ərzində nəşir Strindbergin kitablarının 1,7 milyon nüsxəsini satdı.

Yaşadıqları barədə bir daha düşünməmək üçün dəhlizə çıxdı. Telefonun yanında mismara taxılmış bir yarım vərəq kağız parçasına rast gəldi. Bu yarım vərəqin hər yeri bir neçə üslubda yazılmışdı. Bəziləri səliqəli şəkildə mürəkkəblə, digərləri isə karandaş və ya qırmızı qələmlə cizma-qara edilmişdi. Orada iki ilə yaxın ömür üçün qısa müddətdə baş verən bütün gözəl bir hekayə var idi. Unutmaq istədiyi hər şey... Yarım vərəq üzərində insan həyatının bir parçası...

O, vərəqi götürdü. Günəşdən saralmış parıltılı sənəd kağızı idi. Onu salondakı sobanın üstünə qoydu və əyilib oxudu. Başda onun adı yazılmışdı: Alisa. Tanıdığı ən gözəl addı, çünki nişanlısının adı idi. Və rəqəm: 15 11. Kilsədəki məzmur nömrəsinə oxşayırdı. Sonra isə Bank yazılmışdı. Ona çörək, ev verən müqəddəs işi. Ona varlığının

əsası olan həyat yoldaşını verən işi. Amma bu sözün üstündən xətt çəkilmişdi! Çünki bank iflasa uğramışdı. Bir müddət narahatlıq keçirdikdən sonra iş tapmışdı, onu başqa bir bank xilas etmişdi.

Hər şey ondan sonra baş vermişdi. Gül dükanı, muzdlu sürücü. Cibində pulu çox olan vaxtlara işarə edilmişdi. Ondən sonra: mebel dükanı, divar kağızı dükanı. Yuva qurmuşdu, yeni evə köçmüşdülər. Operanın bilet kassası: 50 50. Onlar yeni evlənmişdirlər və bazar günləri Operaya gedirlər. Ən gözəl anları idi, sakitcə oturub pərdənin o biri tərəfində nağıllar dünyasının gözəlliyi və harmoniyası ilə qarşılaşdıqları vaxtlar.

Bundan sonra üstündən xətt çəkilmiş bir kişi adı yazılıb. Bu, cəmiyyətdə müəyyən bir zirvəyə çatsa da, bu xoşbəxtliyi daşıyamayan, çarəsiz qalmış və çox uzaqlara səyahət etməli olan bir dost idi. Necə də acınacaqlıdı!

Burada, deyəsən, cütlüyün həyatına yeni bir şey daxil olub. Qadın xətti ilə, qələmlə yazılıb: "Arvadı". Hansı arvad? – Hə, uzun paltolu, mehriban, şəfqətli üzlü, sakitcə gəlib salona daxil olmadan yataq otağına dəhliz yolu ilə gedən xanım. Onun adının altında Doktor L. yazılıb. Burada ilk dəfə bir qohumun adı görünür. "Ana" yazılıb. Bu, yeni evlənənləri narahat etməmək üçün ehtiyatla uzaqlaşan, məsafəli davranan, lakin indi ehtiyac duyulduğu üçün gələn qayınanadır. Sevə-sevə gəlirdi, çünki ona ehtiyac vardı.

Buradan mavi və qırmızı rənglərlə böyük bir qaralama başlayır. Komissiya ofisi: xidmətçi qız köçüb, ya da yenisi işə götürüləcək. Aptek. Hmm! Qaralama çətin oxunur! Süd məhsulları şirkəti. Buradan süd sifariş olunur, tuberkelsiz... vərəm bakteriyaları olmayan süd. Ədviyyat mağazası, qəssabxana və s. Ev telefonla idarə olunmağa başlayır; sonra isə evin xanımı evdə deyil, yerində deyil. Yoo..., yatağa düşdüüyü üçün.

Sonrakıları oxuya bilmədi, çünki dənizdə boğulan adamın duzlu sudan keçməli olduğu kimi, gözlərinin qarşısında qaralmağa başladı. Amma orada yazılıb: Dəfn evi. Bu, çox şey deyir! - Biri böyük, biri kiçik. Aydınır: tabut nəzərdə tutulur. Mötərizədə isə: *Cəsəd* yazılmışdı. Sonra daha heç nə yox idi! *Cəsəd* sözü ilə bitdi; vəssalam. Elə də oldu. O, Günəşdən saralmış kağızı götürdü, öpdü və döş cibinə qoydu. İki dəqiqə ərzində ömrünün iki ilini yaşadı.

Çölə çıxanda əyilmədi; xoşbəxt və qürurlu bir insan kimi başını dik tutdu, çünki sonda ən gözəl şeyə sahib olduğunu hiss etdi. Əksər insanların, yazıqların... heç vaxt sahib ola bilmədiyi bir şeyə sahib olmuşdu!

İsveç dilindən çevirəni: Səadət Kərimi

Ko UN

Güney Koreya

Cənubi Koreya ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən biri olan Ko Un 1933-cü ilin avqust ayının 1-də anadan olmuşdur.

1958-ci ildə görkəmli şair Ço Çi Xunun tövsiyəsi ilə "Müasir ədəbiyyat" ədəbi toplusunda dərc olunan həcmcə kiçik "Vərəm" adlı şeiri ilə ədəbiyyat aləminə qədəm qoymuş, ilin şairi seçilmişdir.

Koreya Yazıçılar Birliyinin sədri, Koreya Ulusal Sənətçilər Birliyinin başqanı, Berkli Universiteti Koreyaşünaslıq Bölümünün dəvətli müəllimi, Harvard Yençing İnstitutunun xüsusi araşdırma professoru kimi müxtəlif vəzifələrdə çalışmışdır.

Ko Unun şeirləri daha çox prozaik səpkidədir, bununla belə yazıları dərin məzmunu, həyatiliyi, cəsarəti ilə diqqəti çəkir.

ŞAİR

Öncə günlərcə ağlamalı...
Şair olmadan öncə üç yaşında belə
Başqası üçün ağlaya bilməli.
Uzadıb oxşamalındır-
Xəstələrdən,

Kədərliyərdən,
Fəqirlərdən əlini çəkməməlidir şair.
Haqqın qəhətə çıxdığı dünyada
Bədbəxt olanlarla qohumdur şair.
Şair tək başına da deyildir,
Ruhunun gücü və tarixidir xalqın.
Şair, şeirsiz ölüb şeir kimi doğulan
Yalansız ulduzudur göy üzünün.

ƏSKİ

Rüzgarlı bir hava...
Çamaşırlar uçuşur havada
Mən də bir əski parçası olmaq
istəyirəm.
Qürursuz olmaqdan -
bir əski olmaq;
Ölkəmin
Nə qədər, necə kirləndiyini
heç sormayacağam...
Sadəcə könüllü bir əski olub
Bir parçasını siləcəyəm
Əski olub həbsxanayı sildiyim vaxtı
Heç unutmayacağam.

Mən əski olmaq istəyirəm-
Bir qırıq əski olub
Kirlənmiş həyatımı silmək istəyirəm.
Sildikdən sonra kirlənən əskimi
Dəfələrlə,
Dəfələrlə
Yumaq, sıxmaq istəyirəm
Və yeni bir ölkədə
Yenidən doğulmaq istəyirəm.

RÜZGARLI BİR GÜN

Xəyanətdir -
Rüzgarlı bir gündə ölmək.
Ölkənin hər yeri rüzgardan bayraq dolu
Hər kəs,
Hər kəs bayraq oldu,
Açılıb canlandı.
Belə bir gündə

Nə ölmək,
Qalx,
Qalx,
Ayağa qalx!
Ey, rüzgardan yıxılan at,
sən də qalx!
Çünki bu dünyada ən möhtəşəm şey
Rüzgarlı gündə ayaq üstə
qalmaqmış.

YOL

Yol bitmişdir
Bundan sonrası ümididir.
Yol yoxsa,
Yol çəkib yeriycəyəm.
Bax, o an başlayacaq tarix
Gələcəkdir.
Gələcəyin təhlükələrindən
İndi bildiyim gözləntilərlə
Sonranın bilinməzliyinin
Qaranlığına qədər.
Qaranlıq-
Əksikliyi işığın.
Ondan sonra da yol yoxdur-
Burdan o taya ümididir.
Beləcə –
Yolu yaradaraq yürüyürəm.
Artıq yol var
Yol –
Daha çox sabaha gedib-gələn
Mükəmməl bir yol.

ULDUZ VƏ ÇİÇƏK

Uzun zamanlardan bəri
Ulduzlarla danışib dursam da,
Heç bir ulduz mənə yaxınlaşmadı
Olduğu yerdə durub,
Sadəcə bir neçə milyard il öncəki
işığını göndərir mənə.
Nə qədər çiçək haqqında
nəğmə söyləsəm də,
Uşaqlığımın alça ağacının

çiçəyindən
danışsam da,
Çiçəklərin açılmaşı uzun çəkmir.
Sadəcə bir neçə gün
dözə bildikləri qədər,
Açılır,
Sonra yenə solurlar
Bax, yaşamağın belə çətin olduğu
bu dünyada biz
Ulduz haqqında danışib
Çiçək haqqında nəğmə söylərkən
Mənim ulduzum, sənin çiçəyin deyə
ovunuruq,
təsəlli tapırıq
Yaşlanmış halıdır bu məsum
uşaqların halı.

GETMƏK İSTƏDİYİM YER

Otuz il öncə
Getmək istədiyim yer vardı.
Dünya xəritəsinin
milyonda birindəki
o yerdə
Mən vardım.
İyirmi il öncə də
Getmək istədiyim bir yer vardı,
Amma həbsxananın
dəmir məftilləri arasından
Mavi göy üzünü görünürdü,
Yolum ordaydı, orda.
İndiyə qədər gedə bilirdim
Yürüyərək bəzi yerlərə
Amma bəzilərini artıq buraxdım
Mənim bu dünyada vaz keçib,
Getmədiyim o yerlərdə
Daim başqaları gözləyəcəklər.
Getmək istədiyim bir yer var -
Ey tökülən çiçək,
Tökülən çiçək,
Axşamlar gözlərimi qapadınca
Hey canım ağrıyacaq.

Koreya dilindən tərcümə edən:

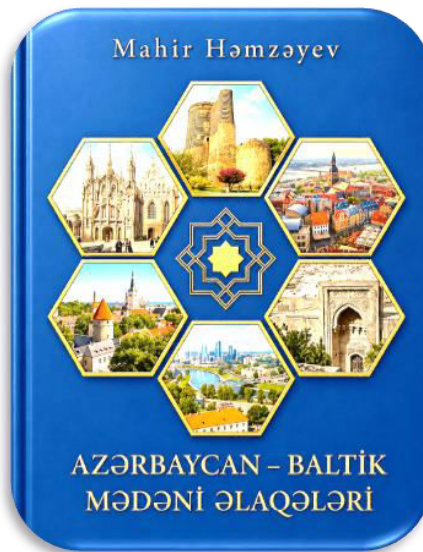
Eunkyung Oh

YENİ KİTABLAR

XƏZƏRDƏN BALTİKƏ UZANAN RUH KÖRPÜSÜ

Tanınmış yazıçı-publisist Mahir Həmzəyevin Litvanın Vilyus şəhərində yayınlanan “Azərbaycan-Baltik mədəni əlaqələri (XIX-XXI əsrlər)” kitabı tarixən formalaşmış ədəbi-mədəni münasibətləri sistemli şəkildə araşdıran mühüm əsərlərdən biridir. Müəllif “1918-ci ildə müstəqil Azərbaycan, Estoniya, Latviya və Litva respublikalarını yaratmış, həmin illərdə dövlətlərarası münasibətlərin təməlini qoymuş, İstiqlalın tanınması yolunda birgə mübarizə aparmış Azərbaycan və Baltik xalqlarının Vətən sevdalı övladlarının şanlı xatirəsinə” həsr olunan kitabda mənəvi körpülərin mahiyyətini, qarşılıqlı ədəbi təsirləri və mədəni inteqrasiya proseslərini geniş şəkildə dəyərləndirir.

Ensiklopedik səpkidə yazılmış kitabın əsas üstünlüklərindən biri onun zəngin mənbə bazasına söykənməsidir. Müəllif arxiv materiallarından, dövrü mətbuat örnəklərindən, şəxsi məktublardan, xatirələrdən və müxtəlif dillərdə yayınlanmış elmi qaynaqlardan bəhrələnməklə Azərbaycan-Baltik münasibətlərinin çoxşaxəli mənzərəsini yaratmağa nail olmuşdur. Xüsusilə, müxtəlif dövrlərdə Baltik ölkələrində Azərbaycan ədəbiyyatının tanınması, eyni zamanda Baltik xalqlarının mədəniyyətinin Azərbaycanda təbliği məsələləri kitabın aparıcı istiqamətlərindən biri kimi təqdim olunur.

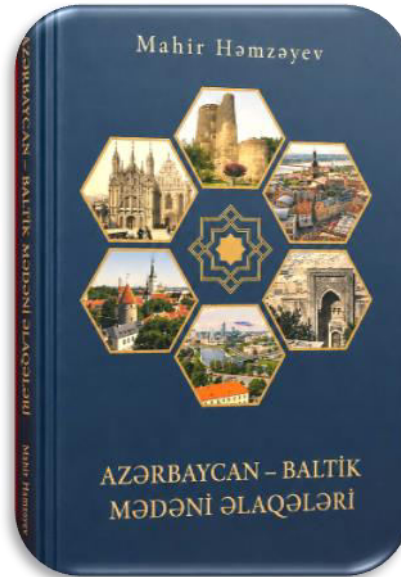

Müəllif göstərir ki, xalqlar arasında siyasi münasibətlərdən daha davamlı olan mənəvi bağlar məhz mədəniyyət vasitəsilə formalaşır. Bu baxımdan kitab yalnız elmi araşdırma deyil, həm də mədəni diplomatiyanın əhəmiyyətini vurğulayan dəyərli publisistik əsər təsiri bağışlayır. Araşdırmada Azərbaycanın görkəmli aydınlarının Baltik ölkələri ilə əlaqələri, tərcümə fəaliyyəti, qarşılıqlı ədəbi nəşrlər və elmi əməkdaşlıq nümunələri geniş işıqlandırılır. Xüsusilə, sovet siyasi rejimi dövründə müxtəlif ideoloji məhdudiyyətlərə baxmayaraq, xalqlar arasında mədəni münasibətlərin davam etməsi önəmli fakt kimi təqdim olunur.

“Azərbaycan-Baltik mədəni əlaqələri” əsərində diqqəti çəkən mühüm cəhətlərdən biri də müəllifin milli-mədəni yaddaş probleminə həssas münasibətidir. Mahir Həmzəyev mədəni əlaqələri sadəcə tarixi fakt kimi deyil, milli kimliyin qorunması və global müstəvidə təqdimatı baxımından dəyərləndirir, ədəbiyyat, incəsənət və tərcümə fəaliyyətinin xalqlar arasında ortaq mənəvi bağların formalaşmasına xidmət etdiyini vurğulayır.

Kitabın ayrı-ayrı bölmələrində “Kitabi-Dədə Qorqud” eposunun, Nizami Gəncəvinin, Mirzə Şəfi Vazehin, Cəlil Məmmədquluzadənin, Anarın, Elçin Hüseynbəylinin hekayələrinin Litva dilinə tərcüməsi məsələlərinə, Azərbaycan tarixi, özəlliklə Qarabağ problemi ilə bağlı yazılan araşdırmalara, ədəbi-mədəni əlaqələrin genişlənməsinə diasporun dəstəyi kimi problemlərə geniş yer verilmişdir. Kitabda həmçinin karaim şərqşünasları S.Şapşal, A.Zayançkovski, V.Zayançkovski və A.Dubinskiyin türkoloji araşdırmalarına ayrılan səhifələr önəmli yer tutur. Bununla yanaşı, Baltik xalqları yazarlarının əsərlərinin Azərbaycan dilinə tərcümələri də təhlil obyektinə çevrilmişdir.

Əsərdə diqqət çəkən digər məqam Baltik xalqları ilə Azərbaycan xalqı arasında tarixi taleyin müəyyən oxşarıqlarının göstərilməsidir. Müəllif milli azadlıq düşüncəsi, istiqlal ideyaları və mədəni özünüdərk məsələlərini müqayisəli şəkildə təqdim edərək xalqların mənəvi yaxınlığını əsaslandırmağa çalışır.

Kitabda Azərbaycan mədəniyyətinin uluslararası münasibətlər sistemində tutduğu yer aydın şəkildə görünür. Müəllif göstərir ki, ayrı-ayrı xalqların mədəni əməkdaşlığı küresəlləşən dünyada milli kimliyin qorunması üçün mühüm vasitələrdən birinə çevrilir. Bu baxımdan Mahir Həmzəyevin “Azərbaycan-Baltik mədəni əlaqələri” kitabı qarşılıqlı əməkdaşlığın strategiyasını müəyyənləşdirən mühüm mənbələrdən biridir.

Redaksiyadan

